

27/2010

Rahanpesukriminalisointien muutostarpeet

*oikeusministeriö
justitieministeriet*

27/2010

Rahanpesukriminalisointien muutostarpeet

22.3.2010

Julkaisun nimi Rahanpesukriminalisointien muutostarpeet**Tekijä** Rahanpesua koskevien kriminalisointien muutostarpeet –työryhmä
Puheenjohtaja, professori Jussi Tapani (Turun yliopisto)
Työryhmän jäsen ja sihteeri, lainsäädäntöneuvos Matti Marttunen**Oikeusministeriön julkaisu** Mietintöjä ja lausuntoja **Sarjanumero** 27/2010

OSKARI numero	OM 7/41/2009	HARE numero	OM027:00/2009
ISSN-L	1798-7091		
ISSN (nid.)	1798-7091	ISSN (PDF)	1798-7105
ISBN (nid.)	978-952-466-735-7	ISBN (PDF)	978-952-466-736-4

**Asia- ja avain-
sanat** rikoslaki, rikosoikeus, rahanpesu**Tiivistelmä**

Esityksessä ehdotetaan, että rahanpesun tunnusmerkistöön lisätään tekotavaksi rikoshöydyn hallussapito. Lisäksi oikeushenkilön rangaistusvastuun soveltamisalaa ehdotetaan laajennettavaksi tuottamukselliseen rahanpesuun.

Työryhmä on arvioinut, että rahanpesukriminalisoinnit täyttävät kansainvälisissä velvoitteissa asetut velvoitteet. Siltä osin kuin kriminalisointivelvoitteista on poikettu, se on tehty kansainvälisten velvoitteiden sallimien poikkeamismahdollisuuksien rajoissa.

Lakiehdotus ehdotetaan tulevaksi voimaan mahdollisimman pian sen hyväksymisen ja vahvistamisen jälkeen.

22.3. 2010

Publikationens titel	Behoven att ändra kriminaliseringarna för penningtvätt		
Författare	Arbetsgruppen för behoven att ändra kriminaliseringarna för penningtvätt Ordförande professor Jussi Tapani (Åbo universitet) Medlem i och sekreterare för arbetsgruppen lagstiftningsråd Matti Marttunen		
Justitieministeriets publikation	Betänkanden och utlåtanden	Serienummer	27/2010
OSKARI nummer	JM 7/41/2009	HARE nummer	JM 027:00/2009
ISSN-L	1798-7091		
ISSN (häft.)	1798-7091	ISSN (PDF)	1798-7105
ISBN (häft.)	978-952-466-735-7	ISBN (PDF)	978-952-466-736-4
Sak- och nyckelord	strafflagen, straffrätt, penningtvätt		
Referat	<p>I propositionen föreslås att det till rekvisitet för penningtvätt som gärningssätt fogas innehav av vinning av brott. Dessutom föreslås det att tillämpningsområdet för straffansvaret för juridiska personer utsträcks att gälla också penningtvätt av oakt-samhet.</p> <p>Arbetsgruppen har bedömt att kriminaliseringarna för penningtvätt uppfyller de skyldigheter som uppställs i internationella förpliktelser. Till den del som man har avvikit från kriminaliseringsförpliktelserna har detta skett inom ramen för de möj-ligheter till en avvikelse som de internationella förpliktelserna ger.</p> <p>Det föreslås att lagförslaget träder i kraft så snart det godkänts och lagen har stad-fästs.</p>		

Oikeusministeriölle

Oikeusministeriö asetti 30.6.2009 työryhmän, jonka tehtävänä oli pohtia rikoslain 32 luvun rahanpesua koskevien kriminalisointien muutostarvetta. Voimassa olevat rikoslain rahanpesusäännökset perustuvat kansainvälisiin velvoitteisiin. OECD:n yhteydessä työskentelevä rahanpesun vastainen työryhmä FATF (Financial Action Task Force on Money Laundering) on todennut, että Suomen rikoslain rahanpesua koskeva sääntely ei kaikilta osin täytä sen suosituksia.

Työryhmä on arvioinut, että rahanpesukriminalisoinnit täyttävät kansainvälisissä velvoitteissa asetetut velvoitteet. Siltä osin kuin kriminalisointivelvoitteista on poikettu, se on tehty kansainvälisten velvoitteiden sallimien poikkeamismahdollisuuksien rajoissa.

Esityksessä ehdotetaan, että rahanpesun tunnusmerkistöön lisätään tekotavaksi rikoshyödyn hallussapito. Lisäksi oikeushenkilön rangaistusvastuun soveltamisalaa ehdotetaan laajennettavaksi tuottamukselliseen rahanpesuun.

Työryhmän puheenjohtajana toimi professori Jussi Tapani Turun yliopistosta. Työryhmän jäseninä olivat poliisiylitarkastaja Marja Kartila (Poliisihallitus), käräjätuomari Inkeri Gummerus (Helsingin käräjäoikeus), valtiosyyttäjä Ari-Pekka Koivisto (Valtakunnansyyttäjänvirasto), asianajaja Mirjam Jääskeläinen (Suomen Asianajajaliitto) ja erityisasiantuntija (1.3. lukien lainsäädäntöneuvos) Matti Marttunen (oikeusministeriö, lainvalmisteluosasto). Marttunen toimi myös työryhmän sihteerinä.

Työryhmän toimikausi oli 3.8.2009–28.2.2010. Työryhmä kokoontui 8 kertaa. Työryhmä kuuli työnsä aikana professori Sakari Melanderia (Helsingin yliopisto), rikosylitarkastaja Olli Kolstelaa (Keskusrikospoliisi) ja rikostarkastaja Laura Kuitusta (Keskusrikospoliisi). Työryhmän mietintöluonnos lähetettiin kommentoitavaksi valtiosyyttäjä Ritva Sahavirrälle (Suomen kansallinen jäsen Eurojustissa).

Työryhmän esitys on yksimielinen.

Työryhmä on laatinut ehdotuksensa pääpiirteittäin hallituksen esityksen muotoon. Esitysehdotus on kuitenkin siinä mielessä epätavallinen, että siihen sisältyy teemaa koskevia laajahkoja arviointeja, joiden tuloksena lainsäädäntöä ei ehdoteta muutettavaksi. Näin ollen ne perusteet, joilla lainsäädännön jättäminen ennalleen on päädytty ehdottamaan, voivat tulla yleisesti arvioitaviksi.

Saatuana työnsä valmiiksi työryhmä luovuttaa kunnioittavasti mietintönsä oikeusministeriölle.

Helsingissä 22 päivänä maaliskuuta 2010

Jussi Tapani

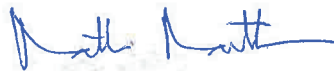
Inkeri Gummerus

Mirjam Jäskeläinen

Marja Kartila

Ari-Pekka Koivisto

Matti Marttunen

SISÄLLYS

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ.....	13
YLEISPERUSTELUT	14
1 Johdanto	14
2 Nykytila.....	14
2.1 Lainsäädäntö ja käytäntö.....	14
Rahanpesun tunnusmerkitö.....	14
Rahanpesun yleisyys ja siihen kohdistuvat viranomaistoimet.....	15
Rahanpesun rangaistukset.....	16
2.2 Kansainvälinen kehitys sekä ulkomaiden lainsäädäntö	17
Kansainväliset sopimukset.....	17
Ruotsi	21
Tanska.....	23
Norja	25
Saksa	27
Yhdistyneet kuningaskunnat	28
Ranska.....	29
Johtopäätöksiä kansainvälisestä kehityksestä ja oikeusvertailusta	29
2.3 Nykytilan arviointi	30
Arvioinnin lähtökohdat.....	30
Yleissopimusten turvalausekkeet ja kansalliset kriminalisointiperiaatteet.....	32
Rahanpesun tekemuodot	36
Itsepesu.....	40
Salahankkeen rangaistavuus.....	54
Samassa taloudessa asuvat.....	56
Tuottamuksellinen rahanpesu ja oikeushenkilön rangaistusvastuu.....	57
3 Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset	59
3.1 Tavoitteet	59
3.2 Toteuttamisvaihtoehdot	59
3.3 Keskeiset ehdotukset	60
4 Esityksen vaikutukset	60
5 Asian valmistelu	60
YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT.....	61
1 Lakiehdotuksen perustelut	61
1.1 Rikoslaki	61
2 Voimaantulo.....	61
LAKIEHDOTUS	62
rikoslain 32 luvun 6 ja 14 §:n muuttamisesta.....	62
RINNAKKAISTEKSTI.....	63
rikoslain 32 luvun 6 ja 14 §:n muuttamisesta.....	63
LAGFÖRSLAG	64
om ändring av 32 kap. 6 och 14 § i strafflagen.....	64

**Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikoslain 32 luvun
6 ja 14 §:n muuttamisesta**

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan, että rahanpesun tunnusmerkistöön lisätään tekotavaksi rikoshyödyn hallussapito. Lisäksi oikeushenkilön rangaistusvastuun soveltamisalaa ehdotetaan laajennettavaksi tuottamukselliseen rahanpesuun.

Rahanpesukriminalisoinnit täyttävät kansainvälisissä velvoitteissa asetetut velvoitteet. Siltä osin kuin kriminalisointivelvoitteista on poikettu, se on tehty kansainvälisten velvoitteiden sallimien poikkeamismahdollisuuksien rajoissa. Esitysehdotus on siinä mielessä epätavallinen, että siihen sisältyy teemaa koskevia laajahkoja arviointeja, joiden tuloksena lainsäädäntöä ei ehdoteta muutettavaksi. Näin ollen ne perusteet, joilla lainsäädännön jättämistä ennalleen on päädytty ehdottamaan, voivat tulla yleisesti arvioitaviksi.

Lakiehdotus ehdotetaan tulevaksi voimaan mahdollisimman pian sen hyväksymisen ja vahvistamisen jälkeen.

YLEISPERUSTELUT

1 Johdanto

Rahanpesulla tarkoitetaan rikollisesta toiminnasta lähtöisin olevan varallisuuden muuntamista tai siirtämistä lailliseen tai näennäisesti lailliseen liiketoimintaan niin, että rahojen todellinen alkuperä peitetään. Rahanpesu on näin ollen liitännäinen teko, joka edellyttää aina niin kutsuttua esirikosta, josta saatuun taloudelliseen hyötyyn rahanpesutoimet kohdistuvat. Rahanpesulla pyritään siis mahdollistamaan varojen riskitön käyttö ja rikollisille rahanpesu on keino ”palauttaa” rikoksella hankitut varat takaisin lailliseen tai laittomaan toimintaan. Rahanpesu kriminalisoitiin vuonna 1994, ja se säädettiin omaksi rikosnimikkeekseen 1.4.2003.

2 Nykytila

2.1 Lainsäädäntö ja käytäntö

Rahanpesun tunnusmerkistö

Rahanpesun kriminalisoinnin päätavoitteena on estää rikosentekijän hyötyminen saamistaan tuloista ja varoista. Rahanpesun katsotaan usein myös muodostavan uhan laillille taloudelle ja yhteiskuntajärjestykselle, jota kriminalisoinnilla pyritään suojaamaan.

Rahanpesu on määritelty rikoslain 32 luvun 6 §:ssä seuraavasti: ”Joka 1) ottaa vastaan, käyttää, muuntaa, luovuttaa, siirtää tai välittää rikoksella hankittua omaisuutta, rikoksen tuottamaa hyötyä tai näiden tilalle tullutta omaisuutta peittääkseen tai häivyttääkseen hyödyn tai omaisuuden laittoman alkuperän tai avustaakseen rikosentekijää välttämään rikoksen oikeudelliset seuraamukset taikka 2) peittää tai häivyttää rikoksella hankitun omaisuuden, rikoksen tuottaman hyödyn taikka näiden tilalle tulleen omaisuuden todellisen luonteen, alkuperän, sijainnin tai siihen kohdistuvat määräämistoimet tai oikeudet taikka avustaa toista tällaisessa peittämisessä tai häivyttämisessä, on tuomittava rahanpesusta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi. Yritys on rangaistava.” Ensimmäisen kohdan tekemuotoa voidaan kuvata *tarkoitustunnusmerkistöksi* ja toisen kohdan tekemuotoa *seuraustunnusmerkistöksi*.

Törkeää rahanpesua koskevassa rikoslain 32 luvun 7 §:ssä säädetään seuraavasti: ”Jos rahanpesussa 1) rikoksen kautta saatu omaisuus on ollut erittäin arvokas tai 2) rikos tehdään erityisen suunnitelmallisesti, ja rahanpesu on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikosentekijä on tuomittava törkeästä rahanpesusta vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi. Yritys on rangaistava.”

Salahanketta törkeän rahanpesun tekemiseksi koskevassa rikoslain 32 luvun 8 §:ssä säädetään seuraavasti: ”Joka sopii toisen kanssa sellaisen törkeän rahanpesurikoksen tekemisestä, jonka kohteena on lahjuksen antamisen, lahjuksen ottamisen, 29 luvun 9 §:n 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettuun veroon kohdistuvan törkeän veropetoksen tai törkeän avustuspetoksen tuottama hyöty tai sen tilalle tullut omaisuus, on tuomittava

salahankkeesta törkeän rahanpesun tekemiseksi sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi.”

Rikoslain 32 luvun 9 §:n mukaan se, joka törkeästä huolimattomuudesta ryhtyy 6 §:ssä tarkoitettuihin toimiin, on tuomittava tuottamuksellisesta rahanpesusta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi. Oikeuskäytännössä syytetty on tuomittu toissijaisen syytteen perusteella ja jopa ilman sitä tuottamuksellisesta rahanpesusta tilanteissa, joissa rahanpesun tahallisuutta ei pystytty näyttämään toteen. Vastaajan syyksi on näissä tilanteissa kuitenkin luettu törkeä huolimattomuus.

Rikoslain 32 luvun 10 §:ssä säädetään rahanpesurikkomuksesta seuraavasti: ”Jos rahanpesu tai tuottamuksellinen rahanpesu, huomioon ottaen omaisuuden arvo tai muut rikokseen liittyvät seikat, on kokonaisuutena arvostellen vähäinen, rikoksentekijä on tuomittava rahanpesurikkomuksesta sakkoon.” Kyseinen teko on siis rikoslain systematiikassa faktisesti ”lievä rahanpesu”.

Rikoslain 32 luvun 11 §:n 1 momentin mukaan rahanpesusta ei tuomita sitä, joka on osallinen siihen rikokseen, jolla omaisuus on toiselta saatu tai joka on tuottanut hyödyn. Säännös perustuu ajatukselle, että rahanpesu on esirikoksensa rankaisematon jälkitekko. Rahanpesurikoksiin sovelletaan myös rikoslain 32 luvun 11 §:n 2 momentin rajoitussäännöstä, jonka mukaan rahanpesusta ei voida tuomita rikoksentekijän kanssa yhteistaloudessa asuvaa, joka ainoastaan käyttää tai kuluttaa rikoksentekijän yhteistalouden tavanomaisiin tarpeisiin hankkimaa omaisuutta.

Rahanpesua koskee oma menettämisseuraamussäännös (RL 32:12). Rahanpesurikokset ovat yleisen syytteenalaisia (RL 32:13), koska niissä ei tekojen liitännäisluonteen vuoksi ole varsinaista asianomistajaa. Rahanpesuun ja törkeään rahanpesuun sovelletaan, mitä oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään (RL 32:14). Oikeushenkilön rangaistusvastuuta ei ole ulotettu salahankkeeseen törkeän rahanpesun tekemiseksi, eikä tuottamukselliseen rahanpesuun.

Rahanpesun yleisyys ja siihen kohdistuvat viranomaistoimet

Rahanpesuepäilyistä tehtiin vuonna 2008 ennätysmäärä ilmoituksia keskusrikospoliisin rahanpesun selvittelykeskukselle. Epäilyttävistä liiketoimista tehtyjen ilmoitusten määrä, lähes 22 800, oli yli 5 000 kappaletta suurempi kuin edellisenä vuonna. Liiketoimien keskeyttämismääräyksien ja muiden turvaamistoimien avulla selvittelykeskus sai viranomaisten haltuun noin 5,5 miljoonaa euroa epäilyttäviä varoja, mikä myös oli ennätysellisen paljon.

Rahanpesun selvittelykeskuksen kirjaamien ilmoitusten määrä on muutamana viime vuonna kasvanut voimakkaasti. Osa kasvusta johtuu sähköisen ilmoitusmenettelyn aikaansaamasta ilmoitusvelvollisten aktivoitumisesta sekä rahanpesulain muutosten myötä tapahtuneesta ilmoitusvelvollisten piirin kasvamisesta.

Valuutanvaihtoa ja -siirtoa sekä pelitoimintaa harjoittavien yhteisöjen ilmoitusmäärät ovat kasvaneet aikaisempiin vuosiin verrattuna. Vakuutusyhtiöiden tekemien ilmoitus-

ten määrä liki kaksinkertaistui ja pankit tekivät 153 ilmoitusta enemmän kuin edellisenä vuonna.

Vuonna 2008 tehdyistä ilmoituksista 22 752 koski rahanpesua. Vain 36 ilmoitusta tehtiin epäillystä terrorismin rahoittamisesta. Ne koskivat pääasiassa YK:n finanssipakotteiden kohteena olevia henkilöitä. Uusien pakotteiden kohteeksi tulevien henkilöiden tai yhteisöjen määrä on vähentynyt.

Selvittelykeskus voi toimivaltuuksiensa perusteella ryhtyä selvittämään ja tutkimaan vastaanottamiaan ilmoituksia, vaikka asiassa ei ole vielä perusteita esitutkinnan aloittamiselle. Eräs tällainen erityinen toimivaltuus on oikeus keskeyttää liiketoimen kohteena olevien varojen siirto. Vuoden 2008 aikana liiketoimen keskeyttämisspäätöksiä tehtiin yhteensä 43 liiketoimessa. Näiden kokonaisarvo oli vajaat 6,2 miljoona euroa, josta viranomaisten haltuun saatiin lähes 6 miljoonaa euroa. Muilla turvaamistoimilla selvittelykeskus sai viranomaisten haltuun 545 000 euroa.

Vuoden 2008 aikana selvittelykeskuksen toimesta käynnistettiin useita järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyviä tutkintakokonaisuuksia. Keskus siirsi esitutkintaan noin 1 700 ilmoitusta eli 7,5 prosenttia saapuneista ilmoituksista. Prosentuaalisesti määrä oli lähes sama kuin aikaisempina vuosina, vaikka ilmoitusten kappalemäärä kasvoi merkittävästi. Esitutkintaan siirretyistä ilmoituksista suurin osa liittyy talousrikoksiin ja seuraavaksi eniten huumausainerikoksiin. Rikosnimikkeellä rahanpesu ilmoituksia siirretään esitutkintaan vuosittain hyvin vaihtelevia määriä. Vuonna 2008 esitutkintaan siirrettyjen ilmoitusten yleisimmät rikosnimikkeet olivat veropetos (36 %), huumausainerikos (9 %), rahanpesu (8 %) sekä velallisen epärehellisyys (8 %).

Rahanpesun rangaistukset

Rahanpesun selvittelykeskus on julkaissut vuonna 2007 tutkimuksen ”Rahanpesurikokset oikeuskäytännössä IV”. Siinä on tutkittu 61 rahanpesua koskevaa tuomiota vuosilta 1994–2006. Puolessa tuomioista esirikoksena oli huumausainerikos. Yhdessä tapauksessa esirikoksena oli hormonikauppa ja kahdessa alkoholin salakuljetus. Myös talousrikokset (velallisen petos, velallisen epärehellisyys, veropetos, avustuspetos ja kavallus) olivat esirikoksena useissa tapauksissa. Muita esirikoksia olivat ryöstö, kolme anastusta, maksuvälinepetos, petos ja kiskonta sekä yksi ulkomailla tehty petos, joka jäi selvittämättä ja josta ei siten nostettu syytettä eikä tuomittu ketään. Suurimmassa osassa tapauksia varojen lähteenä oli siis huumausaine- tai talousrikos. Tutkimuksen tapauksissa yleisin rangaistus oli ehdollinen vankeusrangaistus. Näistä rangaistuksista 20 oli yhtenäisrangaistuksia. Pelkästään rahanpesusta annetuista vankeusrangaistuksista kovin oli pituudeltaan 1 vuosi 2 kuukautta, lievin 40 päivää. Ehdotonta vankeutta oli tuomittu 27 tapauksessa, joista neljässä rangaistus oli muunnettu yhdyskuntapalveluksi. Ehdottomista vankeusrangaistuksista 25 oli yhtenäisrangaistuksia muiden rikosten (lähinnä huumausainerikosten) kanssa. 20 syytettyä tuomittiin pelkkään sakkorangaistukseen. Yleisin, ja myös keskimääräinen sakkorangaistus oli 50 päiväsakkoa. Törkeissä rahanpesutapauksissa keskimääräinen rangaistus oli 7 kuukautta vankeutta.

Käräjä- ja hovioikeuksissa annettiin vuosina 2006–2008 yhteensä 32 tuomiota, joissa oli luettu syyksi jokin rikoslain 32 luvun rahanpesurikos. Näistä 15 oli rahanpesurikoksia (RL 32:6), 13 törkeitä rahanpesurikoksia (RL 32:7) ja 4 tuottamuksellisia rahanpesuja (RL 32:9). Tuomioita annetaan siten vuositasolla hyvin vähän. Sama koskee poliisin tietoon tulleita rahanpesurikoksia. Esimerkiksi vuonna 2007 poliisin tietoon tuli 30 rahanpesua, 32 törkeää rahanpesua ja 2 tuottamuksellista rahanpesua. Usein tuomiot koskevat useita rikoksia.

Rahanpesurikokset ovat hyvin harvoin tuomion päärikoksia, so. ankarimmin arvosteltavia tekoja. Esimerkiksi vuonna 2006 jokin rahanpesurikos oli vain kolmessa tapauksessa tuomion päärikos.

Tuoreessa tutkimuksessa mukana olleiden tapausten syytteistä hylättiin 13 % (Rahanpesurikokset oikeuskäytännössä IV, 2007). Hylkäysprosenttia ei voida pitää suurena, eikä vähäisistä tuomiomääristä voida päätellä, että kriminalisoinneissa olisi ongelmia. Toisaalta ei ole tullut ilmi, että erityisen suuri osuus poliisin tutkimista ja syyttäjän syyttämistä rahanpesujutuista kaatuisi oikeudessa.

2.2 Kansainvälinen kehitys sekä ulkomaiden lainsäädäntö

Seuraavassa tarkastelussa käydään läpi kansainvälisten sopimusten ja sääntelyinstrumenttien kriminalisointivelvoitteet. Tämän jälkeen tarkastellaan, miten Ruotsissa, Tanskassa, Norjassa, Saksassa, Yhdistyneissä kuningaskunnissa ja Ranskassa on toteutettu rahanpesun kriminalisointi seuraavien kriteereiden valossa:

- (1) Onko pelkkä rikoshyödyn *hankkiminen*, *hallussapito* tai *käyttäminen* kriminalisoitu ilman, että edellytetään peittämis- tai häivyttämistarkoitusta?
- (2) Onko niin kutsuttu *itsepesu* kriminalisoitu?
- (3) Onko ja miten laajasti *salahanke* rahanpesun tekemiseksi kriminalisoitu?
- (4) Onko rahanpesun tunnusmerkistön soveltamista rajoitettu yhteistaloudessa asumiseen liittyvillä kriteereillä?

Kansainväliset sopimukset

Rahanpesun kriminalisointi on nähty kansainvälisesti tarpeelliseksi, koska sääntelyn avulla yritetään estää esirikoksen tekijää hyötymästä tekemästään rikoksesta. Lisäksi sääntelyä pidetään välttämättömänä, koska rahanpesun katsotaan muodostavan uhan lailliselle taloudelle ja yhteiskuntajärjestykselle. Kriminalisoinnin perusteet kytkeytyvät näin ollen historiallisesti järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaan ja alkuvaiheessa ennen kaikkea huumausainekaupan torjuntaan.

YK:n Wienin huumausainesopimuksen (1988/1990, SopS 44/1994) artiklan 3(1)(b)(i) mukaan kunkin sopimuspuolen tulee ryhtyä tarvittaviin toimiin määrätäkseen omassa

lainsäädännössään rikoksiksi muun muassa seuraavan tahallisen teon: omaisuuden muuntaminen tai siirtäminen tietoisena siitä, että se on saatu tekijänä tai osallisena huumausainerikoksesta *tarkoituksena* omaisuuden laittoman alkuperän salaaminen tai peittäminen tai sellaiseen rikokseen tai rikoksiin sekaantuneen henkilön auttaminen välttämään tekojensa oikeudelliset seuraamukset. Artiklan 3(1)(b)(ii) mukaan on kriminalisoitava omaisuuden todellisen luonteen, alkuperän, sijainnin, hallinnan, liikkeen, siihen olevien oikeuksien tai omistusoikeuden *salaaminen tai peittäminen tietoisena* siitä, että omaisuus on saatu tämän kappaleen a)-kohdan mukaan määritellystä rikoksesta tai rikoksista tai osallistumisesta sellaiseen rikokseen tai rikoksiin.

Artiklan 3(1)(c)(i) mukaan kunkin sopimuspuolen tulee ryhtyä tarvittaviin toimiin määrätäkseen omassa lainsäädännössään rikoksiksi muun muassa seuraavan tahallisen teon: omaisuuden *hankkiminen, hallussapito tai käyttäminen*, kun henkilö omaisuuden saadessaan on ollut tietoinen siitä, että se oli saatu huumausainerikoksesta. Artiklan 3(1)(c)(iv) mukaan on puolestaan kriminalisoitava ”mihin tahansa tämän artiklan mukaan määritellyn rikokseen osallistuminen tai sellaista rikosta koskeva yhteenliittyminen tai salahanke, yritys ja avunanto, yllytys, edistäminen ja neuvominen.” Viimeksi mainitut kriminalisoinnit on toteutettava ”huomioon ottaen kunkin sopimusvaltion *perustuslain periaatteet ja oikeusjärjestelmän peruskäsitteet*”.

YK:ssa on laadittu Wienin huumausaineyleissopimusta koskeva kommentaariteos. Tämän teoksen mukaan turvalauseke sisällytettiin sopimukseen, koska tietyillä valtioilla oli vaikeuksia kriminalisoida 3(1) artiklan c kohdassa tarkoitettut tekemuodot. Erityisesti mainitaan salahanke ja laajennetut osallisuuden muodot. Kommentaarissa selvennetään lisäksi oikeusjärjestelmän peruskäsitteiden sisältöä. Niillä tarkoitetaan muun muassa kirjoitetussa lainsäädännössä, oikeuskäytännössä tai vakiintuneessa muussa käytännössä ilmeneviä (ingrained practice) käsitteitä (Commentary on the United Nations Convention Against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances 1988 (United Nations 1998), kohta 3.66 (s. 72).).

YK:n Kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastainen yleissopimus, niin kutsuttu Palermion sopimus (2000/2002, SopS 20/2004), asettaa myös kriminalisointivelvoitteita. Sopimusvaltion on sen 6(1)(a)(i) mukaan ryhdyttävä *kansallisen lainsäädäntönsä perusperiaatteiden* mukaisesti tarvittaviin lainsäädännöllisiin ja muihin toimenpiteisiin säätääkseen seuraavat teot rangaistaviksi, kun ne on tehty tahallisesti: omaisuuden muuntaminen tai luovuttaminen tietoisena siitä, että omaisuus on saatu rikoksen avulla, *tarkoituksena* salata tai peittää omaisuuden laitton alkuperä tai auttaa sellaiseen esirikokseen osallistunutta henkilöä välttämään tekojensa oikeudelliset seuraamukset. Artiklan 6(1)(a)(ii) mukaan on kriminalisoitava omaisuuden todellisen luonteen, alkuperän, sijainnin, hallinnan siirron tai omaisuuden siirtämisen tai siihen liittyvän omistusoikeuden tai muun oikeuden *salaaminen tai peittäminen tietoisena* siitä, että omaisuus on saatu rikoksen kautta.

Artiklan 6(1)(b) mukaan on kriminalisoitava (i) *omaisuuden hankkiminen, hallussapito tai käyttäminen*, kun henkilö omaisuuden saadessaan on ollut tietoinen siitä, että se on saatu rikoksen avulla; sekä (ii) tämän artiklan mukaisesti rangaistavaksi säädettyyn rikokseen osallistuminen tai sellaista rikosta koskeva liittoutuminen tai salahanke, yritys ja avunanto, yllytys, edistäminen ja neuvominen. Kriminalisoinnit on toteutettava ”ky-

seisen sopimusvaltion *oikeusjärjestelmän peruskäsitteet* huomioon ottaen”. Artiklan 6(2)(e) mukaan jos sopimusvaltion kansallisen *lainsäädännön perusperiaatteet* sitä edellyttävät, voidaan määrätä, että tämän artiklan määräyksiä ei sovelleta esirikoksen tehneisiin henkilöihin.

Euroopan neuvoston Strasbourgin konfiskaatiosopimuksen (Strasbourgissa 8 päivänä marraskuuta 1990 tehty rikoksen tuottaman hyödyn rahanpesua, etsintää, takavarikkoa ja menetetyksi tuomitsemista koskeva yleissopimus, SopS 53/1994) artiklan 6(1) mukaan kukin sopimuspuoli ryhtyy tarvittaviin lainsäädännöllisiin ja muihin toimiin määrätäkseen omassa lainsäädännössään rangaistavaksi seuraavat tahallisesti tehdyt teot: a) omaisuuden muuntaminen tai siirtäminen tietoisena siitä, että omaisuus on rikoksen tuottamaa hyötyä *tarkoituksena* omaisuuden laittoman alkuperän salaaminen tai peittäminen tai esirikokseen sekaantuneen henkilön auttaminen välttämään tekojensa oikeudelliset seuraamukset; b) omaisuuden todellisen luonteen, alkuperän, sijainnin, hallinnan, liikkeiden, siihen olevien oikeuksien tai omistusoikeuden *salaaminen tai peittäminen tietoisena* siitä, että omaisuus on rikoksen tuottamaa hyötyä.

Lisäksi on huomioon ottaen kunkin sopimusvaltion *perustuslain periaatteet ja oikeusjärjestelmän peruskäsitteet* kriminalisoitava: c) omaisuuden *hankkiminen, hallussapito tai käyttäminen*, kun henkilö omaisuuden saadessa on tietoinen siitä, että omaisuus on rikoksen tuottamaa hyötyä; d) mihin tahansa tämän artiklan mukaan määriteltyyn rikokseen osallistuminen tai sellaista rikosta koskeva yhteenliittyminen tai salahanke, yritys ja avunanto, yllytys, edistäminen ja neuvominen. Artiklan 6(2)(b) mukaan voidaan määrätä, että edellä tarkoitettut rikokset eivät koske esirikoksen tekijöitä.

Euroopan unioni aloitti rahanpesun vastaisen toimintansa 1990-luvun alussa. Aluksi EU puuttui huumausainerikollisuuteen liittyvään rahanpesuun vaatimalla, että pankit ja muut luotto- ja rahoituslaitokset selvittävät aina asiakkaidensa henkilöllisyyden ja säilyttävät näiden henkilöllisyys- ja tositetiedot vähintään viiden vuoden ajan asiakassuhteen päättymisestä. Laitokset velvoitettiin myös ottamaan käyttöönsä sisäisiä valvontamenettelyjä ja ilmoittamaan viranomaisille kaikista epäilyttävistä liiketoimista.

Rahanpesusta on annettu seuraavat direktiivit:

- Neuvoston direktiivi 91/308/ETY, annettu 10. päivänä kesäkuuta 1991, rahoitusjärjestelmän rahanpesutarkoituksiin käyttämisen estämisestä.
- Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2001/97/EY, annettu 4. päivänä joulukuuta 2001, rahoitusjärjestelmien rahanpesutarkoituksiin käyttämisen estämisestä annetun neuvoston direktiivin 91/308/ETY muuttamisesta
- Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2005/60/EY, annettu 26. päivänä lokakuuta 2005, rahoitusjärjestelmän käytön estämisestä rahanpesutarkoituksiin sekä terrorismin rahoitukseen

Direktiivit perustuvat pääosin rahanpesemisen preventiiviseen torjuntaan, eikä niissä ole selkeitä ja nimenomaisia kriminalisointivelvoitteita. Rahanpesu velvoitetaan kieltämään, mikä voidaan toteuttaa myös hallinnollisesti. Uusimman, niin sanotun kolmannen

rahanpesudirektiivin 1 artiklan mukaan jäsenvaltioiden on huolehdittava, että rahanpesu ja terrorismin rahoittaminen kielletään. Rahanpesuna pidetään seuraavaa toimintaa, jos sitä harjoitetaan tahallisesti: a) varojen muuntaminen tai siirtäminen tietoisena siitä, että ne on saatu rikollisesta toiminnasta tai osallisuudesta tällaiseen toimintaan, *tarkoituksena* salata tai peittää niiden laiton alkuperä tai auttaa tällaisen toiminnan harjoittamiseen osallistuvaa henkilöä välttämään toimintansa oikeudellisia seuraamuksia; b) varojen todellisen luonteen, alkuperän, sijainnin, niistä määräämisen, liikkeiden taikka niiden todellisen omistajan tai niitä koskevien oikeuksien *salaaminen tai peittely tietoisena* siitä, että kyseiset varat on saatu rikollisesta toiminnasta tai osallisuudesta tällaiseen toimintaan; c) *varojen hankkiminen, hallussa pitäminen tai käyttö tietoisena* niiden vastaanottohetkellä siitä, että ne on saatu rikollisesta toiminnasta tai osallisuudesta tällaiseen toimintaan; d) mihin tahansa edellä olevissa alakohdissa tarkoitettuun toimintaan osallistuminen tai sellaista toimintaa koskeva yhteenliittyminen, yritys ja avunanto, ylytys, suosiminen ja neuvominen.

Lisäksi EU:n piirissä on annettu rahanpesua koskeva puitepäätös (Neuvoston puitepäätös 2001/500/YOS, tehty 26 päivänä kesäkuuta 2001, rahanpesusta, rikoksentekevälieneiden ja rikoksen tuottaman hyödyn tunnistamisesta, jäljittämisestä, jäädyttämisestä tai takavarikoimisesta ja menetetyksi tuomitsemisesta). Puitepäätöksen tavoitteena on velvoittaa jäsenvaltiot vuoden 1998 yhteistä toimintaa tiukempiin toimiin puitepäätöksen kattamalla alalla. Tämän varmistamiseksi Strasbourgin konfiskaatiosopimukseen tehtyjä varauksia ei enää pidetä voimassa. Lisäksi puitepäätöksen 3 artiklan mukaan Strasbourgin konfiskaatiosopimuksen 6 artiklan 1 kohdan a ja b alakohdassa tarkoitetuista rikoksista tulee eräissä tilanteissa olla käytössä vähintään neljän vuoden pituinen vankeusrangaistus. Puitepäätös ei siten sisällä muuta tarkkarajaista kriminalisointivelvoitetta kuin velvoitetta kriminalisoida Strasbourgin konfiskaatiosopimuksen tietyt tekemuodot. Puitepäätöksessä ei esimerkiksi edellytetä rikoksella saatujen varojen hankkimisen, hallussa pitämisen tai käytön kriminalisointia.

Euroopan unionin neuvoston 19 päivänä kesäkuuta 1997 hyväksymään Euroopan yhteisöjen taloudellisten etujen suojaamista koskevaan yleissopimukseen liittyvä toinen pöytäkirja (EYVL N:o C 221, 19.7.1997, jäljempänä yhteisöpetossopimus) on myös relevantti rahanpesukriminalisointien kannalta. Se velvoittaa säätämään tietyt rahanpesuteot rangaistaviksi. Rahanpesu määritellään viittaamalla pöytäkirjan 1 artiklan e alakohdassa ensimmäiseen rahanpesudirektiiviin. Rahanpesun täytäntöönpanoteot on kirjattu direktiivin 1 artiklan kolmanteen luetelmakohtaan. Nytemmin kyse on kolmannen rahanpesudirektiivin edellä jo luetelluista tekotavoista. Näin ollen rangaistavaksi on säädettävä myös *varojen hankkiminen, omistaminen tai käyttäminen*, kun henkilö on tietoinen niiden vastaanottohetkellä siitä, että ne on saatu rikollisesta toiminnasta tai tällaiseen toimintaan osallistuen. Tekemuotoon ei siis ole kytketty varojen alkuperän peittämis- tai häivyttämistarkoitusta. Ilman tällaista tarkoitustakin tehty rahanpesu on säädettävä rangaistavaksi, mutta *vain niissä tapauksissa, joissa sen esirikoksena ovat pöytäkirjassa tarkoitettut törkeät petokset tai lahjusrikokset*.

Hallituksen esityksessä 53/2002 vp todetaan tältä osin seuraavaa: ”Vaikka tässä ehdotuksessa esitettäviä rajoituksia ei sisälly toisen pöytäkirjan tekstiin, pöytäkirjan voidaan katsoa sallivan ne ilman nimenomaista ilmaisuakin. Tämä johtuu siitä, että käytettyjen rajoitusten tavoitteena on ainoastaan rajata soveltamisalan ulkopuolelle sellaiset teko-

muodot, joita ei voida pitää oikeudenvastaisina ja jollaisia pöytäkirjassakaan ei ole ollut tarkoitus kriminalisoida. Nämä vähäiset rajaukset eivät sen sijaan koske lainkaan tekoja, joita yleisesti ottaen pidetään rahanpesuna. Tulkinta on sama kuin Ruotsin toisen pöytäkirjan johdosta tekemässä rikoslain 9 luvun 11 §:n muutoksessa (SFS 2001:780, Prop. 2000/01:133), joka tuli voimaan tammikuun 1 päivänä 2002.”

Ruotsi

Tunnusmerkistö. Rahanpesusta (penninghäleri) on 1.7.1999 otettu oma rangaistussäännös rikoslain 9 luvun 6 a §:ään. Aikaisemmin se oli kriminalisoitu kätkemisrikoksena (häleri). Perustekomuoto on jaettu kahteen momenttiin, joista ensimmäisen mukaan rikokseen syyllistyy henkilö, joka *sopimattomalla / asiattomalla* tavalla edistää toisen mahdollisuutta käyttää hyväksi rikoksella hankittua omaisuutta tai sellaisen omaisuuden arvoa tai joka salatakseen omaisuuden rikollisen alkuperän osallistuu omaisuuden poisviemiseen, luovuttamiseen, vaihtamiseen tai ryhtyy muuhun sellaiseen toimenpiteeseen. Toisen momentin mukaan rahanpesuun syyllistyy niin ikään se, joka osallistuu omaisuuden poisviemiseen, luovuttamiseen, vaihtamiseen tai ryhtyy muuhun sellaiseen toimenpiteeseen siten, että teko on omiaan peittämään sen, että joku toinen on rikastunut rikoksella.

Rahanpesusäännöksen ensimmäisen momentin ensimmäisessä kohdassa kuvattu *rikoshyödyn käytön edistämistä* koskeva tekotapa on osittain päällekkäinen toisessa kohdassa säädetyn *omaisuuden alkuperän salaamisessa avustamista* koskevan tekotavan kanssa. Ensimmäisen tekotavan soveltamisalaa rajoittaa lähinnä vain rikoksella saadun omaisuuden hyväksikäyttämisen edistämiseen liittyvä asiattomuus- tai sopimattomuusvaatimus. Säännöksessä *ei ole* Wienin sopimuksen määritelmään sisältyvää *tarkoitustai seuraustunnusmerkkiä* (Sahavirta, Ritva, Rahanpesu rangaistavana tekona, 2008, s. 156).

Rikoksella saadun omaisuuden käytön edistämiseltä edellytetään, että rahanpesijän menettelyllä on tosiasiaissa ollut merkitystä esirikoksen tekijän mahdollisuuksille käyttää myöhemmin omaisuutta. Säännös vastaa tältä osin Suomen rahanpesukriminalisoinnin tarkoitusta korostavaa tekotapaa, koska molemmissa on kyse esirikoksen tekijän avustamisesta. Rahanpesun tunnusmerkistön täyttää esimerkiksi esirikoksen tekijän neuvominen keinoista, joilla omaisuuden voi saattaa viranomaisten tavoittamattomiin.

Perustekomuodosta voidaan tuomita enintään kahdeksi vuodeksi vankeuteen. Törkeitä tekemuotoja varten on sivuasteikko, jossa minimi on kuusi kuukautta ja maksimi kuusi vuotta vankeutta. Luvun 7 a §:n mukaisesta rahanpesurikkomuksesta voidaan tuomita sakkoon tai enintään kuudeksi kuukaudeksi vankeuteen. Tuottamuksellinen rahanpesu on rangaistavaa rahanpesurikkomuksena. Teko edellyttää, että tekijä ei ymmärtänyt varojen olevan rikollista alkuperää, mutta hänellä oli kohtuullista syytä epäillä tätä. Esirikoksen tekijää ei Ruotsissa voida syyttää omaisuuden kätkemisestä.

Kätkemisen esirikoksia ei ole rajattu, ja sen tunnusmerkistö on osittain päällekkäinen rahanpesun kanssa. Kätkeminen soveltuu kuitenkin ainoastaan silloin, kun omaisuus on saatu rikollisella teolla. Sitä ei voida soveltaa esimerkiksi silloin, kun esirikos on vero-

tai tullirikos. Näihin sovelletaan sen sijaan rahanpesusäännöksen 2 momenttia. Jos molemmat tunnusmerkistöt soveltuvat tekoon, tuomitaan ensisijaisesti kätkemisestä.

Tekotavat: hankkiminen, hallussapito ja käyttäminen. Ruotsin rahanpesukriminalisointi kattaa rikoksella saadun hyödyn hankkimisen, hallussapidon ja käyttämisen. Tästä ei ole laissa nimenomaisesti määräämistä. Tekotavat tulevat katetuksi, koska rahanpesusäännökset ovat yleisempiä. Rikoshyödyn hankkiminen, hallussapito ja käyttäminen tulevat rangaistavaksi siten, että nämä teot ovat omiaan peittämään sen, että joku toinen on rikastunut rikoksella (2-kohta). Toisaalta nämä tekemuodot saattavat sopimattomalla / asiattomalla tavalla edistää toisen mahdollisuutta käyttää hyväksi rikoksella hankittua omaisuutta (1-kohta).

Itsepesu. Ruotsin rahanpesusäännös ei kata itsepesua. Laissa ei ole asiasta kuitenkaan nimenomaista rajoitussäännöstä, vaan rajausta perustuu konkurrenssioppeihin ja korkeimman oikeuden ennakkoratkaisuun (NJA 1985 s. 796). Ratkaisu koskee kätkemisriksen (ei siis rahanpesun) ja esirikoksen välistä suhdetta. Korkein oikeus (HD) joutui ottamaan kantaan itsepesun rangaistavuuteen, koska syyttäjä oli poikkeuksellisesti vaahtanut tästä rangaistusta. Itsepesu tulee kuitenkin Ruotsissa sikäli rangaistavuuden piiriin, että esirikoksesta rangaistusta mitattaessa voidaan huomioida tekokokonaisuuteen liittyvät rahanpesutoimet. Esirikosta voidaan esimerkiksi pitää törkeänä tekemuotona tai asia voi vaikuttaa mittaamiseen rikoslajin sisällä. HD ei ole kuitenkaan nimenomaisesti lausunut, että itsepesun rankaiseminen olisi vastoin Ruotsin perustuslakia tai muuta lainsäädännön peruseriaa; linjaus perustuu sen sijaan ”vakiintuneeseen” tulkintaan. FATF on antanut Ruotsille moitteet itsepesun rankaisemattomuudesta. Ruotsissa on kuitenkin mahdollista tuomita henkilö rahanpesusta tapauksissa, joissa samaa henkilöä ei esimerkiksi näytön puutteen vuoksi voida tuomita esirikoksesta. Ruotsissa ei ole viereillä muutoksia rikoslakiin FATF:n suositusten johdosta.

Yhteistalous. Ruotsissa ei ole säädetty rahanpesua koskevaa yhteistaloudessa asuviin kohdistettua rajoitussäännöstä. Rahanpesun soveltamisalasta on kuitenkin rajattu asiattomuuskriteerin tulkinnalla ulkopuolelle tavanomainen, käypään hintaan tapahtuva kaupankäynti. Käytännössä tämä rajaa rahanpesun rangaistavuutta laajemmin kuin Suomessa tehty raja.

Salahanke. Ruotsissa katsottiin ennen vuotta 2002, ettei ollut syytä kriminalisoida yritystä, avunantoa tai salahanketta rahanpesun yhteydessä, koska ne eivät olleet rangaistavia kätkemisriksissä. Kun salahanke rahanpesemisen tekemiseksi kuitenkin kansainvälisten velvoitteiden vuoksi vuonna 2002 kriminalisoitiin, sen esirikosten alaa ei rajoitettu yhteisöpetossopimuksen toisen pöytäkirjan vähimmäisedellytyksiin kuten Suomessa. Tällaisen rajoittamisen katsottiin johtavan tapausten erilaiseen käsittelyyn, mitä oli vaikea perustella asiallisilla syillä. Ruotsissa katsottiin, että salahankkeen kriminalisointi voidaan rajoittaa pelkästään rahanpesun törkeään tekemuotoon, vaikka yhteisöpetossopimuksen sanamuodon mukaan tämä ei näyttäisi olevan mahdollista.

Tanska

Tunnusmerkistö. Tanskassa rahanpesu on säädetty rangaistavaksi kätkemisrikoksena. Rangaistussäännös on rikoslain (*straffeloven*) 290 §:ssä, ja sen mukaan esirikoksena voi olla mikä tahansa rikos. Maksimirangaistus on perustekomuodossa puolitoista vuotta vankeutta, mutta rangaistus voi kohota kuuteen vuoteen vankeutta teon ollessa törkeä teko.

Rikoslain 290.1 §:n mukaan henkilö, joka lainvastaisesti ottaa vastaan tai hankkii itselle tai toiselle osuuden hyödystä, mikä on saatu lainvastaisella rangaistavalla teolla, tai henkilö, joka lainvastaisesti piilottamalla, pitämällä hallussa, kuljettamalla, avustamalla hävittämisessä tai muulla vastaavalla tavalla pyrkii jälkeensä varmistamaan (”subsequently serves to ensure”) toisen henkilön hyväksi (”for the benefit of another person”) rikoksesta hyötymisen on tuomittava kätkemisrikoksesta. Rikoslain 290.2 §:n mukaan teko on erityisen törkeä erityisesti seuraavissa tilanteissa: teko on luonteeltaan kaupallinen, teolla saavutettu tai tavoiteltu hyöty on suuri tai tekoja on useita.

Tekotavat: hankkiminen, hallussapito ja käyttäminen. Rahanpesusäännöksen alkuosa kattaa rikoshyödyn hankkimisen ja hallussapidon. Edellytyksenä on tietoisuus, että omaisuus on saatu rikoksella. Tältä osin säännös vastaa Wienin sopimuksen artiklaa 3(1)(c)(i). Säännöksen jälkiosan laavaa sanamuotoa on oikeuskäytännössä tulkittu siten, että se kattaa kaikki rikoksentehtäjän (tai jonkin muun) avustamisen, kuten muuntamisen tai siirtämisen, tilanteissa, joissa henkilö tietää omaisuuden olevan peräisin rikoksesta (Wienin sopimuksen artikla 3(1)(b)(i) ja Palermon sopimuksen artikla 6(1)(a)(i)) sekä omaisuuden salassa pitämisen ja peittämisen (Wienin sopimuksen artikla 3(1)(b)(ii) ja Palermon sopimuksen artikla 6(1)(a)(ii)). Säännös kattaa myös rikoshyödyn käyttämisen, vaikka se ei tunnusmerkistön sanamuodosta nimenomaisesti ilmenekään. Tämä perustuu oikeuskäytäntöön ja ilmaisun ”muu vastaava tapa” tulkintaan sekä siihen, että rikoshyödyn käyttäminen edellyttää faktisesti sen hallussapitoa. Tanskan kriminalisointiratkaisun on katsottu kattavan täysin kansainvälisen sopimusten kriminalisointivelvoitteet, vaikka tunnusmerkistöjen kirjoitustavoissa on eroavaisuuksia.

Itsepesu. Esirikoksen tekijän omaa rahanpesua ei Tanskassa ole säädetty rangaistavaksi. Asiasta ei ole nimenomaista rajoitussäännöstä, vaan kyse on ilmeisesti siitä, että itsepesu ei täytä kätkemisrikoksen tunnusmerkistöä. Tanskan FATF:lle antaman selvityksen mukaan rankaisemattomuus perustuu maan *oikeusjärjestelmän perusperiaatteeseen*, jonka mukaan henkilöä ei voida tuomita kahdesta rikoksesta, jotka koskevat samaa omaisuutta tai varallisuutta. Henkilöä ei voida tuomita kätkemisrikoksesta ja samaan aikaan tekijänä tai osallisena esirikoksesta. Kyseinen rajoitussäännös pohjautuu vuodelta 1841 peräisin olevaan lakiin ja sen myötä vakiintuneeseen oikeuskäytäntöön. Periaate on vahvistettu vuosilta 1895, 1905, 1952, 1993, 2004 ja 2005 peräisin olevissa arvioissa. Vuonna 2005 korkeimman oikeuden tuomari, maan johtava syyttäjä ja kaksi rikosoikeuden professoria arvioivat yhdessä, että rajoitus perustuu oikeusjärjestelmän perusperiaatteisiin. Linjaus perustuu myös 1893 annettuun korkeimman oikeuden ratkaisuun, jossa todettiin, että tekijää ei voida varkauden ohella tuomita kätkemisrikoksesta.

Rikoslainvalmistelussa itsepesun kriminalisointia ei ole edes vakavasti pohdittu, koska sitä on pidetty noudatettujen kriminalisointioppien vastaisena. FATF:in mukaan tämä perustelee sitä, että itsepesun kriminalisointi olisi todella oikeusjärjestelmän peruseriaaiteiden vastaista. FATF kirjoittaa: ”Denmark’s actions in not giving consideration to the issue as it amended the Danish law, or taking any steps towards enacting a provision although the Vienna and Palermo conventions mandate it unless otherwise required by fundamental principles of domestic law, indicate the fundamental nature of the issue in the Danish system as articulated also in the Danish legal texts.”

Tanskalaisten mukaan YK:n ”Report of the Ad Hoc Committee on the Elaboration of a Convention against Transnational Organized Crime on the work of its first to eleventh sessions” vahvistaa myös oikeuden olla kriminalisoimatta itsepesua. Tanskassa pitkä traditio osoittaa kyseessä olevan lainsäädäntöratkaisun perustuvan oikeusjärjestelmän peruseriaaiteisiin. Itsepesuun syyllistyvää rangaistaan esirikoksesta. Kuitenkin jos esirikosta koskeva syyte ei näytön puutteen vuoksi menesty, tekijää voidaan rangaista rahanpesusta.

FATF on edellä esitetyillä perusteilla hyväksynyt, että itsepesun rankaisemattomuus Tanskassa ei anna aihetta huomautuksiin. Tässä arvioissa kuitenkin esitettiin, että muun muassa uusien rikollisuuden muotojen vuoksi asiantila ei ole täysin tyydyttävä.

Yhteistalous. Rikoslain 290.3 §:n mukaan kätkemisrikoksesta ei voida rangaista henkilöä, joka vastaanottaa rikoshyötyä tavanomaisena elatuksena perheenjäseneltä tai henkilöltä, jonka kanssa asuu yhdessä. Sama koskee henkilöä, joka ottaa vastaan (rikos)hyötyä normaalina maksuna kulutustavaroista, joita käytetään jokapäiväisessä elämässä, tai palveluista. Tanskan rajoitussäännöksen alkuosa vastaa suomalaista sääntelyä, mutta tästä huolimatta FATF ei ole kiinnittänyt siihen lainkaan huomiota maaraportissaan (toisin kuin Suomen osalta).

Salahanke. Tanskassa salahanke rahanpesun tekemiseksi ei ole erikseen rangaistavaa, koska osallisuusoppien on katsottu kattavan salahankkeen kriminalisointivelvoitteen. Yrityksestä rankaisemisen perusteena on yleissäännös, joka kytkee rangaistavuuden rikoksen törkeyteen. Rikoslain 21 §:n 1 momentin mukaan niiden rikosten, joista saattaa seurata neljää kuukautta ankarampi vankeusrangaistus, yritys on rangaistava, jollei laissa erikseen ole muuta säädetty. Rahanpesun yritys on rangaistavaa. Laki ei määrittele yrityksen käsitetunnusmerkkejä. Yrityksestä rangaistaessa on lupa aina tuomita sakkoa. Toisaalta käytössä on myös täytetystä teosta säädetty maksimirangaistus. Valmistelusta rangaistaan vain itsenäisenä rikoksena ja omana tunnusmerkistönään; näin ei ole asianlaita rahanpesun kohdalla.

Osallistuminen salahankkeeseen on rangaistavaa joko rahanpesun yrityksenä tai osallisena rahanpesuun. Tanskassa rikoksen yrityskynnys täyttyy jo hyvin varhaisessa vaiheessa, hyvin kaukaisilla toimilla. Vastaavasti rikokseen osallisuudesta voidaan rangaista sen suunnitteluun osallistunutta, vaikka tämä ei ota osaa rikoksen täytäntöönpanotoimiin.

FATF ei ole kiinnittänyt huomiota salahankkeen kriminalisoinnin puuttumiseen tai ulottuvuuteen, vaikka Tanskassa yritys- ja osallisuusopit ovat tietyiltä osin samankaltaiset

suomalaisen järjestelmän kanssa. Osallisuusopin näkökulmasta Tanska kuuluu Suomen kanssa erillisvastuuta toteuttaviin järjestelmiin. Tällaisissa järjestelmissä pyritään löytämään ne perusteet, joilla pystytään erottamaan rikokseen osalliset toisistaan. Yrityso pillisest i voidaan sanoa Tanskan kuuluvan rikoslain 21 §:n perusteella subjektiivista yritysvastuuta korostaviin järjestelmiin. Tällöin rangaistavuus pohjautuu ennen kaikkea tekijän moittittavaan tahdonmuodostukseen eli siihen, mitä tekijä on itse tavoitellut teollaan. Kaikissa subjektiivista yritysteoriaa edustavissa järjestelmissä kiinnitetään kuitenkin huomiota objektiivisiin seikkoihin eli siihen, millaista vaaraa tekijän menettely tosiasiallisesti saa aikaan.

Norja

Tunnusmerkistö. Norjassa rahanpesu on säädetty rangaistavaksi rikoslain (*straffeloven*) 317 §:ssä kätkemisrikoksena. Säännöksen mukaan voidaan rangaista sitä, joka vastaanottaa tai hankkii itselleen tai toiselle omaisuutta, joka on saatu rangaistavan teon seurauksena, tai avustaa toista kätkemään tällaista omaisuutta. Avustamisen tekotavat on jätetty avoimiksi, ja laissa kerrotaan niistä vain esimerkkeinä omaisuuden vastaanottaminen, säilyttäminen, kuljettaminen, muuntaminen ja investoiminen. Rangaistavuus ei edellytä tarkoitusta peittää omaisuuden alkuperää. Perustekomuodon rangaistusasteikona on sakkoa tai enintään kolme vuotta vankeutta.

Rikoslain 317 §:n 3 momentissa olevan erityissäännöksen mukaan kätkemisestä voidaan tuomita, vaikka ketään ei tuomittaisi esirikoksesta. Säännöksellä helpotetaan ulkomailla tapahtuneen esirikoksen kautta saatujen varojen pesemisen rankaisemista. Lisäksi rahanpesun rangaistussäännös on kyseisellä sääntelyllä irrotettu esirikoksen vanhentumisesta. Norjassa voidaan rangaista esirikoksen tekijää hänen esirikoksella saamiensa varojen kätkemisestä, vaikka häntä ei voitaisi tuomita esirikoksesta. Samaa henkilöä ei kuitenkaan ole voinut rangaista sekä esirikoksesta että kätkemisestä ennen vuonna 2006 voimaan tullutta rikoslain muutosta (ks. alla).

Tekotavat: hankkiminen, hallussapito ja käyttäminen. Rahanpesusäännös kattaa nimenomaisesti rangaistavan teon kautta saadun omaisuuden hankkimisen ja hallussapidon. Sen sijaan rikoshyödyn käyttäminen on rangaistavaa vain sikäli, kun sitä pidetään toisen avustamisena kätkemään rikoshyötyä. FATF on pitänyt Norjan sääntelyä tältä osin kansainvälisten velvoitteiden mukaisena.

Itsepesu. Itsepesun kriminalisointia ei ole Norjassa pidetty oikeusjärjestelmän perusperiaatteiden vastaisena. Norjan oikeusministeriön asettamassa työryhmässä asiaa pohdittiin vuonna 1994, jolloin työryhmän vähemmistö ehdotti itsepesun kriminalisointia. Asia ei tuolloin edennyt. Teemaa koskeva argumentointi liittyi kriminaalipoliittisiin tarkoituksenmukaisuuskysymyksiin, eikä itsepesun rangaistavuuden koettu olevan rikoslain perusperiaatteiden vastaista. FATF:n painostuksen johdosta rikoslakia muutettiin vuonna 2006. Tuolloin rikoslain 317 §:ään säädettiin *uusi 2 momentti itsepesusta*. Sen mukaan henkilöä, joka omaisuutta muuntamalla tai siirtämällä tai muulla vastaavalla tavalla salaa tai kätkee itse tekemänsä rikoshyödyn olinpaikan tai alkuperän, tekijän henkilöllisyyden tai määräysvallan, ”rikoshyödyn liikkeet” tai siihen liittyvät

oikeudet, on myös rangaistava rahanpesusta.¹ Uutta säännöstä on sovellettava samanlaisesti esirikosta koskevien tunnusmerkistöjen ohella. Lain muutoksen tarkoituksena ei kuitenkaan ollut, että uutta itsepesusäännöstä sovellettaisiin aina esirikoksella saatuun omaisuuteen liittyvissä toimenpiteissä. Ilmeisesti kyse on siitä, että säännös tulee sovellettavaksi sellaisiin järjestelyihin, jotka ei sellaisenaan tule katetuksi esirikoksen tunnusmerkistössä.

Itsepesusta katsottiin *informatiivisuusyistä* säätää omassa momentissaan. Kriminalisoinnin tueksi esitettiin kolme perustetta. (1) Itsepesu voi merkitä epäreilua kilpailua, koska rikoksella saadulla varallisuudella voidaan markkinataloudessa kilpailla samoilla markkinoilla kuin laillisella varallisuudella. (2) Kansainväliset velvoitteet velvoittavat kriminalisoimaan itsepesun. (3) Itsepesun rankaisemattomuus voi johtaa epäoikeudenmukaiseen lopputulokseen tilanteissa, joissa sellaista rikoshyötyä, josta ei voida Norjassa rangaista, pestään siellä, samalla kun on mahdotonta rangaista tekijää itsepesusta.

Yhteistalous. Rikoslain 317 §:n 7 momentissa säädetään kaksi rangaistusvastuuta kaivettavaa poikkeusta. Ensinnäkin henkilöä, joka vastaanottaa rikoshyötyä osana tavanomaisesta elatustaan henkilöltä, jonka velvollisuuksiin elatus tai huolenpito kuuluu, ei voida rangaista rahanpesusta. Rajoitussäännöksessä tarkoitettuna elatuksen perusteena voi lakiin perustuva elatusvelvollisuus (avioliitto tai lapsi–vanhempi-suhde) tai tosiasiallinen (avioliitto). Elatuksella tarkoitetaan vain elatuksen kuuluvia arkisia elementtejä, kuten ruokaa tai asumiskustannuksia. Tämän ylittävät ”ylellisyydet” eivät kuulu rajoitussäännöksen piiriin.

Toiseksi henkilöä, joka ottaa vastaan rikoshyötyä normaalina maksuna tavanomaisesta kulutushyödykkeestä (ei ”ylellisyshyödykkeistä”), jota käytetään normaalissa arkielämässä, tai vastaavasta palvelusta, ei voida rangaista rahanpesusta. Kyseisenlainen rajoitussäännös on säädetty sen vuoksi, että muutoin rahanpesun soveltamisala olisi hallitsemattoman laaja. Ilman säännöstä maksun vastaanottajan olisi varmistettava, ettei maksua suoriteta ”rikollisesta rahasta”.

Norjan rajoitussäännöksen alkuosa vastaa suomalaista sääntelyä, mutta tästä huolimatta FATF ei ole kiinnittänyt siihen lainkaan huomiota maaraportissaan (toisin kuin Suomen osalta).

Salahanke. Salahanke rahanpesemiseksi ei ollut erikseen rangaistavaa Norjassa ennen vuonna 2006 tehtyä muutosta. Tuota ennen Norja oli kansainvälisten velvoitteiden täyttämisen osalta vedonnut rikoslain 162c §:n salahanke-kriminalisointiin, joka koskee vain järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa. Kyseisen säännöksen mukaan järjestäytyneen rikollisryhmän toiminnassa tehty salahanke on rangaistavaa rikoksissa, joista on säädetty vähintään kolmen vuoden vankeusrangaistus. Järjestäytyneeseen rikollisryhmään tulee kuulua vähintään kolme henkilöä ja järjestäytymisen syynä on oltava rikosten tekeminen. FATF:n maatarkastuksessa Norjan sääntelyä pidettiin turhan rajattuna.

¹ Pykälä kuuluu englanniksi seuraavasti: ”A person who by conversion or transfer of property or by other means disguises or conceals the whereabouts or origin of the proceeds of a criminal act he has himself committed, the identity of the person or persons with disposition over it, its movements or rights associated with it shall also be guilty of money laundering.”

Vuonna 2006 tuli voimaan uusi rikoslain 318 §, jonka mukaan henkilö, joka sopii toisen kanssa 317 §:ssä tarkoitetun rahanpesurikoksen tekemisestä, voidaan tuomita sakkoon tai enintään kolmen vuoden vankeusrangaistukseen. Kyseessä on siis kriminalisointi, jossa rangaistavaksi säädetään salahanke rahanpesun tekemiseksi, eikä ainoastaan törkeän rahanpesun tekemiseksi.

Saksa

Tunnusmerkistö. Saksassa rahanpesu on säädetty rangaistavaksi rikoslain (Strafgesetzbuch, StGB) 261 §:ssä (Geldwäsche, Verschleierung unrechtmäßig erlangter Vermögenswerte). Saksalainen säännös on soveltamisalaltaan jonkin verran suomalaista laajempi. Saksassa rahanpesun tekotavoissa (1 momentti) on kysymys rikoksella saadun omaisuuden alkuperän peittämisestä sekä sen selvittämisen ja siihen kohdistuvien viranomaistoimenpiteiden vaikeuttamisesta. Esirikosten joukko on rajattu, mutta laaja. Tekemuodoissa voi olla kysymys tekorikoksesta, seurausrikoksesta tai vaarantamisrikoksesta. Erottelu tehdään sen mukaan, estyvätkö vai vaarantuvatko viranomaistoimenpiteet. Kun myös konkreettisen vaaran aiheuttaminen täyttää tunnusmerkistön, rangaistusvastuun ala on laaja. 2 momentissa on erikseen säädetty, että rahanpesusta rangaistaan myös henkilöä, joka *hankkii* rikoksella saatua omaisuutta itselleen tai kolmannelle tai pitää sitä *hallussaan* tai *käyttää* itsensä tai kolmannen henkilön hyväksi. Rangaistukseksi voidaan tuomita vankeutta enintään viisi vuotta. Rahanpesun yritys on rangaistavaa.

Tekotavat: hankkiminen, hallussapito ja käyttäminen. Rahanpesukriminalisointi kattaa edellä esitetyn 261.2 §:n mukaisesti nimenomaisesti rikoshyödyn hankkimisen, hallussapidon ja käyttämisen. Soveltamisalaa on rajoitettu siten, että tekijän tulee tietää omaisuuden alkuperä tekohetkellä. 261.6 §:ssä on pyritty katkaisemaan vaikeasti hallittavat luovutusketjut säätämällä, että ei-rikollinen saanto estää 2 momentin soveltamisen tuon saannon jälkeen tapahtuneisiin tekoihin.

Itsepesu. Itsepesu ei ole rangaistavaa. Rikoslain 261.9 §:ssä on nimenomainen säännös, joka estää esirikokseen osallisten rankaisemisen rahanpesusta. Rajauksen soveltamisala on sama kuin Suomessa, ja sitä on perusteltu kuten Suomessa (ks. myöhemmin jakso 2.3). Lisäksi on vedottu niin kutsuttuun ”Selbstbegünstigungsprinzip” -oppiin, jonka mukaan esirikoksen ja päärikoksen tekijä ei voi tulla tuomituksi molemmista ja konkurssin on siten rajattava samoin kuin eräissä muissa rikoksissa (StGB 257 §: rikosenteikijän suojeleminen; StGB 258 §: rangaistuksen estäminen). Saksaa on FATF:n arvioinnissa kehoitettu sanktioimaan itsepesu.

Yhteistalous. Saksassa lainsäätäjä on vuonna 1990 nimenomaisesti katsonut, että myös tavanomaisia päivittäistavaroita ja -palveluita koskeva vaihdanta kuuluu rahanpesusäännöksen soveltamisalaan. Tuolloin ehdotettu rajoitussäännös nimenomaisesti hylättiin. Rikosentekijän kanssa yhteistaloudessa elävä voi siten syyllistyä rahanpesuun sikäli kun rikoksen tunnusmerkistö tietoisuusvaatimuksineen täyttyy.

Salahanke. Rikoslain yleisessä osassa on säännelty tietyistä osallisuuden yrityksen (”Versuch der Beteiligung”) muodoista (StGB 30 §). Säännös koskee yritettyä yllytystä, rikoksesta sopimista, tarjoutumista rikoksen tekemiseen sekä tuollaisen tarjouksen hyväksymistä. Yritetty avunanto ei ole rangaistavaa, ei liioin avunanto yritettyyn yllytykseen. StGB 30 § koskee ainoastaan vakavampia eli Verbrechen-tyyppisiä rikoksia. Näitä ovat teot, joiden vähimmäisrangaistus on yksi vuosi vankeutta. Salahanke rahanpesun tekemiseksi on siten kriminalisoitu, mutta ylimalkaan salahanke kriminalisoinnin soveltaminen on ollut hyvin vähäistä.

Yhdistyneet kuningaskunnat

Tunnusmerkistö. Englannissa rahanpesun tunnusmerkistö kattaa Wienin sopimuksen vaatimukset ja on niitä jopa laajempi. Rahanpesun soveltamisalaa ei ole rajattu tarkoitustunnuksilla. Rangaistavuutta rajaa lähinnä laaja tietoisuusedellytys (”knows or suspects”). The Proceeds of Crime Act (2002, POCA) säätelee rahanpesun rangaistavaksi pykälissä 327–329, joissa on myös säädetty vastuusta vapauttavista perusteista. POCA:n 327 §:ssä kriminalisoidaan ”rikollisen omaisuuden” kätkeminen, salaaminen, piilottaminen, muuntaminen, kuljettaminen ja maastavienti. POCA:n 328 §:ssä kriminalisoidaan erilaiset muut ”rikolliseen omaisuuteen” kohdistuvat järjestelyt. POCA:n 329 §:ssä säädetään rangaistavaksi rikoshyödyn hankkiminen, hallussapito ja käyttäminen. Rahanpesusta voidaan tuomita enintään 14 vuoden vankeusrangaistus.

Tekotavat: hankkiminen, hallussapito ja käyttäminen. Rikoshyödyn hankkiminen, hallussapito ja käyttäminen on siis nimenomaisesti säädetty rangaistavaksi. Rangaistavaa ei kuitenkaan ole tunnusmerkistön muutoin täyttävä menettely, jos se on tapahtunut lähes käypään hintaan eikä edistä toisen rikosta (POCA 329(2)). Rajoitussäännöksellä soveltamisalasta on rajattu pois esimerkiksi kauppiat, jotka myyvät päivittäistavaroita asiakkaille. Syyttäjäkäytäntöä on ohjattu siten, ettei syytteitä nostettaisi teoista, joissa on kyse ainoastaan rikoksella saatujen varojen ilman erityistä suunnitelmallisuutta tapahtuvasta hallussapidosta.

Itsepesu. Itsepesu on rangaistavaa. POCA 340.4 §:n tulkintasäännön mukaan rahanpesun rankaisemisessa on merkityksentöntä, kuka on tehnyt esirikoksen.

Yhteistalous. Yhteistalouteen liittyvää nimenomaista rajoitussääntöä ei ole, mutta rahanpesun soveltamisalasta on kuitenkin rajattu ulkopuolelle tavanomainen, käypään hintaan tapahtuva kaupankäynti. Käytännössä tämä rajaa rahanpesun rangaistavuutta laajemmin kuin Suomessa tehty rajaus.

Salahanke. Common law:ssa salahanke, ”conspiracy”, on klassinen rikoksen muoto, ja siitä säädetään seuraavissa laeissa: Criminal Law Act (1977) ja Accessories and Abettors Act (1861). Salahanke on kyseessä, jos joku sopii yhden tai useamman kanssa teosta, joka osapuolten tarkoitusten mukaan tehtynä joko a) on rikos tai b) olisi rikos, elleivät tietyt rikoksen täyttämisen mahdolltomaksi tehneet olosuhteet olisi ollut käsillä. Vaaditaan, että on päästy yhteisymmärrykseen rikoksen tekemisestä, mutta rikoksen ei tarvitse olla yksityiskohtaisesti suunniteltu. Oikeuskäytännössä omaksutun kannan mukaan salahankkeeseen osallisen ei itse tarvitse olla merkittävässä roolissa varsinaista

tekoa tehtäessä. POCA 340.11 §:ssä säädetään lisäksi ikään kuin varmuuden vuoksi, että rahanpesun valmistelu ja salahanke rahanpesun tekemiseksi on rangaistavaa.

Ranska

Tunnusmerkistö. Ranskassa rahanpesu on kriminalisoitu rikoslaisissa (*code penal*) erikseen huumausainerikosten (222–38 §) ja muiden rikosten (324-1-6 §) ollessa rahapesun esirikos. Rikoslain 222–38 §:n mukaan huumausainerikoksiin liittyvässä rahanpesussa rangaistaan enintään 10 vuoden vankeudella tai enintään 750 000 euron sakolla henkilöä, joka salaa millä tahansa keinolla huumausainerikokselle saadun omaisuuden tai tulon väärän alkuperän tai avustaa näiden tekojen investoimisessa tai rikoshyödyn salaamisessa tai muuntamisessa.

Rikoslain 324–1 ja 2 §:ssä säädetään rahanpesuna rangaistavaksi mikä tahansa menettely, joka helpottaa / edesauttaa rikoshyödyn alkuperän salaamista. Rahanpesuna rangaistaan myös rikoshyötyyn investoimista, kätkemistä ja muuntamista. Esirikoksena voi olla mikä tahansa teko, paitsi vähäinen rikkomus. Rahanpesusta voidaan tuomita enintään viisi vuotta vankeutta.

Tekotavat: hankkiminen, hallussapito ja käyttäminen. Rikoshyödyn hankkiminen, hallussapito ja käyttäminen kuuluvat yleiseen muotoon kirjoitetun säännöksen alaan sikäli, kun niillä edesautetaan rikoshyödyn alkuperän salaamista.

Itsepesu. Itsepesu on rangaistavaa. Laissa olevan erityissäännöksen (rikoslaki 324-5 §) mukaan rahanpesua ei tule kuitenkaan suhteessa esirikokseen pitää uusintarikollisuutena, mikä ilmeisesti johtaisi rangaistuksen mittaamisessa ankarampaan lopputulokseen.

Yhteistalous. Rikoslaki ei tunne yhteistalouteen liittyvää nimenomaista rajoitussääntöä.

Salahanke. Salahankkeesta ei ole mainintaa rikoslain yleisessä osassa, eikä myöskään rahanpesukriminalisointien yhteydessä. Rahanpesun yritys on kuitenkin rangaistavaa (rikoslaki 324–6 §). Kansainvälisten velvoitteiden velvoite kriminalisoida salahanke rahanpesun tekemiseksi on ilmeisesti katsottu täytetyn siten, että itse teon tunnusmerkistön rahanpesun tekotapa voi olla ”mikä tahansa menettely” ja yritys kuuluu rangaistavana käyttäytymisen alaan.

Johtopäätöksiä kansainvälisestä kehityksestä ja oikeusvertailusta

Kulttuuriset ja yhteiskunnalliset erot saattavat perustella päätymistä hyvinkin erilaisiin ratkaisuihin rikoslain erityisen osan säännösten sekä seuraamusten ja rangaistuskäytäntöjen suhteen eri maissa. Säännöstason ratkaisuja tehtäessä antoisin oikeusvertaileva tieto on saatavissa järjestelmistä, joissa perusratkaisut ovat samantyyppiset. Yksityiskohtien siirtäminen toisentyyppisten järjestelmien välillä johtaa harvemmin mielekkäisiin lopputuloksiin. Näistä syistä oikeusvertailevan tiedon pohjalta tehtävien päätelmien pääpaino on suurin pohjoismaisen ja saksalaisen kielialueen rikosoikeusjärjestelmissä.

Suomessa rahanpesun eririkoksia ei ole rajattu. Näin ollen kriminalisointiratkaisut täyttävät tältä osin teemaa koskevat kansainväliset velvoitteet hyvin. Vertailun kohteena olevien lainsäädäntöratkaisujen osalta keskeiset johtopäätökset ovat seuraavia.

Tekotavat: hankkiminen, hallussapito ja käyttäminen. Vertailumaissa on säädetty rangaistavaksi kansainvälisten velvoitteiden mukaan rikoksella saatujen varojen hankkiminen, hallussapito tai käyttäminen. Edellytyksenä on kaikkialla, että henkilö on tietoinen, että varat on saatu rikollisesta toiminnasta tai tällaiseen toimintaan osallistuen. Tekomuotoon ei ole yleensä kytketty nimenomaista varojen alkuperän peittämis- tai häivyttämistarkoitusta, mutta muita rajauskriteereitä on kylläkin asetettu.

Itsepesu. Itsepesu on kriminalisoitu EN:n jäsenvaltioista ainakin Norjassa, Belgiassa, Luxemburgissa, Ranskassa, Kreikassa, Espanjassa, Portugalissa, Irlannissa ja Yhdistyneessä kuningaskunnassa. Esirikoksen tekijää ei sen sijaan voida tuomita rangaistukseen rahanpesusta Suomessa, Tanskassa, Ruotsissa, Italiassa ja Saksassa. Maavaihtelut ovat suuria, eikä vertailun perustella voida tehdä näin ollen päätelmiä. Todettakoon, että Suomen oikeuskulttuuria lähellä olevissa maissa lainsäädännön kanta asiaan on sama: itsepesu ei ole rangaistavaa.

Yhteistalous. Tanskassa ja Norjassa rahanpesusta ei rangaista henkilöä, joka vastaanottaa rikoshyötyä tavanomaisena elatuksena perheenjäseneltä. Ruotsissa, Saksassa ja Englannissa rangaistavuutta on muulla tekniikalla rajoitettu siten, että soveltamisala kapeenee ”yhteistalousrajoitusta” laajemmin. Tanska ja Norja eivät ole saaneet FATF:lta moitteita, vaikka niissä lainsäädäntöratkaisut ovat käytännössä samoja kuin Suomessa.

Salahanke. Salahanketta koskevat lainsäädäntöratkaisut vaihtelevat melko paljon. Salahanketta koskevat lainsäädäntöratkaisut ovat sidoksissa rikoslakien yleisissä osissa oleviin osallisuussäännöksiin. Salahankkeen rangaistavuutta on muissa kuin common law -maissa pyritty pitämään melko rajattuna.

2.3 Nykytilan arviointi

Arvioinnin lähtökohdat

OECD:n yhteydessä työskentelevän rahanpesun vastaisen työryhmän (FATF) arvostelun kohteena on siis ollut se, että Suomen lainsäädäntö (1) ei nimenomaisesti kata kaikkia rahanpesun muotoja, kuten pelkkää omaisuuden hankkimista, hallussapitoa tai käyttämistä, kun henkilö omaisuuden saadessa on tietoinen siitä, että omaisuus on rikoksen tuottamaa hyötyä. Ratkaisua on lakia säädettäessä perusteltu siten, että voimassa olevat kriminalisointiratkaisut täyttävät rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen vaatimukset ja ovat riittävän laajoja täyttämään kansainväliset velvoitteet ottaen huomioon niihin sisältyvän joustonvaran.

(2) Toisaalta moitteita on tullut siitä, että itsepesu ei ole rangaistavaa. Itsepesulla tarkoitetaan siis menettelyä, jossa rahanpesua edeltävän niin kutsutun esirikoksen tekijä pesee omalla rikoksellaan saamaansa omaisuutta. Kansainväliset rahanpesua koskevat velvoitteet edellyttävät (tosin poikkeusmahdollisuuksin), että myös ne, jotka ovat osallistuneet

siihen rikokseen, jolla rahanpesun kohteena oleva omaisuus on saatu, voidaan tuomita rahanpesusta. Suomessa itsepesun kriminalisointia ei ole missään vaiheessa edes vakavasti harkittu, koska ”menettely voidaan ottaa riittävästi huomioon jo esirikosta arvosteltaessa” (HE 66/1988 vp).

Arvostelun kohteena on myös ollut se, että (3) salahanke ei ole rangaistavaa rahanpesun perustunnusmerkistön yhteydessä ja että (4) rahanpesurikoksiin sovelletaan rajoitussäännöstä, jonka mukaan rahanpesusta ei voida tuomita rikoksenteikijän kanssa yhteistaloudessa asuvaa, joka ainoastaan käyttää tai kuluttaa rikoksenteikijän yhteistalouden tavanomaisiin tarpeisiin hankkimaa omaisuutta. Yhteistaloudessa asuviin sovellettavaa rajoitusperustetta on perusteltu kohtuussyillä (HE 66/1988 vp).

Salahankekriminalisoinnin rajaus törkeisiin tekoihin perustuu siihen, että salahankekriminalisoinnit ovat olleet suomalaisiin rikosoikeudellisiin periaatteisiin nähden vieraita. Rikoslain yleisen osan uudistuksen yhteydessä valmistelun tai salahankeeseen kriminalisoinnin soveltamiseen todettiin liittyvän ”vaikeita näyttöongelmia sekä oikeusturvariskejä. Myöskään valmistelun rangaistavuuden suhteen lainsäädäntö ei ole antanut aihetta arvosteluun. Oikeusturvan kannalta on edelleen perusteltua säätää valmistelusta itsenäinen tunnusmerkistö, milloin tähän on kriminaalipoliittinen tarve. Tällaisen rikoksen nimeäminen valmistelukriminalisoinniksi on puhtaasti terminologinen kysymys.” (HE 44/2002 vp, s. 132 ja 135)

Yleisellä tasolla rahanpesukriminalisointeja on arvosteltu myös siitä, että lainsäädännön täytäntöönpano ei ole tehokasta, koska tuomioita on annettu vähän. Tältä osin todettakoon, että tilanne on melko sama hyvin laajasti Euroopan maissa: rahanpesu ei niin sarottuna liitännäisrikoksena ole saanut kovin laajaa soveltamisalaa.

Oikeusministeriön 30.6.2009 asettaman työryhmän tehtävänä on ollut arvioida, antavatko edellä mainitut FATF:n suositukset aihetta muuttaa lainsäädäntöä. Erityisesti työryhmän on tullut arvioitava, ovatko arvostelun kohteena olevat lainsäädäntöratkaisut sillä tavalla oikeusjärjestelmän perusperiaatteiden edellyttämiä, että se oikeuttaa rangaistavuuden alan rajaamisen Suomessa omaksutulla tavalla. Työryhmän on tullut ottaa työssään huomioon tarvittavassa määrin keskeisten EU:n jäsenvaltioiden ja Pohjoismaiden tekemät asiaa koskevat lainsäädäntöratkaisut. Tämä kansainvälinen vertailu on tehty edellä jaksossa 2.2. Työryhmän toimeksiannossa todetaan, että jos työryhmä päätyy suosittamaan itsepesun erillistä kriminalisointia, ehdotuksen tulee ottaa huomioon, ettei se saa johtaa järjestelmän suhteettomaan ankaroitumiseen tilanteessa, jossa henkilö tuomitaan myös esirikoksen tekijänä. Tarvittaessa työryhmän on tullut tehdä ehdotus lainsäädännön muuttamiseksi, jolloin se on laadittava hallituksen esityksen muotoon.

Seuraavassa arvioidaan Suomessa vakiintuneesti noudatettujen kriminalisointiperiaatteiden, rikoslain uudistustyössä noudatettujen peruslinjausten ja käytännön tarpeiden perusteella sitä, antavatko edellä mainitut arvostelut aiheen muuttaa lainsäädäntöä.

Yleissopimusten turvalausekkeet ja kansalliset kriminalisointiperiaatteet²

Turvalausekkeita (safeguard clause) sisällytetään usein kansainvälisten yleissopimusten määräyksiin, jotka ovat luonteeltaan sillä tavalla ”herkkiä”, että niistä ei täysin päästä yhteisymmärryksen sopimusta koskevien neuvottelujen aikana. Joskus on vaikeaa, ellei jopa mahdotonta päästä yhteisymmärrykseen tiettyjen sopimusmääräysten ehdottomasta sisällöstä. Turvalausekkeet on tarkoitettu lieventämään näitä ongelmia sekä mahdollistamaan yhteisymmärryksen pääseminen tietyistä sopimusmääräyksistä ja lopulta koko sopimuksesta.

Kansainvälisessä oikeudessa ei ole vakiintunut turvalausekkeiden täsmällistä sisältöä koskevaa doktriinia, jossa määriteltäisiin turvalausekkeissa tavallisesti käytettävien ilmaisujen sisältö. Turvalausekkeiden soveltamisala ja niissä käytettyjen käsitteiden sisältö on asiayhteydestä riippuvainen – turvalausekkeella on aina yhteys yleissopimuksen määräyksen aineelliseen sisältöön. Toisaalta turvalausekkeiden tulkintaan liittyy yleisesti tietty ristiriita. Kansainvälisessä oikeudessa on yhtäältä yleinen pyrkimys turvalausekkeiden suppeaan tulkintaan, koska ne nähdään poikkeuksina sopimuksessa omaksutusta linjasta ja sopimuksen tarkoituksesta. Toisaalta turvalausekkeita taas usein pyritään tulkitsemaan kansallisesti melko laajasti.

Turvalausekkeiden sisältöä arvioitaessa keskeistä on, millainen sisältö käsitteille perustuslain periaate (constitutional principle), oikeusjärjestelmän peruskäsite (basic concept of legal system) ja lainsäädännön peruseriaate (basic concept of legal system) tms. annetaan. Esimerkkejä näiden käsitteiden tulkinnasta ei juuri ole saatavana, edellä huumausaineyleissopimuksen kommentaarista sanottu tosin huomioiden.

Turvalausekkeiden tulkinnassa on huomioitava laajempi kansainvälisten sopimusten tulkintakäytäntö. Esimerkiksi Palermon sopimuksen tulkintaa koskevassa oppaassa (legislative guide) on annettu yleisiä ohjeita sopimuksen implementoinnista, jotka ovat laajemminkin sovellettavissa rikosoikeudellisten sopimusten implementointia koskeviksi. Oppaan 43. kohdassa todetaan, että kansallisessa implementoinnissa on keskityttävä sopimuksen tarkoitukseen ja henkeen, eikä tulisi yrittää suoraan siirtää sopimuksen määräysten tekstiä osaksi kansallista lainsäädäntöä. Samassa kohdassa korotetaan implementoinnin olevan kansallisten viranomaisten tehtävä, joiden tehtävänä on varmistaa, että uudet, implementoinnin seurauksena säädettävät säännökset ovat johdonmukaisia suhteessa kansalliseen oikeudelliseen traditioon, periaatteisiin ja perustuslakiin. Ohjeiden mukaan tämä vähentää oikeuskäytännössä syntyviä tulkintaongelmia.

Suomessa voidaan puhua tietystä vakiintuneesta, rikosoikeuden käyttöä eli kriminalisointeja koskevasta näkemystä. Tämä näkemys on vakiintunut ensin oikeuskirjallisuudessa, mutta sittemmin myös lainvalmistelukäytännössä sekä eduskunnan lainsäädäntökäytännössä, jossa vakiintuneet rikosoikeudelliset kriminalisointiperiaatteet on suhteutettu perusoikeuksiin ja niiden rajoitusedellytyksiin.

Eduskunnan perustuslakivaliokunta on vuodesta 1997 lähtien muotoillut merkittäviä rikoslainsäädännön hyväksyttävyyteen liittyviä näkemyksiä. Eduskunnan lakivaliokunta

² Perustuu keskeisesti professori Sakari Melanderin työryhmälle 28.9.2009 toimittamaan lausuntoon.

on muotoillut omat kriminalisointeja koskevat kriteerinsä, joita voidaan pitää perinteisten kriminalisointiperiaatteiden ja perustuslakivaliokunnan kriteerien yhdistelmänä. Valiokunta on edellyttänyt kriminalisointien perustuvan ensinnäkin hyväksyttävään perusteeseen (vrt. oikeushyvien suojelun periaate), toiseksi kriminalisoinnille olisi oltava osoitettavissa painava yhteiskunnallinen peruste (vrt. oikeushyvien suojelun periaate) ja kolmanneksi kriminalisoinnin olisi oltava ennaltaehkäisevä (vrt. hyöty–haittappunninnan periaate). Eduskunnan valiokuntien muotoilemat rikosoikeuden hyväksyttävää käyttöä koskevat muotoilut osoittavat, että kysymys ymmärretään lainsäädäntökäytännössä oikeudelliseksi kysymykseksi, johon tulee suhtautua asiaankuuluvalla vakavuudella. Kriminalisointiperiaatteiden voidaan näin olleen katsoa kuuluvan *voimassa olevaan rikosoikeuteen*.

Oikeuskirjallisuudessa onkin katsottu kriminalisointiperiaatteiden kuuluvan rikosoikeuden yleisiin oppeihin, jolloin niitä voitaisiin pitää kansalliseen oikeusjärjestykseen kuuluvina perustavina oikeudellisina käsitteinä, tai vähintään Palermon sopimuksen turvalausekkeessa tarkoitettuina kansallisen lainsäädännön peruseriaatteina. Kriminalisointiperiaatteiden nauttima institutionaalinen tuki ei rajoitu yksinomaan oikeuskirjallisuuteen. Edellä esitetyn mukaisesti niillä on vahva sija lainvalmistelussa sekä eduskunnan lainsäädäntötyössä. Tärkein institutionaalinen tuki kriminalisointeja koskeville rajoitteille saadaan perustuslaista, ennen muuta perusoikeuksista, mutta joiltakin osin myös muista perustuslain säännöksistä sekä eduskunnan perustuslakivaliokunnan perusoikeuksien rajoitusedellytyksiä koskevasta lausuntokäytännöstä. Tämän perusteella voidaan epäilyksittä sanoa, että kriminalisointiperiaatteet ovat oikeudellisia rikoslain käytön rajoitusperusteita ja sellaisenaan ne kuuluvat osaksi voimassa olevaa oikeutta. Kytkenä perustuslakiin tekee niistä osaksi perustuslaillisia periaatteita.

Seuraavassa esitellään lyhyesti vakiintuneina pidettyjä kriminalisointiperiaatteita siltä osin kuin ovat työryhmän teeman kannalta relevantteja. Varsinainen sisällöllinen punninta niiden vaikutuksesta rahanpesun kriminalisointia koskeviin säännöksiin esitetään kunkin jäljempänä tarkasteltavan teeman osalta erikseen.

Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate. Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate saa sisällönsä kansallisesti perustuslain 8 §:stä ja rikoslain 3:1:stä. Kansainvälisesti se saa sisällönsä Euroopan ihmisoikeussopimuksen 7 artiklasta ja KP-sopimuksen 15 artiklasta – sekä EU:n perusoikeuskirjan 49 artiklasta. EY-tuomioistuin on käytännössään todennut laillisuusperiaatteen olevan yleinen oikeusperiaate (general principle of law), joten laillisuusperiaatteen asemasta suhteessa kansainvälisten sopimusten rajoituslausekkeisiin ei ole epäselvyyttä. Huomattava on myös, että esimerkiksi Palermon sopimuksen taustasiakirjoissa todetaan ihmisoikeuksien merkitys sopimuksen tulkintaa rajoittavina tekijöinä.

Kriminalisointiperiaatteena laillisuusperiaatteen ydinsisältöön kuuluu vaatimus kirjoitetun eduskuntalain tasoisesta rikosoikeudellisesta sääntelystä sekä säännöksen täsmällisyyttä koskeva vaatimus. Jälkimmäinen on muodostunut erityisen tärkeäksi valtiosääntöiseksi rikoslainsäädäntöön kohdistuvaksi peruseriaatteen, joka saa tukea perusoikeuksien rajoitusedellytyksiin kuuluvasta tarkkarajaisuus- ja täsmällisyysvaatimuksesta. Työryhmän toimeksiannon kannalta merkityksellinen perustuslakivaliokunnan laillisuusperiaatteen alaperiaatteen muodostama kanta on, että rikosoikeudellisen sääntelyn

täsmällisyysvaatimus on korostunut, jos sääntely on merkinnyt rikosoikeudellisen osallisuusvastuun sääntelyä vakiintuneista osallisuusopillisista käsityksistä poikkeavasti. Tällä on suora liittymäkohta esimerkiksi rahanpesua koskevilla kansainvälisissä velvoitteissa tarkoitettuun salahanketta koskevaan kriminalisointivelvoitteeseen.

Yllä esitetyn perustella voidaan todeta laillisuusperiaatteen alaperiaatteineen olevan turvalausekkeissa tarkoitettu perustuslaillinen periaate, joka voi oikeuttaa poikkeamaan kansainvälisessä velvoitteesta tarkoitettua kriminalisointivelvoitteesta.

Oikeushyvien suojelun periaate. Oikeushyvien suojelu on rikosoikeudellisessa kirjallisuudessa pitkälti vakiintunut periaate. Vallitsee yksimielisyys siitä, että hyväksyttävän rikoslainsäädännön on suojeltava tiettyä tarkemmin määriteltävää oikeushyvää. Käytännössä tämä tarkoittaa, että rikoslainsäädännöllä on oltava jokin nimenomainen tarkoitus; tältä osin voitaneen puhua suojelutarkoituksesta. Epätietoisuutta on ollut jonkin verran siitä, mitkä kohteet voivat valikoitua rikosoikeudellisen lainsäädännön suojaamiksi kohteiksi. Viime vuosina tarkastelu on tältä osin kytkeyty perusoikeusjärjestelmään. Perustuslakivaliokunnan vakiintuneen kannan mukaan kriminalisoinnin hyväksyttävyyttä koskeva tarkastelu kytetään perusoikeuksien rajoitusedellytyksiin kuuluvaan hyväksyttävyyksivaatimukseen, jonka mukaan kriminalisoinnille on oltava esitettävissä painava yhteiskunnallinen tarve ja perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävä peruste (PeVL 23/1997 vp, s. 3; soveltamiskäytännöstä ks. esim. PeVL 26/2004 vp, s. 2–3, PeVL 23/1997 vp, s. 4/I ja PeVL 26/2002 vp, s. 2–3) Myös lakivaliokunta on katsonut, että kaikelle rikoslainsäädännölle on oltava esitettävissä hyväksyttävä peruste ja painava yhteiskunnallinen tarve, joka edellyttää uuden rikostunnusmerkistön säätämistä (LaVL 9/2004 vp, s. 1–2). Tämä koskee myös kriminalisointien alaa laajennettaessa.

Oikeushyvien suojelun periaatteen merkitystä ja sen nauttimaan institutionaalista tukea vahvistaa nykyinen KKO:n rikosoikeudellista tulkintaa koskeva oikeuskäytäntö. KKO on viimeaikaisissa rikosoikeudellista tulkintaa käsitelleissä tapauksissaan melko voimakkaasti korostanut rikossäännöksen tarkoituksen huomioon ottavaa tulkintaa (esim. KKO 2002:11, 2004:46, 2005:27, 2007:45, 2007:67, 2007:81 ja 2008:32, ks. myös KKO 2009:73). KKO on mainituissa tapauksissa sitonut rikosoikeudellisen tulkinnan rikossäännöksen tavoitteeseen edellyttäen, että lopputulos on tekijälle kohtuudella ennalta arvattavissa. Käytännössä vakiintunut rikosoikeudellinen tulkintaoppi asettaa rikosoikeudellisen säännöksen suojelutarkoituksen merkittävään asemaan, mikä korostaa oikeushyvien suojelun periaatteen merkitystä suomalaisessa rikosoikeudessa. Esimerkiksi rahanpesua koskevaa ratkaisua KKO 2009:59 on perusteltua lukea tässä valossa.

Ultima ratio -periaate. Ultima ratio -periaatteen ydinsisällön mukaan rikosoikeutta voi käyttää oikeushyvien suojeluun vain, jos käytettävissä ei ole toista moraalisesti hyväksyttävämpää sitä tehossaan kohtuullisissa määrin lähestyvää ja kohtuullisin kustannuksin toimeenpantavissa olevaa järjestelmää tai keinoa. Periaatteen ydinsisällöstä vallitsee pitkälle menevä yksimielisyys, ja se on omaksuttu rikosoikeuskomitean mietinnöstä lähtien lukuisissa oikeusministeriön julkaisemissa asiakirjoissa. Ultima ratio -periaate ei tarkoita yksinomaan rikosoikeudellisen järjestelmän suhdetta muihin mahdollisiin keinoihin, vaan sillä on merkitystä myös rikosoikeudellisen järjestelmän sisällä. Rikosoikeudellisen järjestelmän sisällä se tarkoittaa vaatimusta vähiten puuttuvasta keinosta, usein suhteessa rikosoikeudellisiin seuraamuksiin, sekä vaatimusta rikosoikeudellisen

järjestelmän suhteellisuudesta. Käytännössä kysymys voi olla esimerkiksi varovaisuusperiaatteen soveltamisesta rangaistavan käyttäytymisen alan laajentamisen suhteen, esimerkiksi laajempien osallisuusmuotojen kriminalisoimisen suhteen. Niin ikään varovaisesti olisi suhtauduttava kriminalisointeihin, jotka käytännössä merkitsisivät samasta toiminnasta rankaisemisen usean eri säännöksen perusteella. Tällä voi olla merkitystä itsepesun rangaistavuutta pohdittaessa.

Ultima ratio -periaate yhdistetään perusoikeuksien rajoitusedellytyksiin kuuluvaan suhteellisuusvaatimukseen, johon sisältyy vaatimus välttämättömän rajoituskeinon käyttämisestä. Ultima ratio -periaatteeseen suhteutettuna tämä merkitsee sen arvioimista, onko kriminalisointi välttämätöntä hyväksyttävän tavoitteen saavuttamiseksi ja onko tavoite saavutettavissa jollakin muulla vähemmän perusoikeuksiin puuttuvalla keinolla kuin kriminalisoinnilla (PeVL 23/1997 vp, s. 2/II). Suhteellisuusvaatimuksen tarkastelu on perustuslakivaliokunnan käytännössä muodostunut kenties tärkeimmäksi perusoikeuksien rajoitusedellytykseksi. Se on esimerkiksi edellyttänyt rikossäännöksen täsmentämistä rangaistavan käyttäytymisen alaa rajaamalla (PeVL 13/2004 vp, s. 2).

Ultima ratio -periaatteen asemaa rikosoikeudellisena perustavana periaatteena vahvistaa se, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen järjestelmässä suhteettomien rangaistusten on katsottu loukkaavan muun muassa vapaudenriiston mielivaltaisuuden kieltävää Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklaa sekä epäinhimillisen ja halventavan rangaistuksen kieltävää 3 artiklaa. Erityisen vahvaa institutionaalista tukea periaatteelle saadaan julkisasiamiehen lausunnosta EY-tuomioistuimen alusjätepuitepäätöstä koskevassa asiassa, jossa julkisasiamies pitää rikosoikeutta ”oikeuden äärimmäisenä keinona” (ultimum remedium, Julkisasiamies J. Mazákin ratkaisuehdotus asiassa C-440/05, komissio v. neuvosto, 28.6.2007, 71 kohta.). Näin ultima ratio -periaate melko selvästi näyttää olevan oikeusjärjestyksen perustava periaate ja Suomessa myös perustuslaillinen periaate ennen muuta suhteellisuusvaatimuksen kautta.

Hyöty–haitta-punninnan periaate. Hyöty–haitta-punninnan periaatteen mukaan kriminalisoinnista on oltava enemmän hyötyä kuin haittaa. Periaate siis laajentaa kriminalisointeja koskevan tarkastelun kokonaisuhteiskunnalliseksi. Perusoikeuksien rajoitusedellytyksistä tämäkin periaate voidaan kytkeä suhteellisuusvaatimukseen, jonka mukaan perusoikeuden rajoitus ei saa mennä pidemmälle kuin on perusteltua ottaen huomioon rajoituksen taustalla olevan yhteiskunnallisen intressin painavuus suhteessa suojeltavaan oikeushyvään (PeVM 25/1994 vp, s. 5). Suhteellisuusvaatimuksella on ollut merkitystä perustuslakivaliokunnan käytännössä kriminalisointien hyväksyttävyyttä pohdittaessa. Hyöty–haitta-punninnan käytännön merkitys on ollut erityisen suuri vaikeaksi tai syystä tai toisesta hankalaksi koettujen kriminalisointien kohdalla. Esimerkiksi prostituutioon liittyviä kriminalisointeja on lainvalmisteluasiakirjoissa pohdittu laajasti juuri hyötyjen ja haittojen näkökulmasta (HE 6/1997 vp, s. 168–169, HE 34/2004 vp, s. 55–57 ja HE 221/2005 vp, s. 15–17). Muita samankaltaisia punnintoja on tehty esimerkiksi liittyen laittoman naamioitumisen (LaVM 8/2004 vp, s. 3) ja toiselle kuuluvan henkilötodistuksen väärinkäytön (LaVM 15/2005 vp, s. 5) kriminalisointiin. Periaatteen käytännön vaikutusta voikin pitää merkittävänä.

Edellä esitetyillä kriminalisointiperiaateilla on kiistatta vaikutusta myös kansainvälisiä kriminalisointivelvoitteita implementoitaessa, ja ne ovat sellaisia kansallisen oikeusjär-

jestelmän peruseriaatteita, jotka mahdollistaisivat rahanpesua koskevien kansallisten rikossäännösten rajoittamisen. Tämä on sinänsä selvää jo kansainvälisen oikeuden luonteen seurauksena. Erityisesti itsepesun ja salahankekriminalisointien laajentamisen suhteen tärkeässä asemassa ovat edellä esitetyn mukaisesti ennen muuta rikosoikeudellinen laillisuusperiaate, ultima ratio -periaate ja hyöty–haitta-punninnan periaate.

Rahanpesun tekomuodot

Rahanpesun tekotavat voidaan siis jaotella kahteen alaryhmään eli **tarkoitusta** korostavaksi rahanpesuksi ja **seurausta** edellyttäväksi rahanpesuksi. Rahanpesujutuissa on tyypillisesti arvioitava, ovatko vastaajan vastaanottamat tai eri tavoin käyttämät varat olleet peräisin rikoksellaan saadusta hyödystä ja mikä on vastaajan tietoisuus tästä. Tämän jälkeen on otettava erikseen vielä kantaa siihen, onko vastaaja toiminut varojen laittoman alkuperän peittämis- tai häivyttämistarkoituksessa tai ovatko vastaajan toimet aiheuttaneet sanotun omaisuuden alkuperän peittymisen tai häivyttämisen.

Rikoslain 32 luvun 6 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan rahanpesuna rangaistavaa on rikoshyödyn peittämis- tai häivyttämistarkoituksessa tapahtunut rikoshyödyn vastaanottaminen, käyttäminen, muuntaminen, luovuttaminen, siirtäminen ja välittäminen. Laissa oleva luettelo rahanpesun tekotavoista on tyhjentävä. Tekotapoja määriteltäessä on otettu huomioon, että esirikoksen tekijä ei voi itse syyllistyä omasta teosta syntyneen hyödyn pesemiseen. Tekotavasta riippumatta rahanpesua on vain sellainen rikoshyötyyn tai sen sijaan tulleeeseen omaisuuteen kohdistuva menettely, jonka tarkoituksena on peittää tai häivyttää varojen laittomuutta alkuperää. Tunnuksmerkistössä edellytetyn peittämisen tai häivyttämisen ei kuitenkaan tarvitse olla rahanpesijän toiminnan ainoa tarkoitus. Rikoshyödyn tai sen tilalle tulleen omaisuuden käyttäminen on rahanpesun tekotapana sellainen, että siihen tyypillisesti liittyy muitakin tavoitteita kuin rikoshyödyn laittoman alkuperän peittäminen. Myös varojen käyttäminen kuluttamalla ne omiin tarpeisiin voi siten ilmentää tunnuksmerkistössä edellytettyä varojen laittoman alkuperän peittämisen tai häivyttämisen tarkoitusta. Kuten muidenkin tekotapojen yhteydessä, sen arviointi, liittyykö menettelyyn varojen alkuperän peittämis- tai häivyttämistarkoitus, joudutaan usein perustamaan objektiivisista tosiseikoista tehtäviin päätelmiin.

Rikoshyödyn tai sen tilalle tulleen omaisuuden käyttäminen sen laittoman alkuperän peittämis- tai häivyttämistarkoituksessa on lisätty rahanpesun tunnuksmerkistöön erääksi tekotavaksi 1.4.2003 voimaan tulleella lailla 61/2003. Esitöissä (HE 53/2002 vp, s. 35) on todettu, että säännöksessä tarkoitettuna käyttämisellä voidaan käytännössä usein pitää omaisuuden ”nopeatahtista tuhlaamista”. Tunnuksmerkistössä tarkoitettua varojen käyttämistä voi siten esitöistäkin ilmenevin tavoin olla myös niiden kuluttaminen omiin tarpeisiin. Samoin tahallista rikoshyödyn hankkimista ja hallussapitoa voitaneen tarkoitusedellytyksen täytyessä pitää rangaistavana, koska niiden voidaan mahdollisesti katsoa sisältyvän tekotapaluettelon ilmaisuun ”vastaanottaa” (vrt. toisin Sahavirta 2008, s. 164). Huumausainerikoksissa on katsottu, että henkilö voi pitää ainetta hallussaan myös ilman, että hän on fyysisesti vastaanottanut sen (KKO 2001:91). Henkilöllä edellytetään olevan ”kontrolli” aineeseen.

Tuoreissa korkeimman oikeuden ratkaisuisa (KKO 2010:6: laittoman maahantulon järjestäminen, KKO 2010:7: ampuma-aserikos) on muun muassa laillisuusperiaatteen täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimukseen ja sääntelyn lainsäätämisvaiheiden asettamaan rajaan vedoten hylätty syytteet, koska teot eivät ole nimenomaisesti laissa säädetty rangaistavaksi. Työryhmä on näistä syystä päätenyt arvioon, että vaikka rikoshyödyn hallussapito saattaa edellä todetun mukaisesti jo nykyisen rahanpesutunnusmerkistön mukaan olla rangaistavaa, asiantila ei ilmene nimenomaisesti laista ja lakia on tältä osin täydennettävä. Myös oikeuskirjallisuudessa (Sahavirta 2008, s. 164) on todettu, että hallussapidon puuttumista tekotapaluettelosta voidaan pitää ainoana olennaisena rangaistavuuden alaan vaikuttavana puutteena. Samaan suuntaan vaikuttaa myös se, että rikoshyödyn hallussapito lienee vastaanottamisen jälkeen yleisin rahanpesemisen tekotapa. Rahanpesun tekotavat ovat osin päällekkäisiä, mutta tekotapaluettelon tyhjentävyyden vuoksi ilmeisen tarpeellisia.

Rangaistavuuden ulkopuolelle jää edellä todetusta huolimatta sellainen rikoshyödyn hankkiminen, hallussapito ja käyttäminen, jolla ei ole erityistä peittämis- tai häivyttämistarkoitusta tai se ei johda tuohon seuraukseen. On kuitenkin huomattava, että kätkemisrikossäännökset (RL 32 luvun 1–4 §) täyttävät tätä aukkoa kuitenkin sillä rajauksella, että niiden osalta esirikosten joukko on rajattu, mikä ei ole asianlaita rahanpesurikosten osalta. Kansainväliset velvoitteet eivät velvoita, että tietty teko kriminalisoimaan tietyllä rikosnimikkeellä, kunhan se vain kriminalisoidaan. Periaatteessa olisi vaikea perustella, miksi kansainvälisiä järjestelyjä sisältävällä petoksena arvioitavalla talousrikoksella saatuihin varoihin ryhtyminen voi olla rangaistavaa kätkemisrikoksena, mutta esirikoksen ollessa vaikkapa huumausainerikos varojen tahallinen hankkiminen, hallussapito tai käyttäminen on kriminalisoitu vain, jos se täyttää rahanpesun tunnusmerkistön edellyttämät tarkoitus- tai seuraustunnusmerkit. Lainsäädäntöratkaisua onkin punnittava suhteessa rahanpesun ja kätkemisrikoksen tunnusmerkistön tulkintaan.

Kysymys siis kuuluu, pitäisikö rikoslaissa säätää rangaistavaksi kansainvälisten sopimusten edellyttämällä tavalla yksinomaan tahallinen hankkiminen, hallussapito ja käyttäminen. Tällöin rangaistavuuden alaa voitaisiin esimerkiksi Ritva Sahavirran mukaan rajoittaa ulkomaisten esikuvien mukaisesti rajaamalla ulkopuolelle käypään hintaan tapahtuvat tavanomaiset liiketoimet, joilla ei ole tarkoituksena edistää rikosentekijän mahdollisuuksia käyttää rikoshyötyä hyväkseen tai mahdollistamalla luovutusketjun katkeaminen laillisen saannon perusteella (s. 218). Suomessa kansainvälisiin velvoitteisiin kuuluva rikoshyödyn hankkimista, hallussapitoa ja käyttämistä koskeva tekotapa on jätetty kriminalisoimatta, koska rangaistavuuden rajoja **olisi erittäin vaikea oikeusturvaa vaarantamatta määritellä** siten kuin Suomen rikosoikeuden keskeiset periaatteet edellyttävät (Sahavirta 2008, s. 206, HE 180/1992 vp, s. 11 ja OLJ 4/1991).

Hallituksen esityksessä 180/1992 vp ratkaisua perusteltiin seuraavasti: ”Sopimuksen 3 artiklan 1 kappaleen c kohdassa mainitut velvoitteet on täytettävä ”huomioon ottaen perustuslain periaatteet ja oikeusjärjestelmän keskeiset käsitteet”, joten niiden noudattamisessa on kansallista harkintavaltaa. Alakohdassa i mainitaan huumausainerikoksella saadun omaisuuden hankkiminen, hallussapito ja käyttäminen tietoisena sen alkuperästä. Tällainen menettely ei nykyisen lakimme mukaan ole rangaistavaa muutoin kuin kätkemisrikoksena tiettyjen laissa mainittujen esirikosten yhteydessä, jolloin kriminalisoinnin keskeisenä tavoitteena on turvata omistajan oikeus saada rikoksella mene-

tetty omaisuus takaisin. Sitä vastoin esimerkiksi laittomalla alkoholin myynnillä tai taloudellisilla rikoksilla saatuun hyötyyn ryhtymistä ei ole säädetty rangaistavaksi. Kun myös rangaistavuuden rajoja tässä sopimuksen kohdassa tarkoitettussa menettelyssä olisi erittäin vaikeaa määritellä siten, ettei oikeusturva vaarantuisi, on katsottava, että sopimuksen edellyttämä kriminalisointi olisi vastoin rikosoikeutemme keskeisiä periaatteita. – – Ehdotusta valmisteltaessa harkittiin myös mahdollisuutta kriminalisoida puhdas huumausainerikoksella saadun hyödyn kätkeminen ilman mitään peittelytoimia. Ei näytä kuitenkaan olevan mahdollista kirjoittaa niin täsmällistä rangaistussäännöstä, että se todella rajoittuisi vain niiden tapausten kriminalisointiin, joihin se on tarkoitettu. Ei esimerkiksi voi olla tarkoitus, että huumausainerikoksilla elävä rikosentekijä ei saisi ostaa normaaleja kulutustavaroita, koska elintavasta tietoinen kauppias syyllistyisi ne myydessään rikokseen. Rikoksella saadun hyödyn vastaanottaminen ja käyttö voidaan esimerkiksi rahoituslaitoksilta kieltää niitä koskevista säännöksissä, eikä kriminalisointia välttämättä tarvita direktiivin noudattamiseen.”

Edellä esitetyn lisäksi nykyisen tunnusmerkistön säilyttämisen puolesta voidaan esittää myös muita perusteita, jotka liittyvät kätkemis- ja rahanpesurikosten tunnusmerkistöjen tulkintaan ja viimeaikaiseen oikeuskäytäntöön.

Vaikka kätkemis- ja rahanpesurikoksella on yhteinen perusta, ne eroavat toisistaan tietyiltä osin. Kätkemisrikossäännös ja rahanpesurikossäännös eroavat toisistaan ensinnäkin siten, että esirikokset on lueteltu tyhjentävästi kätkemisrikoksen tunnusmerkistössä, kun taas rahanpesurikoksessa esirikosten joukkoa ei ole rajoitettu (ks. esirikoksesta rahanpesun tunnusmerkistökäsitteijänä Sahavirta 2008, s. 303–360). Toiseksi kätkemisrikoksen kohteena on suoraan rikoksella saatu omaisuus, kun taas rahanpesurikos kohdistuu myös tällaisen omaisuuden sijaan tulleeisiin varoihin. Niinpä kätkemisrikos on käytännössä alisteisessa suhteessa rahanpesurikokseen. Toissijaisuus ilmaistaan myös RL 32 luvun 1 §:ssä, jossa todetaan, että kätkemisrikoksesta tuomitaan, jos teko ei ole rangaistava rahanpesurikoksena. Lainkäytössä ei ole kuitenkaan välttämättä vielä havahduttu rahanpesun rangaistavuuden alan potentiaaliseen laajuuteen. Tunnusmerkistö on ensinnäkin kirjoitettu siten, että sitä voitaisiin periaatteessa soveltaa myös kätkemisrikoksina perinteisesti pidettyihin tekoihin (ks. tästä erityisesti Sahavirta 2008). Esimerkkinä voidaan käyttää ratkaisua KKO 2003:17 (ään.), jossa A tuomittiin törkeästä kätkemisrikoksesta hänen vastaanotettuaan tililleen B:n kavallusrikoksella hankittua omaisuutta. Rahanpesun tunnusmerkistössä käytetty muotoilu ”avustaakseen rikosentekijää välttämään rikoksen oikeudelliset seuraamukset” (RL 32:6.1,1) näyttäisi mahdollistavan seuraavanlaisen argumentoinnin. Koska B oli siirtänyt kavaltamiaan varojaan varallisuuspöytäkirjansa ulkopuolelle (suoraan A:n tilille ja myös oman tilinsä kautta A:n tilille), A:n voitaisiin katsoa auttaneen B:tä välttämään oikeudelliset seuraukset (erityisesti vahingonkorvausvelvollisuus tai mahdollisesti menettämisseuraamus). Tässä tapauksessa A oli tosin hankkinut vastaanottamillaan varoilla pelkästään tavaroita ja palveluita.

Edellä lausutusta rahanpesun laajasta soveltamisalasta aiheutuu myös se, että on hankala kuvitella käytännössä tilannetta, jossa jokin rikoshyötyyn kohdistuva pesutoimi ei tulisi nykyisten rajausten vuoksi rangaistavaksi. Varsin helposti erilaiset pesutoimet voidaan nimittäin katsoa tehdyksi peittämisen- tai häivyttämistarkoituksessa tai niillä voidaan katsoa aiheutetun sanotun omaisuuden alkuperän peittyminen tai häivyttäminen. Tämä on käynyt ilmi myös työryhmän läpikäymistä rahanpesua koskevista tuomioista. Myös se,

että tuottamuksellinen rahanpesu on rangaistavaa, tukee sitä, että rangaistavuuden ala on määritelty rikoslaissa tarkoituksenmukaisella ja kansainväliset velvoitteet täyttävällä tavalla. Tuottamuksellista tekoa koskevan tunnusmerkistön sisältö on syyksiluettavuuden yksilöinnin (”törkeä huolimattomuus”) ohella vain viittaus RL 32:6:ään. On kuitenkin loogisesti mahdotonta törkeällä huolimattomuudella ”tarkoittaa” tai nimenomaisesti pyrkiä tiettyyn asiantilaan. Käytännössä tuottamuksellisen rahanpesun sisällöksi jää se, että rikoshyötyä yksinkertaisesti hankitaan, pidetään hallussa tai käytetään.

Myös tahallisen rahanpesun soveltamisessa rikoshyödyn käyttö on ilman muille rajoitettaville kriteereille annettavaa suurta merkitystä johtanut rangaistusvastuuseen, kuten tuoreesta korkeimman oikeuden ratkaisusta KKO 2009:59 ilmenee. Siinä todettiin muun muassa, että ”myös varojen käyttäminen kuluttamalla ne omiin tarpeisiin voi ilmentää tunnusmerkistössä edellytettyä varojen laittoman alkuperän peittämisen tai häivyttämisen tarkoitusta. Kuten muidenkin tekotapojen yhteydessä, sen arviointi, liittykö menettelyyn varojen alkuperän peittämis- tai häivyttämistarkoitus, joudutaan usein perustamaan objektiivisista tosiseikoista tehtäviin päätelmiin – – Rikoshyötynä saatujen varojen käyttö kulutukseen on omiaan johtamaan siihen, että näin hukattujen varojen yhdistäminen rikolliseen menettelyyn ei enää ole mahdollista tai että se ainakin olennaisesti vaikeutuu.” (alleviivaus tässä) Vastaava ”on omiaan” argumentti soveltuu myös esimerkiksi ”pelkkään” rikoshyödyn hallussapitoon ja hankkimiseen; ne voidaan (toki tapauksen erityispiirteistä riippuen) usein katsoa teoksi, jotka ovat ”omiaan johtamaan” siihen, että varojen yhdistäminen rikolliseen menettelyyn ei enää ole mahdollista tai että se ainakin olennaisesti vaikeutuu.

Tuore ratkaisu KKO 2009:59 on merkittävä kannanotto rahanpesurikoksen tunnusmerkistön tulkintaan. Korkein oikeus on perustellut hyvin sen, mitkä seikat ovat asiaan vaikuttavia varojen alkuperän hävittämisen- tai peittämistarkoitusta arvioitaessa. Tarkoitus päätellään ulkonaisista tapahtumista ja viime kädessä kysymys on siitä, miten vakuuttavasti syyttäjän onnistuu yhdistämään tekijän ulkonaisesti havaittavat toimet tunnusmerkistössä kuvattuihin tekotapoihin. Häivyttämisen tai peittämisen termeille ei jää sellaista merkitystä, joka ei olisi pääteltävissä teon ulkonaisesta ilmenemismuodosta. Tunnusmerkistö täyttyy, jos tekijä ottaa varoja vastaan tietäen ne rikoksella saaduiksi ja käyttää varoja tavalla, joka on omiaan häivyttämään tai peittämään niiden alkuperän. Tällainen tulkinta on hyvin sopusoinnussa myös rahanpesun tuottamuksellisen tekemuodon (RL 32:9) kanssa. Tässä tekemuodossahan riittävää on, että tekijä menettelee RL 32 luvun 6 §:ssä säädetyllä tavalla, vaikka hänen olisi pitänyt varoa varoja rikoksella saaduiksi ja hänen olisi pitänyt käsittää varoihin ryhtymällä voivansa häivyttää tai peittää niiden alkuperän.

Työryhmän näkemyksen mukaan edellä lausutun perusteella ei ole tarvetta muuttaa rahanpesun tunnusmerkistöä siten, että rikoshyödyn hankkimisen, hallussapidon ja käyttämisen kohdalla poistettaisiin vaatimus peittämis- tai häivyttämistarkoituksesta tai siitä, että teko johtaa tuollaiseen seuraukseen. Tällaiselle muutokselle ei riittävän painavia perusteita. Voimassa oleva lainsäädäntö täyttää jo nykyisellään kansainvälisten velvoitteiden vaatimukset.

Työryhmä on kuitenkin katsonut, että tunnusmerkistöä on syytä muuttaa lisäämällä tekotapaluetteloon rikoshyödyn hallussapito. Vaikka rikoshyödyn hallussapito saattaa

edellä todetun mukaisesti olla jo nykyisen rahanpesutunnusmerkistön mukaan rangais-
tavaa, asiantila ei ilmene laillisuusperiaatteen edellyttämällä tavalla nimenomaisesti
laista.

Itsepesu

Lähtökohta. Kansainväliset rahanpesua koskevat sopimukset (ks. edellä jakso 2.2) edellyttävät lähtökohtaisesti, että myös ne, jotka ovat osallistuneet siihen rikokseen, jolla rahanpesun kohteena oleva omaisuus on saatu, voidaan tuomita rahanpesusta. Tästä voidaan perustuslain periaatteen, oikeusjärjestelmän peruskäsitteen tai lainsäädännön perusperiaatteen nojalla poiketa. Suomessa tästä velvoitteesta on poikettu. Rikoslain 32 luvun 11 §:n 1 momentin mukaan rahanpesusta ei tuomita sitä, joka on osallinen siihen rikokseen, jolla omaisuus on toiselta saatu tai joka on tuottanut hyödyn. Säännös koskee siis muitakin esirikokseen osallisia (tekijäkumppani, yllyttäjä sekä avunantaja) kuin varsinaista tekijää. Hekään eivät voi erikseen tulla tuomituksi rahanpesusta.

Pelkistäen itsepesussa on siis kysymys esimerkiksi siitä, että jos pankkiryöstäjä (esiteko) tuhlaa rahanpesun tunnusmerkistön täyttävällä tavalla anastamansa rahat, hänet pitäisi tuomita törkeän ryöstön lisäksi myös rahanpesusta. Käytännössä tilanne on usein komplisoidumpi. Edellä on esitetty, että rahanpesussa esirikoksena on yleensä huumausaine- tai jokin talousrikos, kuten velallisen petos, velallisen epärehellisyys tai veropetos.

Itsepesuun liittyen on julkaistu yksi KKO:n ennakkoratkaisu, **KKO 2001:45**. Siinä A oli ottanut vastaan kolme vääräksi tietämäänsä mustesuihkutulostimella valmistettua 1 000 markan setelin jäljennöstä tarkoituksenaan saattaa ne käypänä rahana liikkeeseen ja luovuttanut ne eri kerroilla B:lle, joka A:n käskystä oli erehdyttänyt eri myymälöiden työntekijät ottamaan rahajäljennökset vastaan maksuksi ostamistaan tavaroista. A oli ottanut B:ltä vastaan tavarat ja vaihtorahat. Korkein oikeus katsoi tuomiossaan tarkemmin lausutuilla perusteilla muun muassa, että alempien oikeuksien A:lle syyksilukemat yllytykset petokseen sisältyivät rahanväärennykseen. Koska A oli siten ollut osallisena niissä rikollisissa teoissa, joilla hänen vastaanottamansa omaisuus oli saatu, häntä ei rikoslain 32 luvun 6 §:n 1 momentin säännös huomioon ottaen voitu tuomita erikseen kätkemisrikoksista.

FATF:n Suomea koskevissa suosituksissa on esitetty, että rahanpesutuomioiden vähäisyys johtuu siitä, että rahanpesutuomioissa on osoitettava linkki tiettyyn esirikokseen. Tämä kritiikki ei pidä paikkaansa, ja on ehdottomasti liian vahvasti sanottu. Rahanpesurikoksen tunnusmerkistön täyttymistä arvioitaessa esirikoksen konkretisointiin sovelletaan kätkemisrikoksia koskevaa oikeuskäytäntöä. Korkeimman oikeuden kätkemisrikosta koskeva ratkaisu KKO 2004:24 siitä, missä määrin esirikoksen tulee olla selvitetty, soveltuu näin ollen tämän kysymyksen arvioinnin osalta myös rahanpesurikoksiin. Siinä on pantu painoa kysymyksessä olevan omaisuuden laadulle. Kyseisessä ratkaisussa vastaajan ja kahden muun henkilön hallusta on takavarikoitu yhteensä noin 900 esinettä. Vastaja oli kertonut ainoastaan, että hän oli ostanut kysymyksessä olevat esineet halvemmalla kuin millä oli myynyt ne eteenpäin. Tapauksessa ei ollut tietoa esirikoksen tekijästä, omaisuuden oikeasta omistajasta eikä esirikoksen ajasta, paikasta ja olosuh-

teista. Vastaaja tuomittiin kuitenkin ammattimaisesta kätkemisrikoksesta. Samansuuntainen on myös ratkaisu KKO 2001:97.

Myös oikeuskirjallisuudessa on esitetty, etteivät esirikoksen konkretisoinnille asetettavat vaatimukset ole käytännön ongelma. Rangaistavuuden edellytyksenä ei ole, että esirikoksen tekijä on tuomittu tai olisi voitu tuomita teostaan rangaistukseen tai että esirikoksen tekijä on edes tiedossa (HE 52/2002 vp, s. 36). Rangaistavuuden edellytyksenä on, että konkretisoinnin perusteella kyseessä on *in abstracto* rangaistava teko ja että esirikos on tuottanut taloudellista hyötyä.

Nykysääntelyn perustelut. Itsepesun rankaisemattomuutta on perusteltu lähinnä sillä, että se olisi kyseenalaista useiden rikosoikeudellisten peruseriaatteiden, kuten laillisuusperiaatteen ja kriminalisointiperiaatteiden, kannalta. Suomi, Ruotsi ja Tanska ovat tulkinneet esimerkiksi Palermon sopimuksessa käytettyä ”peruseriaatteen” käsitettä siten, että sen piiriin kuuluvat muun muassa mainitut rikosoikeudelliset periaatteet ja että itsepesun kriminalisointi on niiden kanssa ristiriidassa. Suomessa on katsottu, että itsepesun kriminalisointi laajentaisi rangaistavuuden alaa siten, että se olisi oikeusvarmuuseriaatteen vastaista. Lisäksi rahanpesuun sisältyvä moitittavuus jo tulee periaatteessa otetuksi huomioon esirikoksesta tuomitavassa rangaistuksessa. Näin ollen itsepesun erillinen rankaiseminen merkitsisi eräänlaista lisärangaistusta. Itsepesun rankaisemattomuudesta ei välttämättä aiheudu haittaa myöskään kansainvälisessä oikeudellisessa yhteistyössä, kun kaksoisrangaistavuuden vaatimuksesta on jo laajalti luovuttu (ks. alla tarkemmin).

Itsepesun rankaisemattomuus voidaan nähdä myös pohjautuvan eräisiin muihin keskeisiin rikosoikeudellisiin periaatteisiin, joita on pitkään sovellettu ja joita pidetään edelleen perustavanlaatuisina rikosoikeudellisina periaatteina. Näitä ovat *lainkonkurrenssia koskeva oppi* ja periaate, että *se paha, mistä esirikoksessa rangaistaan, kattaa jo esirikoksella hankitun esineen kätkemiseen, salaamiseen ja käyttöön liittyvät teot*. Kätkemisrikoksissa nämä periaatteet ovat olleet voimassa ainakin vuoden 1889 rikoslaista lähtien. Rajaussääntö ulotettiin vuonna 1994 koskemaan myös rahanpesua, joka säädettiin tuolloin rangaistavaksi kätkemisrikoksena. Vasta myöhemmin rahanpesu erotettiin kätkemisrikoksista. Huomiota on kiinnitetty myös siihen, että esirikokseen syyllistyneellä ei ole velvollisuutta myötävaikuttaa oman rikoksensa selvittämiseen. Teemaan liittyy myös rikosprosessuaalinen ja ihmisoikeusnormeihin palautuva *ne bis in idem* -periaate ja sen asettamat rajoitukset, joiden mukaan samasta teosta ei saa syyttää eikä tuomita kahdesti.

Rahanpesun esirikoksena voi olla mikä tahansa rikos sen vakavuudesta riippumatta. Rahanpesu voi olla myös ankarammin rangaistava kuin sen taustalla oleva esirikos.

Hallituksen esityksessä 66/1988 vp itsepesun rankaisemattomuutta perusteltiin seuraavasti: ”Rajoitus osoittaa, ettei ole pidetty perusteltuna rangaista esirikoksen tekijää tai siihen osallista enää erikseen siitä, että hän kätkee rikoksella saatua omaisuutta tai muuten ryhtyy siihen. Tällainen menettely voidaan ottaa riittävästi huomioon jo esirikosta arvosteltaessa. Ei ole järkevää tuomita esimerkiksi anastusrikoksen tekijää siitä, että hän käyttää anastamaansa omaisuutta tai myy sen omaisuuden alkuperän tuntevalle ostajalle. Vastaavaa periaatetta ehdotetaan noudatettavaksi myös ehdotukseen sisältyvien kätke-

misrikosten yhteydessä.” Rahanpesukriminalisointeja pohtineen työryhmän työssä on tuotu esiin, että itsepesun kriminalisoimattomuutta merkitsevä perustelu on yli 20 vuoden takaa, eikä sillä nykyisin ole enää samaa painoarvoa kuin lakia säädettyäessä. Talousrikollisuus, muu oikeudetonta taloudellista hyötyä tuottava vakava rikollisuus ja erityisesti huumausainerikollisuus on monimuotoistunut, ammattimaistunut, muuttunut suunnitelmallisemmaksi sekä kansainvälistynyt.

Nykysääntelyyn kohdistettu kritiikki. Edellä on esitetty, että FATF on antanut evaluaationsa perusteella Suomelle huomautuksia itsepesun rankaisemattomuudesta. Vastavia moitteita ovat saaneet myös monet muut maat. Järjestöön kuuluu 33 valtiota jäsenenä, mutta ottaen huomioon FATF-työhön liittyvät alueelliset järjestelyt, järjestön piirissä tehtävän työ ulottaa vaikutuksensa noin 180 valtioon. EU:n jäsenvaltioista 15 on sen jäsenenä. EU:n jäsenvaltioista 10:lle on tehty vastaava arviointi. Näistä ainakin kuudelle on annettu vastaava itsepesua koskeva arvio. Yhdistyneet kuningaskunnat ja Irlanti eivät ole saaneet tätä muistutusta; tässä lienee kysymys common law erityissysteemeistä.

FATF:n kannanotoissa tai oikeuskirjallisuudessa ei ole juuri käsitelty sitä, *miksi* itsepesu pitäisi kriminalisoida. On ensinnäkin viitattu verraten täsmentymättömästi rikostorjunnallisiin seikkoihin ja talousjärjestelmän ”puhtauteen”. Lisäksi on tyydytty puolustelemaan sitä, miksi itsepesusta rankaiseminen olisi mahdollista. Tällöin epäselväksi on jäänyt ne aineelliset perusteet, joiden vuoksi itsepesu tulisi kriminalisoida. Tämä harkinta on tehtävä kriminalisointiperiaatteiden valossa.

Toiseksi on esitetty, että itsepesu ei ole pelkästään passiivista kieltäytymistä myötävai-kuttamasta esirikoksen selvittämiseen, vaan aktiivista toimintaa esirikoksen selvittämisen estämiseksi. Näin ollen voidaan ajatella, että itsepesussa on oma rangaistavuuden ansaitseva vääryysmomentti. Viime kädessä itsepesun kriminalisointivaatimukset perustuvat näkemykseen, että talousrikosten rangaistuskäytäntöä ei koeta riittävän ankaraksi.

Kolmanneksi työryhmän asiantuntijakuulemisissa on tuotu esille kannanottoja, joiden mukaan itsepesun rankaisemattomuus vaikeuttaa kansainvälistä yhteistyötä rikosoikeuden alalla.

Neljänneksi on käynyt ilmi, että itsepesun rankaisemattomuus saattaa mahdollistaa rikosprosessikäytännöissä eräänlaisen taktiokoinnin. Tämän on esitetty koskevan erityisesti avunantotilanteita. Rahanpesusta epäilty voi myöntää jälkikäteen osallisuuden esirikokseen, koska siitä saattaa seurata lievempi rangaistus kuin rahanpesurikoksesta taikka sen vuoksi, että syyteoikeus osallisuudesta esirikokseen on jo vanhentunut.

Viidenneksi on viitattu siihen, että rahanpesussa yllyttäjien ja avunantajien rikoksente-komotiiivit ja mahdollisuudet käyttää rikoshyötyä hyväkseen saattavat erota olennaisesti päätekijän intresseistä. Esimerkiksi törkeässä veropetoksessa tekijän intressissä on saada 150 000 euron verosäästön alkuperä häivytettyä, kun taas 1 000 euron palkkiota vastaan tekijää avustaneen intressi kohdistuisi vain saadun palkkion määrään.

Arvioinnin lähtökohdat. Edellä jaksossa esitetyin perustein työryhmä on omaksunut kannan, että rikosoikeudenkäyttöä ohjaavat kriminalisointiperiaatteet ovat sellaisia kansallisen oikeusjärjestelmän peruseriaatteita, jotka mahdollistaisivat rahanpesua koske-

vien kansallisten rikossäännösten rajoittamisen. Työryhmä ei siis hyväksy FATF:n tulokintaa siitä, ettei itsepesun rankaisemattomuus olisi kansainvälisten velvoitteiden näkökulmasta mahdollista kriminalisointiperiaatteiden nojalla. Näin ollen harkittavaksi on tullut kriminalisointiperiaatteiden näkökulmasta voimassa olevan sääntelyn tarkoituksenmukaisuus, eli muun muassa se, onko kriminalisointi mahdollista toteuttaa yleisiä rikosoikeudellisia periaatteita loukkaamatta, mitä hyötyä tai haittaa tällaisesta kriminalisoinnista olisi, ja lopulta, olisiko kyseinen kriminalisointi ylipäänsä tarkoituksenmukainen. Teemaa on perusteltua käsitellä kunkin kriminalisointiperiaatteen kannalta seuraavan kysymyksenasettelun valossa. Hyöty–haitta-punninnan periaatteen valossa arvioidaan, mitä hyötyjä ja haittoja itsepesun kriminalisoinnista olisi. Ultima ratio -periaatteen näkökulmasta kyse on siitä, miten itsepesun kriminalisointi toteuttaisi pyrkimystä käyttää rikosoikeutta viime sijaisena keinona. Rikosoikeudellinen laillisuusperiaatteen osalta on harkittava, olisiko itsepesun kriminalisointi toteutettavissa siten, että laillisuusperiaatteen asettamat vaatimukset toteutuvat.

Hyöty–haitta-punninnan periaate. Työryhmän arvion mukaan itsepesun kriminalisointia tukevat seuraavat näkökohdat:

- kansainväliset velvoitteet (poikkeamismahdollisuuksin) täyttyisivät paremmin
- talousrikosten rangaistukset kovenisivat, mikä olisi jossain määrin omiaan ehkäisemään rikoksia ennalta
- puuttumismahdollisuudet talousrikollisuuteen parantuisivat
- järjestäytyneen rikollisuuden toimintaedellytykset heikkenisivät
- epäiltyjen ”taktikointi rikosprosessikäytännöissä” ei olisi enää mahdollista
- esirikokseen liittyvän vähäisen osallisuuden merkitys poistuisi rangaistusvastuusta vapauttavana perusteena rahanpesussa
- kansainvälinen yhteistyö rikosasioissa helpottuisi
- rikoshyödyn takaisinsaanti tehostuisi
- talouselämän kilpailuneutraliteettia ja tervettä kilpailua tuettaisiin puuttumalla rikoksella saatuun varallisuuteen

Toisaalta työryhmän arvion mukaan itsepesun kriminalisointia vastaan vaikuttavat seuraavat näkökohdat:

- talousrikosten rangaistukset kovenisivat perusteettoman paljon
- samasta teosta ei tule tuomita kahdesti
- rangaistavuuden ala laajenisi siten, että rangaistavuuden alasta tulisi ennakoimaton
- esitutkinta ja syyteharkinta kohdistettaisiin esirikosten sijasta rahanpesurikokseen, jolloin rahanpesusta muodostuisi esirikosten kustannuksella eräänlainen ”päätalousrikos”
- lainkonkurrenssipulmat ja tunnusmerkistöjen päällekkäisyys
- rankaisematon jälkitekko -oppi: onko itsepesussa itsenäistä moitittavuusaspektia?
- rikosjuttujen määrät ja sitä myötä kustannukset kasvaisivat
- ehdoton ja ensisijainen esinekonfiskaatio johtaisi kollisioon esirikoksen asianomistajan vahingonkorvausoikeuden ja -vaatimuksen kanssa

- kansainväliseen oikeusapuun liittyvät vaikeudet on hoidettava muutoin kuin ai-neellisoikeudellisella sääntelyllä; so. tarvittaessa muuttamalla laki kansainväli-sestä oikeusavusta rikosasioissa (5.1.1994/4)

Edut. Itsepesun kriminalisoinnin edut eivät ole kiistattomia. Ratkaisu koventaisi jossain määrin suunnitelmallisten talousrikosten rangaistuskäytäntöä. On kuitenkin epäselvää, missä määrin näin tapahtuisi. Talousrikosjutuissa on usein kyse useiden eri rikosten samanaikaisesta prosessoinnista. Itsepesun kriminalisointi lisäisi näissä tapauksissa mahdollisesti syyksiluettujen rikosten listaan uusia rikoksia, mutta tämä ei yhteisen rangaistuksen mittaamisessa välttämättä käytännössä vaikuttaisi sanottavasti lopputulokseen eli yhteiseen rangaistukseen. Rangaistuskäytäntöä koskevien selvitysten mukaan jo 5. rikoksen jälkeen syyksiluettujen rikosten yhteistä rangaistusta korottava vaikutus on melko vähäinen. Näin ollen itsepesun kriminalisointi itse asiassa koventaisi rangaistus-käytäntöä sellaisissa tilanteissa, joissa käsittelyssä on vain muutama rikos. Toisaalta rangaistustason korottaminen luomalla päällekkäisiä tunnusmerkistöjä on jossain määrin kyseenalaista. Rangaistusten koventaminen voisi toki olla omiaan jossain määrin ehkäi-semään ennakolta suunnitelmallisia talousrikoksia. Sinällään itsepesun kriminalisointi lisäisi ”puuttumismahdollisuuksia” talousrikollisuuteen.

Esimerkiksi Norja on säätänyt itsepesun rangaistavaksi. Yhtenä perusteluna esitettiin tuolloin se, että itsepesu voi merkitä epäreilua kilpailua, koska rikoksella saadulla varal-lisuudella voidaan markkinataloudessa kilpailla samoilla markkinoilla kuin laillisella varallisuudella.

Tällaisesta tilanteesta voidaan esittää seuraavanlainen esimerkkitapaus. Oletetaan, että yrittäjän yritys on menossa konkurssiin ja tämä siirtää käteisvarat ja muun omaisuuden ”turvaan” ennen verottajaa ja velkojia. Tämän jälkeen, ehkä muutama vuosi edellä mai-nitun rikoksen jälkeen, hän perustaa rikoksella saadun varallisuuden eli rikoshyödyn turvin uuden yrityksen tai ostaa vanhan, usein hyvämaineisen, yrityksen. Rehellinen yrittäjä yleensä lainaa pääoman yrityksen perustamista varten, jolloin hän on aivan eri lähtökohdissa kuin sellainen, joka perustaa yrityksen rikoshyödyn turvin. Toiminta on omiaan vääristämään kilpailua. Oletetaan lisäksi, että uusi yritys toimii täysin laillisesti, työllistäen 10–20 henkeä ja toiminta lähtee muutoinkin hyvän alkupääoman turvin hy-vin käyntiin. Jos kaikki lakisääteiset maksut on maksettu ja muut velvollisuudet hoidet-tu, uuden yrityksen toiminnassa ei ole mitään huomautettavaa. Tällaisissa tilanteissa esirikoksen rangaistusta mitattaessa itsepesutoimintaan sisältyvää moitittavuutta ei voi-da ottaa huomioon esirikoksesta tuomittavassa rangaistuksessa eivätkä hallituksen esi-tyksessä 66/1988 esitetyn perustelut itsepesun rankaisemattomuudelle tältä osin ole kes-täviä.

Tutkittua tai tilastoitua tietoa siitä, kuinka paljon rikoshyötyä sijoitetaan lailliseen liike-toimintaan, ei ole. Työryhmän tietoon on saatettu näkemys, jonka mukaan merkittävä osa rikoshyödystä päätyisi yritystoiminnan piiriin. Tätä näkemystä tukee se tosiseikka, että rahanpesun selvittelykeskukselle tehdään vuosittain lukuisia ilmoituksia epäilyttä-västä liiketoimesta sellaisista henkilöistä, jotka on määrätty liiketoimintakieltoon. Vuonna 2009 ilmoitus tehtiin 61:stä liiketoimintakiellossa olevasta henkilöstä, näitä henkilöitä koskevien ilmoitusten lukumäärän ollessa noin 180 kappaletta. Lisäksi poliis-in tiedossa on, että kyseiset henkilöt jatkavat toimintaansa esimerkiksi Virosta käsin.

Poliisin tietojen mukaan rikoshyödyn sijoittaminen lailliseen liiketoimintaan on kasvava ilmiö. Jopa järjestäytynyt rikollisuus, muun muassa moottoripyöräjengit, ovat siirtymässä yrityspuolelle. Huumerahat ja muu rikoshyöty sijoitetaan yritystoimintaan, joka koetaan varmemmaksi tulonlähteeksi kuin rikollisen toiminnan jatkaminen. Poliisi on rikostiedustelussa ja esitutkintoja tehdessään havainnut, että talousrikokset koetaan rikollisten piirissä kannattaviksi: niistä jää harvemmin kiinni ja rangaistukset ovat lievempiä kuin esimerkiksi huumerikoksista langetettavat rangaistukset. Poliisin näkemys on se, että itsepesun kriminalisoinnilla rangaistuksia koventavana tekijänä olisi ainakin osaan ihmisistä ennalta ehkäisevä vaikutus.

Edellisessä kappaleessa kuvatun toiminnan yleisyydestä ei ole kuitenkaan tarkkaa tietoa. Tältäkin osin on ensinnäkin huomioitava, että esirikoksen johdosta on jo tuomittu mahdolliset konfiskaatioseuraamukset ja asianomistajien vahingonkorvaukset, joiden täytäntöönpanon väitetystä epäonnistumisesta edellisen kappaleen kaltaisessa tilanteessa on kyse. Toiseksi se, missä määrin tätä on aiheellista paikata aineellista rikosoikeutta muuttamalla, on kyseenlaista. Valtioneuvoston 17.12.2009 periaatepäätöksessä hallituksen toimintaohjelmaksi talousrikollisuuden ja harmaan talouden vähentämiseksi vuosina 2010–2011 todetaan nimittäin seuraavaa: ”Oikeusministeriö valmistelee vuonna 2010 tarvittavat toimenpiteet rikoshyödyn poissaantia ja harmaan talouden vastustamista toteuttavan ulosottoimen erikoisperinnän laajentamiseksi koko maan alueelle.” Koska itsepesun kriminalisointi ei myöskään olisi välttämättä ratkaisu tilanteeseen, on syytä lähteä siitä, että ”voudit ei löydä rahoja” -perustelu ei ole ongelmaton peruste kriminalisoinnin alan laajentamiselle.

Toisaalta itsepesun rankaisemattomuus voi myös johtaa epäoikeudenmukaiseen lopputulokseen tilanteissa, joissa sellaista rikoshyötyä, jonka mukaisesta esirikoksesta ei voida rangaista Suomessa, pestään täällä ja samalla on mahdotonta rangaista tekijää itsepesusta. Tällainen asetelma voi syntyä esimerkiksi silloin, kun suomalaisella henkilöllä on yritystoimintaa sellaisessa maassa, jossa veropetos ei voi olla ole rahanpesun esirikos. Tällainen maa on muun muassa Venäjä. Hän voi jättää yritystoiminnassaan verot tässä maassa maksamatta ja tulla Suomeen pesemään kyseisiä varoja esimerkiksi perustaen yrityksen. Varojen peseminen tällaisissa tilanteissa ei ole Suomessa rangaistavaa. Suomen aluetta ja lainsäädännössämme olevaa aukkoa käytetään tällä tavoin hyödyksi rikoksella saatujen varojen sijoittamisessa, mitä ei ole pidettävä hyväksyttävänä.

Edellisessä kappaleessa esitetty peruste tuo esille kuitenkin samalla ne haitat, joita kriminalisointia vastaan voidaan esittää eli ennakoimattoman laajan soveltamisalan. Kun otetaan huomioon esimerkiksi esitutkintapakko, itsepesun kriminalisointi voisi tuoda esitutkinnan piiriin hyvin laajasti kaikenlaiset varallisuusjärjestelyt, joilla on ulkomaisia kytkentöjä. Lisäksi kyse on samalla siitä, että Suomen pitäisi kriminalisoida itsepesu sen vuoksi, että jossain muussa maassa on tietynlainen laki. Edelleen voidaan kysyä, missä määrin suomalaisessa kriminaalipolitiikassa on hyväksyttävää ja perusteltua ottaa perustaksi se, miten viranomaiset tietystä toisessa maassa asioihin suhtautuvat.

Itsepesun kriminalisointi parantaisi jossain määrin kansainvälistä yhteistyötä rikosasioissa. Nämäkään edut eivät kiistattomia, ja mahdollisesti ongelmalliseksi koettuun asiintilaan olisi mahdollista löytää muitakin ratkaisuja kuin rikoslain muuttaminen. Työryhmän suorittamassa KRP:n edustajien asiantuntijakuulemisessa itsepesun osalta esi-

tettiin kansainväliseen oikeusapuun liittyviä esimerkkiä, jotka KRP:n mukaan tukevat itsepesun kriminalisointia. Esimerkissä 1 henkilö A on tehnyt törkeän veropetoksen Suomessa ja pesee rahat yhdessä B:n kanssa maassa, jossa verorikos ei ole alkurikos. Maasta saadaan oikeusapua vain verorikoksen tutkintaa varten, ei rahanpesurikokseen (eikä itsepesuun A:n osalta). Esimerkissä 2 henkilö A tekee petoksen Suomessa ja pesee rahat henkilön B kanssa maassa, jossa itsepesu on rangaistavaa. Henkilö A:n osalta ei voida pyytää rahanpesuun oikeusapua, koska A on syytteessä Suomessa alkurikoksesta. Henkilö B:n osalta voidaan pyytää oikeusapua, koska hän on rahanpesijä. Esimerkissä 3 henkilö A tekee petoksen maassa, jossa itsepesu on rangaistavaa. Henkilö A pesee B:n kanssa rahat Suomessa. Suomesta annetaan oikeusapua ja luovutus rahanpesurikoksen perusteella vain B:n osalta. A:n osalta voidaan antaa oikeusapua petoksesta.

Esimerkkien 1–3 osalta voidaan todeta, että tilanteet eivät millään lailla eroa siitä, että rahanpesu tapahtuisi Suomessa. Esimerkit ovat siis loogisia kuvauksia niistä seurauksista, joita itsepesun rankaisemattomuudesta kansainväliseen oikeusapuun liittyvissä kysymyksissä aiheutuu.

Sitä, onko nykyisessä asiantilassa oikeusapuyhteistyön kannalta ongelmaa vai ei, pitäisi pohtia neljää eri tilannetta ajatellen: A) Suomeen tulee oikeusapupyynnö toisesta EU-valtiosta; B) Suomeen tulee oikeusapupyynnö EU:n ulkopuolisesta valtiosta (ns. kolmas valtio); C) Suomesta lähtee oikeusapupyynnö EU-valtioon; D) Suomesta lähtee oikeusapupyynnö kolmanteen valtioon.

A)-kategorian osalta EU-maiden välillä on sovittu myös pakkokeinoa edellyttävien oikeusapupyynnöjen täytäntöönpanossa luovuttavaksi kaksoisrangaistavuudesta niin sanotuissa listarikostilanteissa (Puitepäätös eurooppalaisesta todisteiden luovuttamismääräyksestä esineiden, asiakirjojen ja tietojen hankkimiseksi rikosasian käsittelyä varten, 2008/978/YOS). Sekä rahanpesu että petos ovat listarikoksia. Näin ollen tulevaisuudessa, jos Suomeen tulee EU-maasta itsepesua koskeva, edellä mainittuun puitepäätökseen perustuva pyynnö, voisimme sen panna täytäntöön, vaikka itsepesu ei meillä olisi rangaistava. On kuitenkin huomattava, että puitepäätös koskee vain jo olemassa olevia todisteita, kuten esimerkiksi asiakirjoja ja rekisteritietoja eikä se kata muun muassa kuulustelujen tai muiden reaaliaikaisten tietojen hankkimista, joten puitepäätös kattaa vain osan kansainvälisen yhteistyön kentästä. Kyseessä olevan puitepäätökseen täytäntöönpanoa koskeva hallituksen esitys HE 268/2009 vp annettiin eduskunnalle joulukuussa 2009.

B)-kategorian osalta voidaan todeta, että jos pyynnö tulee kolmannesta valtiosta, niin silloinkaan ei edellytetä kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa annetun lain mukaan kaksoisrangaistavuutta, paitsi jos kyse on pakkokeinon käyttöä edellyttävästä pyynnöstä. Tosin varsin usein oikeusapupyynnöjen täytäntöön paneminen edellyttää takavarikointia tai muuta pakkokeinoa.

C)- ja D)-kategorioiden, kuten myös osan KRP:n esimerkkien, osalta herää seuraava kysymys: miksi Suomen ylipäätään pitäisi voida edes pyytää oikeusapua sellaisen ”toiminnan” selvittämiseksi, joka ei ole rikos? Tältä osin itsepesun kriminalisointivaatimukset eivät siis voine perustua kansainvälisiin oikeusapujärjestelyihin, vaan kysymys on täysin sidoksissa myös ”kotimaantapauksia” koskeviin kriminalisointiratkaisuihin.

Edellä lausuttu huomioon ottaen kansainvälisen yhteistyön kannalta jonkinlainen ”aukko” koskee vain B)-kategorian tilanteita, joissa Suomeen siis tulee kolmannelta valtiolta pakkokeinon käyttöä edellyttävä itsepesun selvittämistä koskeva oikeusapupyynnö. Jos tämä ”aukko” halutaan paikata, se voidaan tehdä oikeusapulainsäädäntöä tältä osin tarkistamalla ilman, että muutetaan kansallista aineellista rikoslainsäädäntöä. Rikosoikeudellisen sääntelyä on aiheellista muuttaa lähtökohtaisesti vain, jos siihen on ”kotimaisia perusteita”. Tässä harkinnassa on syytä huomioida, että Suomi on jo EU-yhteistyössä osittain (ks. yllä) sitoutunut luopumaan kaksoisrangaistavuudesta, ja koko järjestelmä perustuu ”vankkaan luottamukseen”. Näin ollen ei ole perusteita väittää sitäkään, että sellaisten jäsenmaiden järjestelmä, joissa itsepesu on kriminalisoitu, olisi tässä suhteessa kyseenalainen. Ongelma olisi käytännössä ratkaistavissa esimerkiksi siten, että kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa annetun lain 15 §:ää muutettaisiin niin, että poikettaisiin sen 1 momentin mukaisesta kaksoisrangaistavuuden vaatimuksesta vain tässä itsepesun osalta. Kyseiseen pykälään on jo tehty tämänkaltaisen poikkeus, kun kyse on pakkokeinolain 4 luvun 4 b §:ssä tarkoitettusta datan säilyttämismääräyksestä.

Edellisten seikkojen lisäksi itsepesun rankaisemattomuus on nähty pulmallisena tilanteissa, joissa rikoksenteijät ”käyvät rikosprosessin aikana kauppaa” rikosnimikkeiden välillä. Esimerkkinä voidaan käyttää tilannetta, jossa rahanpesijä pesee huomattavan suuruista rikoshyötyerää. Rangaistusmaksimi törkeästä rahanpesusta on 6 vuotta vankeutta. Kiinni jäätyään hän päättää tunnustaa vähäisen avunannon alkurikokseen ja pääsee huomattavasti pienemmällä tuomiolla. Tällaiseen prosessuaaliseen taktikointiin liittyvät seikat ovat KRP:n mukaan yleisiä rahanpesurikosten tutkinnassa ja tämä on painava peruste kriminalisoinnin alan laajentamiselle. Ilmiön yleisyydestä ei ole tutkittua tai tilastoitua tietoa, vaan näkemys tästä ilmiöstä perustuu rikostutkintaa tekevien poliisien havaintoihin.

Esirikoksen tekijän rankaisemista ei ole pidetty tarkoituksenmukaisena, koska tekijällä itsellään on luonnollinen tarve rikoksella saadun hyödyn alkuperän peittämiseen tai siirtämiseen konfiskaation ulottumattomiin. Rikoshyötyä tuottavien rikosten tekemisen motiivina on juuri taloudellisen edun hankkiminen. Hyödyn hankkimiseksi ei kannattaisi ottaa rikosten tekemiseen liittyvää riskiä, ellei tekijä uskoisi, että hän voi todennäköisesti käyttää myös näin hankkimaansa omaisuuttaan haluamallaan tavalla. Itsepesua koskevassa rajoitussäännöksessä tehtyä varsinaisten osallisten rinnastamista esirikoksen tekijään voidaan arvostella paitsi siitä syystä, että se mahdollistaa edellä mainitun ”kaupankäynnin” rikosnimikkeillä myös siksi, että avunantajien rikosenteikomotiivi ja mahdollisuudet käyttää rikoshyötyä hyväkseen saattavat erota varsin olennaisesti pääteijän intresseistä. Rahanpesu ei ole välttämätön seuraus avunannosta esirikokseen. Jos tällainen välitön yhteys on, osallinen olisi mahdollisesti pitänyt alun alkaen tuomita tekijänä myös esirikoksesta. Tämän vuoksi se, että esirikoksesta avunantajalle määrättävä rangaistus kattaa aina myös rikoshyötyyn kohdistetut rahanpesutoimet, ei välttämättä vastaa rikosenteoketilanteita ja saattaa johtaa eri esirikosten yhteydessä epäoikeudenmukaiseen vastuunjakoon. Tämä koskee ennen kaikkea vähäisen avunannon tilanteita: esimerkiksi törkeää huumausainerikosta, johon kuriiri A osallistuu vain kuljettamalla huumausainetta, mutta sittemmin pesee huomattavan määrän rikoshyötyä tai törkeää veropetosta, jossa avunantajana toiminut kirjanpitäjä on sittemmin rahanpesijä. Näitä

tilanteita silmällä pitäen rajaussääntöä saattaisi olla perusteltua oikeudenmukaisuusperusteella muuttaa niin, että se koskee vain päirikoksen tekijää, mutta ei avunantaja.

Jos rikoslain 32 luvun 11 §:ää muutettaisiin siten, että esirikoksen avunantaja voisi syyllistyä myös esirikoksen ohella rahanpesuun tai törkeään rahanpesuun, on otettava huomioon RL 7 luvun säännökset yhteisen vankeusrangaistuksen tuomitsemisesta. Olisi todennäköistä, että rahanpesun esirikosta, kuten törkeää velallisen epärehellisyyttä tai törkeää veropetosta ja törkeää rahanpesua käsiteltäisiin samassa oikeudenkäynnissä. On kuitenkin täysin mahdollista, että esirikos ehdittäisiin käsitellä ensin ja vasta tämän jälkeen alettaisiin käsitellä rahanpesua. Kummassakin tapauksessa on olennaista määritellä yhteisen vankeusrangaistuksen pohjalle asetettava ankarimmin arvostettava teko (RL 7:5). Tällöin on mahdollista muodostaa kaksi ryhmää: 1) talousrikos (törkeä velallisen epärehellisyys, törkeä veropetos yms.) rahanpesun esirikoksena ja 2) (törkeä) huumausainerikos rahanpesun esirikoksena. Pelkästään rangaistusasteikkoja vertaamalla havaitaan, että törkeä rahanpesu olisi asetettava mittaamisen perustaksi, jos törkeän velallisen epärehellisyyteen avunantaja syyllistynyt henkilö voisi syyllistyä myös (törkeään) rahanpesuun. Sen sijaan huumausainerikoksissa asetelma ei ole näin yksiselitteinen. Avunannosta törkeään huumausainerikokseen voidaan tuomita 7 vuoden 6 kuukauden vankeusrangaistus, kun törkeän rahanpesun rangaistusasteikko ylittää 6 vuoteen vankeutta. Kun otetaan huomioon törkeän huumausainerikosten rangaistuskäytäntö, on ajateltavissa, että toisinaan avunanto törkeään huumausainerikokseen olisi asetettava mittaamisen pohjalle, vaikka avunantaja syyllistyisi törkeään rahanpesuun.

Tämä yksinkertaistettu asetelma herättää kolme kysymystä. Ensimmäkin voidaan havaita, että rajoitussäännöksen ulottaminen vain esirikoksen varsinaiseen tekijään johtaisi käytännössä rangaistuskäytännön ankaroitumiseen nimenomaan avunantajan kohdalla. Törkeästä rahanpesusta muodostuisi hyvin usein esitutkinnan, syyteharkinnan ja tuomioistuinkäsittelyn näkökulmasta päirikos. Pulmana on tällöin se, miten voidaan perustella, että esirikokseen tekijänä syyllistyneen seuraamus muodostuisi alhaisemmaksi kuin esirikokseen avunantajana syyllistyneen henkilön yhteisen vankeusrangaistuksen muodossa ilmenevä seuraamus? Toiseksi voidaan kiinnittää huomiota siihen, että avunantajille tuomittavat yhteiset vankeusrangaistukset saattaisivat vaihdella huomattavasti sen mukaan, onko esirikoksena talous- vai huumausainerikos. Tämä näyttäisi olevan ongelmallista ennakoitavuuden näkökulmasta. Kolmantena ongelmana voidaan viitata rikosoikeuden yleisten oppien eli rikoskumppanuuden ja avunannon välisen rajanvedon tulkinnanvaraisuuteen. Oletetaan, että A:lle ja B:lle vaaditaan rikoskumppanuussäännöksen perusteella rangaistusta törkeästä huumausainerikoksesta. Päätekijänä pidetään C:tä. Syyttäjä esittää myös vaihtoehdoisen syytteen avunannosta. A:n ja B:n osallisuus on likimäärin samankaltaista, mutta tuomioistuin katsoo B:n osallisuuden jäävän niukasti rikoskumppanuuden asettamista edellytyksistä. B tuomitaan avunannosta. Onko tällaisessa tilanteessa A:n ja B:n menettelyssä rikosoikeudellisesti niin ratkaiseva ero, että A ei voi rajoitussäännön perusteella syyllistyä itsepuun, kun taas B voisi syyllistyä itsepuun ja tulla huomattavasti ankaramman rangaistuksiksi koko tekokokonaisuudesta?

Edellä esitettyjä näkökohtia vastaan voidaan esittää myös vasta-argumentteja. Voidaan perustellusti katsoa, että erityisesti törkeimmissä rahanpesutapauksissa olisi esirikokseen osallista pesijää pyrittävä rankaisemaan uudesta vääryydestä ja moitittavamman vääryyselementistä tapauskohtaisesti jopa ankarammin kuin päirikoksen tekijää. Tätä ei

ole koettu ongelmaksi eräissä muissa maissa. Keskitetty, välitön ja suullinen rikosasian pääkäsitteily takaa asianosaisten avoimen argumentoinnin kautta sen, että pääkäsitteilyssä esiintyvät prosessin kohteena kaikki tekojen moitittavuuden, yksiköinnin sekä oikeudenmukaisen rangaistuksen määrittelyelementit. Se, että päärikokseen osallisen rahanpesutoimien ja erityisesti törkeiden rahanpesutoimien rikosvastuu suljetaan lainkonkurrenssiratkaisulla edellä esitetyllä perustelumekanismilla, voidaan eräiltä osin nähdä ongelmana.

Kysymyksenasettelua voidaan konkretisoida muuttamalla edellä esitettyä huumausainerikosta koskevaa esimerkkiä siten, että siihen lisätään D ja E (useiden vastaajien tilanne on tyypillinen huumausainerikoksissa rikollisryhmän sisäisen työnjaon ja roolituksen mukaisesti). Oletetaan, että D:tä syytetään A:n ja B:n menettelyitä vähäisemmästä avunannosta törkeään huumausainerikokseen, koska D on toiminut ”yleismies-Jantusena” eikä hänen osallisuutensa aste yllä tekijäkumppaniksi. Esitutkinnassa D:n ja E:n hallusta ja pankkitileiltä on löytynyt päätekijä C:ltä tullutta varallisuutta kummaltakin noin 200 000 euroa. Lisäksi D on ottanut nimiinsä kaksi C:n autoa, asunto-osakkeen, kesämökin ja arvotauluja. D saa syytteen ja muutaman kuukauden ehdollisen vankeustuomion avunannosta törkeään huumausainerikokseen, mutta ei mitään siitä ”törkeästä rahanpesusta ja uudesta vääryydestä”, joka on kuvattu edellä. E, joka on tehnyt huomattavasti D:tä vähäisemmän rahanpesuoperaation eli ottanut vastaan rahoja tililleen, saa 8–14 kk vankeustuomion törkeästä rahanpesusta. Tältä osin voidaan kysyä, onko lopputulos perusteltavissa.

Haitat. Itsepesun rankaisemattomuuden puolesta aikaisemmissa lainvalmisteluasiakirjoissa esitetyt näkökohdat eivät ole menettäneet merkitystään. Nämä perusteet on esitetty tämän jakson alussa, eikä niitä ole syytä tässä toistaa. Itsepesun rankaisemattomuuden puolesta voidaan niiden ohella lausua seuraavaa.

Itsepesun kriminalisoiminen esimerkiksi kumoamalla RL 32:11.1 johtaisi käytännössä siihen, että tuomioistuimet joutuisivat lisääntyvästi pohtimaan lainkonkurrenssioppeja tuomioissaan. Tämä olisi oikeusvarmuuden kannalta ongelmallista. Kysymyksenasettelu johtaisi näissä tilanteissa lainkonkurrenssin erityisryhmään, tilanteeseen, jossa ei ole kyse ”subordinaatiosta”, eikä toissijaisuuslauseketta ole. Oikeuskirjallisuuden mukaan tällöin on ”prima facie lähdettävä siitä, että tekijä on tehnyt useita rikoksia rikkoessaan useita rangaistussäännöksiä.” (Frände, Dan, Allmän straffrätt, 2004, s. 311) Oletus voidaan kuitenkin kumota eri näkökohtia punnitsemalla. Tärkeintä seikkaa tässä harkinnassa voisi nimittää ”suojeluintressin ulottuvuudeksi”. Perusidea on yksinkertainen (mutta johtopäätökset ovat kuitenkin aina hiukan ”huteralla” pohjalla): jos kaksi rangaistussäännöstä suojaa ainakin osittain samaa intressiä (oikeushyvää), ei ole syytä soveltaa niitä kumpaakin. Yksi rangaistussäännös ”kattaa” tällöin rikollisen käyttäytymisen kaikilta osin. Eräänä ongelmakokonaisuutena lainkonkurrenssissa ovat juuri nyt kyseessä olevat rikoksen esi- ja jälkiteot. Jos pääteon voidaan sanoa kattavan koko tekosarjan, niin esi- ja jälkitekojen on katsottava sisältyvän päärikokseen; jos näin ei ole, voinee sovellettavaksi tulla useita eri tunnusmerkistöjä. Itsepesun kriminalisoiminen olisi näin ollen kyseenalaista vallitsevien konkurssioppien nojalla.

Koska rahanpesussa esirikoksena on yleensä huumausaine- tai jokin talousrikos, kuten velallisen petos, velallisen epärehellisyys tai veropetos, itsepesun kriminalisointi mer-

kitsisi rangaistavana pidettävän *teon ajallisen kattavuuden* huomattavaan laajenemiseen: itsepesun rangaistavuuden kautta esirikoksella saatujen varojen peseminen olisi erikseen rangaistavaa epämääräisen ajan; niin kauan kuin sellaista varallisuutta on onnistuttu pitämään täytäntöönpanoviranomaisten ulottumattomissa ja mahdollistettu siten niiden avulla ”uutta liiketoimintaa”. Tällä olisi vaikutuksia myös rahanpesurikosten vanhentumiseen.

Menettämisseuraamusten täytäntöönpanosta säädetään laissa sakon täytäntöönpanosta, ja niitä koskevassa ulosottoimin tapahtuvassa täytäntöönpanossa on soveltuvin osin noudatettava ulosottolain säännöksiä maksuvelvoitteen täytäntöönpanosta. Talousrikoksilla mahdollisesti saadut varat eivät ole lähtökohtaisesti – tai ei ainakaan pitäisi olla – käytettävissä uuteen laittomaan tai lailliseen toimintaan, vaan ne ovat jatkuvan täytäntöönpanon kohteena, jos esirikoksesta on tuomittu menettämisseuraamus tai vahingonkorvaus. Tältä osin on myös otettava huomioon rikoslain säätämistä ohjannut periaate: kun rikoslainsäädännössä on arvotettu eri rikosten rangaistusarvoa, se on tehty pitäen silmällä sitä, ettei anastettua omaisuutta välttämättä saada takaisin tai ettei jollakin talousrikoksella saatua rikoshiötyä välttämättä saada faktisesti kokonaisuudessaan konfiskoitua.

Itsepesun kriminalisoiminen aiheuttaisi lisäksi tarpeen pohtia laajemmin kätkemisrikoksen ja rahanpesun suhdetta. Ei nimittäin ole välttämättä perusteltua, että rajoitussäännös koskisi kätkemisrikosta, muttei rahanpesua. Vastaavasti asianomistajan asema rahanpesurikoksissa tulisi arvioida uudelleen. Itsepesun säätäminen rangaistavaksi aiheuttaisi nimittäin sen, että rahanpesua koskeva menettämisseuraamussäännös tulisi sovellettavaksi esirikoksen tekijään. Erityissäännöksenä rikoslain 32 luvun 12 § syrjäyttäisi rikoslain 10 luvun 2 §:n. Asianomistaja voisi tällöin yksittäistapauksessa menettää mahdollisuutensa saada esirikoksen perusteella tuomitulle vahingonkorvaukselle suorituksen, jos sen katteeksi soveltuva vastaajan omaisuus konfiskoitaisiin rikoslain 32 luvun 12 §:n nojalla valtiolle. Esirikoksen asianomistajalla on oltava oikeus vahingonkorvaukseen. Tämän vastinpari on kuitenkin rikoksen tuottama hyöty, ei rahanpesun kohde. Eteen voisi tulla periaatteessa se tilanne, että vahingonkorvaus kilpailisi rahanpesukonfiskaation kanssa, jolloin täytyisi analogisesti RL 10.2.3:n kanssa katsoa, että vahingonkorvaus voittaa. Tilanne on jossain määrin ongelmallinen nykyisinkin: kysymys on siitä, että mihin rahanpesijän vastuu vahingonkorvauksesta perustetaan. Itsepesun kriminalisoiminen saattaisi näistä näkökulmista tuoda esiin hankalasti ennakoitavia tilanteita lainkäytössä.

Itsepesun kriminalisointia on hyödyllistä pohtia myös sellaisten esimerkkitapausten valossa, jotka tuovat esiin lainsäädäntöratkaisun mahdollisen pulmallisuuden. Voidaan ajatella esimerkiksi seuraavanlainen tilanne: A on Suomessa epäiltynä rahanpesusta, koska hänen hallustaan on löydetty Rolex-merkkisiä arvokelloja, jotka on anastettu Italiassa kahdesta kelloliikkeestä. A on Italiassa tuomittu osallisuudesta järjestäytyneen rikollisuuden toimintaan, johon myös varkaudet ovat liittyneet. Voisiko näin ollen voimassa olevan lain mukaan olla niin, että jos A tuomitaan järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisesta esimerkiksi 5 kuukauden ehdolliseen vankeusrangaistukseen, häntä ei enää voitaisi tuomita ryhmän tekemästä 10 miljoonan euron rikoksella saadun omaisuuden pesusta, vaikka A ei olisi varsinaisesti esirikoksen tekemiseen osallistunutkaan? Varsinkin rajat ylittävissä rikoksissa tämä voi olla ongelma, koska esi-

merkiksi Italiassa ja Yhdistyneissä kuningaskunnissa järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisesta tuomitseminen ei ole harvinaista.

Esimerkkitalanteessa on olennaista ensinnäkin eri rikosten kohteena olevan varallisuuden ”laajuus”. Paljon riippuu siis tulkinnasta ja mitä on alun alkaen syyksiluettu. Jos rahanpesu kohdistuu esirikoksen ”ylittävään” rikoshyötyyn, rahanpesusta voidaan tuomita. Rikollisryhmään osallistumiskriminalisoinnit ovat tässä asetelmassa kiistatta pulmallisia. Lainsäädäntöteknisesti voidaan ajatella, että voimassa oleva laki ja yleiset rikosoikeudelliset tulkintasäännöt antavat mahdollisuuden selvittää myös esimerkin kaltaisista tilanteista. Tällöin kyse on analogisesti (”normaalista”) lainkonkurrenssiharkinnassa, joka kohdistuu esimerkkitalanteessa esirikoksiin. Kattaako ”rikollisryhmään osallistuminen” kellojen anastukset, vai rangaistaanko niistä erikseen? Jos ei kata, RL 32:11.1 ei välttämättä estä rankaisemista rahanpesusta. Tältäkin osin tilanne on hyvin monimutkainen. Tematiikkaan liittyen on huomioitava esimerkiksi niin sanottua Palumbotapausta koskeva Helsingin hovioikeuden päätös 21.6.2007 nro 2112, siihen liittyvä aineisto ja KKO:n päätös 21.11.2008, jossa on otettu kantaa saksalaisen rikostuomion (petos) ”oikeusvoimaan” suhteessa Suomessa pakkokeinoprosessissa vireillä olevaan petoskokonaisuuteen. Kun otetaan huomioon nämä tuomiot sekä niissä selostetut Schengenin sopimuksen tietyt artiklat, Yhteisöjen tuomioistuimen ratkaisut sekä Münchenin ylioikeuden päätöksen voidaan nähdä, että rikollisryhmään osallistumisen tuomio saattaisi estää nykyisessä tilassa ”saman asian” käsittelyn Suomessa.

Ultima ratio -periaate. Rahanpesu on kaksivaiheinen rikos. Se vaatii aina esirikoksen, josta pestävä varallisuus on lähtöisin. Suomessa rahanpesun alkurikoksena voi olla mikä tahansa rikos. Koska rahanpesussa ja itsepesutilanteissa asetelma on siis se, että sovellettavaksi tulee jo esirikosta koskeva rangaistusnormi, olisi itsepesun kriminalisointi jossain määrin kyseenalainen ultima ratio periaatteen -kannalta. Periaate ei tarkoita yksinomaan rikosoikeudellisen järjestelmän suhdetta muihin mahdollisiin keinoihin, vaan sillä on merkitystä myös rikosoikeudellisen järjestelmän sisällä. Rikosoikeudellisen järjestelmän sisällä se tarkoittaa vaatimusta vähiten puuttuvasta keinosta, usein suhteessa rikosoikeudellisiin seuraamuksiin, sekä vaatimusta rikosoikeudellisen järjestelmän suhteellisuudesta. Ultima ratio -periaate ei kuitenkaan aseta ehdottomia rajoitteita sille, että itsepesun rankaisemattomuus olisi jatkossa rajatumpaa. Eri asia on, onko tällainen raja perusteltu.

Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate. Ritva Sahavirran mukaan Suomessa noudatetut kriminalisointiperiaatteet eivät ole sellaisia oikeusjärjestelmän peruseriaatteita, jotka mahdollistaisivat rahanpesua koskevien rangaistussäännösten soveltamisalan rajoittamisen (Sahavirta 2008, s. 292). Laillisuusperiaatekaan ei ole hänen mukaansa niin tarkkarajainen, että siitä voitaisiin johtaa tällaista estettä. Rahanpesurikoksen rangaistavuuden alaa määritettäessä nämä periaatteet eivät täytä hänen mukaan kansainvälisissä sopimuksissa turvalausekkeille asetettuja kriteerejä. Kyse ei ole siis sellaisista oikeusjärjestelmän peruseriaateista, jotka oikeuttaisivat rangaistavuuden alan rajaamisen rikoslain 32 luvun 11 §:ssä mainitulla tavalla. Oikeuskirjallisuudessa on toisaalta esitetty, että tuntuu erikoiselta, jos rikosoikeudellista laillisuusperiaatetta sekä perustuslakivaliokunnan ja lakivaliokunnan käytännössä ilmeneviä perusoikeuksien rajoitusperiaatteita ja niistä tukea saavia kriminalisointiperiaatteita ei yleisesti pidettäisi oikeusjärjestelmän peruseriaatteina. Kuten edellä ilmenee, työryhmä on asettunut yksimielisesti sille kan-

nalle, että kriminalisointiperiaatteet, mukaan luettuna laillisuusperiaate tarkkarajaisuusvaatimuksineen, oikeuttaa rahanpesua koskevien rangaistussäännösten soveltamisalan rajoittamiseen. Todettu ei merkitse kuitenkaan itsessään sisällöllistä kannanottoa kriminalisointia koskevaan ratkaisuun, vaan rangaistavuuden alan laajentamista on vakavasti punnittu.

Edellä on käsitelty laillisuusperiaatteen alaperiaatteita. Itsepesun kriminalisoinnin suhteen laillisuusperiaate ei tuota ongelmia, jos kriminalisointiratkaisu pystytään rajaamaan riittävän tarkkarajaiseksi ja siten, että sen soveltamisalasta tulisi ennakoitava. Tästä näkökulmasta itsepesun rankaisemattomuutta merkitsevän rajoitussäännöksen kumoaminen ei ole mahdollista. Ratkaisu tuottaisi liiaksi epäselvyyttä vallitsevasta oikeustilasta. Näin sen vuoksi, että se merkitsisi laissa säädetyn lainkonkurrenssiratkaisun siirtämistä ratkaistavaksi oikeuskäytännössä. Toisaalta rikoslaissa omaksuttu systematiikka ei mahdollista itsepesun kriminalisoinnin sitomista rahanpesun törkeään tekemuotoon.

Kokonaisarvio. Edellä mainituista syistä itsepesun rankaisemattomuutta merkitsevän rajoitussäännöksen kumoaminen ei ole tarkoituksenmukaista. Ratkaisu, että rajoitussäännös rajattaisiin koskemaan vain esirikoksen varsinaista tekijää, ei sekään ole täysin perusteltua. Viimeksi mainitulta osin pulmaksi nousevat seuraavat kysymykset: miten muutos vaikuttaisi rangaistuskäytäntöön ja aiheuttaisiko se lainkäytön ennakoimattomuutta? Ei ole lainkaan selvää, että ”avunannon sisällä” olisi erotettavissa toisaalta niin sanottua vähäistä myötävaikutusta, joka perustelisi itsepesun rangaistavuutta, ja toisaalta ”vähän enemmän vähäistä” myötävaikutusta, joka johtaisi esirikoksen suhteen tekijävastuuseen ja siten vastuuvapauteen rahanpesusta. Toisaalta tällainen rikosoikeudellisen osallisuusopin ”asteikollistaminen” ei istu ongelmitta rikoslaissa omaksuttuun systematiikkaan, jossa lähtökohtana on pidetty, että avunannolla on päätekoon nähden sama (mutta moitittavuudelta vähäisempi) vaikutus.

Toisaalta avunanto päätekoon kuuluu pääkäsittelyssä aina syyttäjän väittämisen- ja näyttämistäakan alaisuuteen eli avunannon tekemisen tapa ja avunantajan tahallisuus ovat aina rikosprosessin nimenomaisia kohteita. Avunantosyytteet ja -tuomiot ovat osa jokapäiväistä oikeudenhoitoa eivätkä ne ole sen ongelmallisempia osallisuuden rikosvastuukysymyksiä kuin mitkään muutkaan. Tuomioistuimilla on myös oikeudenmukaista rangaistusta määrätessään rikoslain 6 ja 7 lukujen säännösten nojalla kohtuusharkintatoimivaltaa, joten ennakoimattomuuden perusviesti ei välttämättä kohtaa nykyisen prosessitodellisuuden kanssa.

Väitteeseen siitä, että nykysääntely mahdollistaa ”kaupankäynnin rikosnimikkeillä” voidaan todeta, että vain niissä tapauksissa, joissa avusta on sovittu jo etukäteen, apu voi tulla arvioitavaksi avunantona päätekoon. Rikoslain 5 luvun 6 §:n mukaan avunannosta tuomitaan se, joka ennen rikosta tai sen aikana neuvoin, toimin tai muilla tavoin tahallaan auttaa toista tahallisen rikoksen tai sen rangaistavan yrityksen tekemisessä. Niin kuin lainkohta koskevassa hallituksen esityksessäkin on todettu (HE 44/2002 vp s. 157), avunannon ei tarvitse olla toisen tekemän päärikoksen välttämätön edellytys, mutta avunantotoimen tulee lisätä rikoksen toteutumisen todennäköisyyttä. Lisäksi edellytetään avunantajan tahallisuutta, eli tämän tietoisuutta päärikoksesta, omasta toiminnastaan ja oman toiminnan päätekoa edistävästä merkityksestä. Näin ollen pelkkä jälkikäteen esitetty väite ja tunnustus avunannosta päätekoon eivät saa johtaa itsepesusään-

nökseen vedoten vastuuvapauteen rahanpesusta, koska avunannon kriteereiden on tullut tekohetkellä olla todellisuudessa jo käsillä. Tältä osin suuntaviivoja voidaan hakea ratkaisusta KKO 2009:75, jossa A oli syyllistynyt törkeään veropetoksen, kun hän oli usean vuoden ajan laiminlyönyt antaa arvonlisäverotukseen liittyvät veroilmoitukset. A:n avopuoliso B oli sallinut eräiden myyntitulojen suorittamisen oman pankkitilinsä kautta A:n liiketoiminnan kahden viimeisen toimintakuukauden aikana. B:n ei katsottu syyllistyneen avunantoon veropetokseen.

Kun pohditaan esimerkiksi talousrikoksiin syyllistyneiden avunantajien roolia, niin se on usein kohtuullisen merkittävää. Saattaa olla vain sattumaa, että heitä ei aina tuomita rikoskumppanuuden perusteella. Se voi johtua velallisen rikoksissa vaikkapa siitä, että he eivät ole velallisasemassa, eikä heitä voida tuomita tekijöinä, vaikka heidän osuutensa vastaisi tekijävastuuta. Tällöin voidaan todeta, että rajoitussäännön muuttaminen merkitsisi varsin ennakoimatonta ratkaisukäytäntöä, koska osallisuustilanteet vaihtelevat tosiasiallisesti hyvin merkittävällä tavalla. Tältäkin osin voidaan huomauttaa, että monipolvisten ja vaikeiden rikostunnusmerkistöjen lainkonkurrenssiratkaisusta säättäminen laissa ei aina ja kaikissa tilanteissa johda oikeudenmukaiseksi koettuun lopputulokseen. Edelleen voidaan esittää, että näissä tilanteissa saattaisi olla perustellumpaa jättää asia oikeuskäytännössä ratkaistavaksi.

Itsepesun rangaistavuuden ala ja se, mikä tekee teosta sillä tavalla erityisen moitittavan, että siihen on puututtava kriminalisoinnilla, olisi siten kyettävä määrittelemään tarkemmin. Rajoitussäännöksen kumoaminen taikka rajaaminen vain päätekijään ei ole mahdollista. Muutos voisi olla mahdollista toteuttaa siten, että rikoslain 32:11:n sanamuotoa muutettaisiin tai siihen lisättäisiin kokonaan uusi momentti esimerkiksi seuraavalla tavalla: ”Siitä huolimatta, mitä 1 momentista säädetään, henkilö voidaan tuomita rahanpesusta, silloin a) kun rahanpesu kohdistuu sellaiseen rikoksella hankittuun omaisuuteen, rikoksen tuottamaan hyötyyn tai näiden tilalle tulleeeseen omaisuuteen, joka ylittää sen mitä esirikoksella on saatu (tai b) jokin muu tunnusmerkistön kuvaus)”. Tältä osin työryhmä katsoo, että ”piiloon jääneen rikoshyödyn” tilanteissa on useimmiten – silloin kun kyse on muusta kuin aikaisemman prosessin kohteena olleesta teosta – mahdollista aloittaa uusi prosessi esirikoksesta, eikä erityinen säännös täten ole tarpeen. Tässäkin ongelmaksi jäisi esirikoksen vähäisen avunantajan tilanne. Esimerkiksi tavallisen ja törkeän rahanpesun rajankäynti toteutetaan kokonaisarvostelun sekä suunnitelmallisuuden ja omaisuuden arvokkuuden kautta. Vastaavalla tavalla voitaisiin ajatella säädettäväksi päirikoksen osallisuudesta ja rahanpesusta. Harkinnassa voitaisiin ottaa huomioon suunnitelmallisuus, omaisuuden arvo ja kokonaisarvostelu. Mikäli tietty listatunnusmerkki ja kokonaisarvostelu ylittävät sen, mitä esirikoksen avunannossa on tehty, niin asiaa voitaisiin arvioida itsenäisenä rahanpesuna.

Työryhmä on kuitenkin päätenyt siihen, että itsepesun kriminalisointi olisi kyseenalaista kriminalisointiperiaatteiden ja vakiintuneen rikosoikeudellisen ajattelun kannalta. Toisaalta kriminalisoinnin alan laajentamisen puolesta esitetyt perusteet eivät ole kaikilta osin kiistattomia. Näin ollen työryhmä päätyy siihen, että voimassa olevaa sääntelyä ei ole perusteltua muuttaa. Työryhmän työssä on kuitenkin tullut esille monia seikkoja nykykriminalisointien tulkinnassa, joista ei ole vakiintunutta tulkintalinjaa. Näiltä osin työryhmä on eräissä kohdissa esittänyt oman kantansa asiaan.

Salahankkeen rangaistavuus

Kun rikoslain 32 luvun 1 §:ään lisättiin rahanpesua koskeva 2 momentti, hallituksen esityksessä (HE 180/1992 vp, s. 11) todettiin, että Suomessa rikosoikeuden keskeiset periaatteet estävät säätämästä rangaistavaksi salahankkeen, jollaista on pelkkä yhteenliittyminen rikoksen tekemistä varten tai rikoksen tekemisestä sopiminen, lukuun ottamatta valmistelua joukkotuhontaan. Myöhemmin säädettäessä salahanketta rangaistavaksi törkeän rahanpesun yhteydessä todettiin, että koska kansainvälisiin velvoitteisiin perustuva kriminalisointivaatimus on varsin pitkälle menevä järjestelmäämme verrattuna, se on tehtävä mahdollisimman suppeana (HE 53/2002 vp, s. 20). Tältä osin tilanne on edelleen sama, ja aikaisemmin esitetyt perusteet pätevät edelleen.

Salahanketta törkeän rahanpesun tekemiseksi koskevassa rikoslain 32 luvun 8 §:ssä säädetään seuraavasti: ”Joka sopii toisen kanssa sellaisen törkeän rahanpesurikoksen tekemisestä, jonka kohteena on lahjuksen antamisen, lahjuksen ottamisen, 29 luvun 9 §:n 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettuun veroon kohdistuvan törkeän veropetoksen tai törkeän avustuspetoksen tuottama hyöty tai sen tilalle tullut omaisuus, on tuomittava salahankkeesta törkeän rahanpesun tekemiseksi sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi.” Säännöksen soveltamisala on rajattu erittäin suppeaksi, eikä sitä tietävästi ole sovellettu kertaakaan.

Rahanpesu on epäitsenäinen rikos, jossa valmistelutekojen rajaaminen ei ole kovin yksiselitteistä. Siksi salahankkeen rangaistavuuden vaatimusta on tulkittu niin, että siinä tarkoitetaan vakavaa rikollisuutta, jossa oikeudenvastainen valmisteluteko voidaan erottaa laillisesta toiminnasta. Muuten myös esimerkiksi salahanke tuottamuksellisiin tekomuotoihin pitäisi säätää rangaistavaksi, mikä ei käsitteellisesti ole mahdollista. Esitettyyn tulkintaan antaa viitteitä myös se, että yhteisöpetosten osalta toinen pöytäkirja ei kata muita kuin vakavat tapaukset. Näin ollen rangaistavana pidettävä salahanke edellyttää väistämättä sellaista suunnitelmallisuutta, joka myös tekee rahanpesurikoksesta törkeän, ja salahankkeen kriminalisointi on rajoitettava törkeisiin tekemuotoihin. Ratkaisu on sama kuin mihin Ruotsissa on päädytty.

Suomessa on katsottu, että salahankkeen rangaistavuutta ei ole syytä ulottaa muihin kuin yhteisöpetossopimuksen toisen pöytäkirjan edellyttämiin tapauksiin. Tämän vuoksi törkeää rahanpesua koskeva salahanke on säädetty rangaistavaksi ainoastaan niissä tapauksissa, kun rikoksen tuottama hyöty olisi peräisin törkeästä yhteisöpetoksesta taikka lahjuksen antamisesta tai ottamisesta, vaikka tämä tarkoittaakin, että salahankerikosta ei siten olisi sovellettava yhdenmukaisesti kaikkiin rahanpesutapauksiin. Hallituksen esityksessä 53/12002 ratkaisua perusteltiin seuraavasti: ”Pöytäkirja ei kuitenkaan edellytä kaikkien rahanpesutekojen kriminalisointia vaan ainoastaan niiden, joiden esirikos on törkeä yhteisöpetossopimuksessa tarkoitettu petos tai yhteisöpetossopimuksen ensimmäisessä pöytäkirjassa tarkoitettu lahjuksen antaminen tai ottaminen. Yhteisöpetosta vastaavat Suomessa rikoslain 29 luvun 1 §:n veropetos, joka kohdistuu 9 §:n 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettuun veroon, sekä 5 §:n avustuspetos. Lahjuksen antamista vastaa 16 luvun 13 § ja lahjuksen ottamista 40 luvun 1 §.” Kuten todettu, kriminalisointi on tarkoin rajattu kattamaan vain ne teot, jotka on kansainvälisestä johtuen kriminalisoitava. Laajempi kriminalisointi aiheuttaisi vakavia ongelmia kriminalisointiperiaatteiden näkökulmasta.

Salahanke rahanpesun perusrikokseen on siis voimassa olevan lain mukaan rankaisematonta. Tälle lainsäädäntöratkaisulle on rikosoikeuden keskeisistä periaatteista johtuvat syyt. Salahankkeet on pyritty kriminalisoimaan Suomessa vain kaikkein vakavimpien rikosten osalta. Myöskään Palermon sopimus ei välttämättä edellytä ”täydellistä” salahankkeen kriminalisointia. Kuten edellä on jo todettu, sen 6(1)(b) artiklan mukaan käsitteet ”fundamental principle” ja ”basic concepts of its legal system” rajoittavat salahankkeen kriminalisointivelvoitetta.

Rikoksen valmistelutoimet, mukaan lukien salahanke, ovat yritystä varhaisempia tekoja, joissa rikoksen tekemistä ei ole vielä aloitettu. Vaara rikoksen täyttymisestä on tällöin alhaisempi kuin yrityksessä, sillä valmistelusta tai salahankkeesta ei vielä aiheudu konkreettista vaaraa tunnusmerkistössä tarkoitetun seurauksen aiheutumiseksi. Valmistelutoimia tehnyt ei ole vielä edes alkanut toteuttaa rikostunnusmerkistössä kuvattua täytäntöönpanotointa toisin kuin yritysteossa. Tästä syystä valmistelukriminalisoinneissa subjektiivinen puoli eli rikosentekijän tarkoitus korostuu yritystä enemmän. Kysymys on käytännössä siitä, mitä tekijä ajattelee mahdollista valmistelutointa tehdessään. Rikosvastuun syntyminen edellyttää kuitenkin aina objektiivisesti havaittavia ulkoisia tekoja, sillä pelkästä ajattelusta ei voida rangaista.

Pitkään ja perusteellisesti valmistellun rikoslain yleisen osan uudistuksen yhteydessä rikosten valmistelun tai salahankkeen kriminalisoinnin soveltamiseen todettiin liittyvän ”vaikeita näyttöongelmia sekä oikeusturvariskejä. Myöskään valmistelun rangaistavuuden suhteen lainsäädäntö ei ole antanut aihetta arvosteluun. Oikeusturvan kannalta on edelleen perusteltua säätää valmistelusta itsenäinen tunnusmerkistö, milloin tähän on kriminaalipoliittinen tarve. Tällaisen rikoksen nimeäminen valmistelukriminalisoinniksi on puhtaasti terminologinen kysymys.” (HE 44/2002 vp, s. 132 ja 135; kurs. tässä) Todettu merkitsee tarkoin punnittua päätelmää siitä, ettei rikoksen valmistelusta ole tarkoituksenmukaista säätää kaikkia kriminalisointeja koskevassa rikoslain yleisessä osassa. Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, ettei valmisteluluonteisia kriminalisointeja voida erityistapauksissa säätää. Tämä edellyttää kuitenkin nimenomaista perustetta ja tarkkaa harkintaa sen suhteen, täytyvätkö rikosoikeuden käyttöä rajaavat ja oikeuttavat kriminalisointiperiaatteet.

Perustuslakivaliokunnan mukaan rikosoikeudellisen sääntelyn laillisuusperiaatteeseen kuuluva täsmällisyysvaatimus on korostunut, jos sääntely merkitsee rikosoikeudellisen osallisuusvastuun sääntelyä vakiintuneista osallisuusopillisista käsityksistä poikkeavasti (PeVL 10/2000 vp, s. 2/II, PeVL 41/2001 vp, s. 3/II, PeVL 7/2002 vp, s. 2/II, PeVL 26/2002 vp, s. 3/II, PeVL 48/2002 vp, s. 2/II ja PeVL 17/2006 vp, s. 4). Kannanotoilla on liittymäkohta myös salahankecriminalisointien laajuuteen, sillä rikosvastuun laajentaminen ”tekokokonaisuuksien varhaisimpiin vaiheisiin” heijastuu myös osallisuusopillisiin kysymyksiin.

Rikoslaisissa on säädetty (ainakin) seuraavia valmistelu- ja salahankecriminalisointeja:

- Joukkotuhonnan valmistelu (RL 11:2): 4 kk – 4 v
- Kemiallisen aseiden kiellon rikkomisen (RL 11:8): 4 kk – 6 v
- Maanpetoksellinen yhteydenpito (RL 12:11): sakko – 2 v
- Valtiopetoksen valmistelu (RL 13:3): 4 kk – 4 v
- Yritetty yllytys perättömään lausumaan (RL 15:5): sakko – 1 v

- Yleisen järjestyksen aseellisen rikkomisen valmistelu (RL 17:5): sakko – 1 v
- Laiton naamioituminen (RL 17:13 a): sakko – 3 kk
- Salakuuntelun ja salakatselun valmistelu (RL 24:7): sakko – 6 kk
- Murtovälineen hallussapito (RL 28:12a): sakko
- Salahanke törkeän rahanpesun tekemiseksi (RL 32:8): sakko – 1 v
- Yleisvaarallisen rikoksen valmistelu (RL 34:9): sakko – 2 v
- Terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelu (RL 34 a:2): sakko – 3 v
- Terroristiryhmän toiminnan edistäminen (RL 34 a:4): 4 kk – 8 v
- Terrorismin rahoittaminen (RL 34 a:5): 4 kk – 8 v
- Rahanväärennyksen valmistelu (RL 37:4): sakko – 2 v
- Maksuvälinepetoksen valmistelu (RL 37:11): sakko – 1 v
- Salahanke vaarallisen sotilasrikoksen tekemiseksi (RL 45:24): 14 vrk – 4 v
- Huumausainerikoksen valmistelu (RL 50:3): sakko – 2 v
- Huumausainerikoksen edistäminen (RL 50:4): sakko – 2 v

Mainitut rangaistussäännökset koskevat nykyisin ennen kaikkea vakavimpia rikoksia. Rangaistavaksi säätäminen liittyy monissa tunnusmerkistöissä yleensä esimerkiksi valtion toimintojen suojaamiseen taikka siihen rinnastettavan infrastruktuurin esimerkiksi liikenne-, raha- tai maksujärjestelmän turvaamiseen. Toisaalta useiden rangaistussäännösten taustalla ovat kansainväliset sopimusvelvoitteet. Kansainvälisten velvoitteiden taustalla puolestaan on yleensä common law -maiden oikeuskulttuurin vaikutteet, joiden mukaan salahankkeeseen osallistuneiden menettelyn katsotaan vastaavan rangaistusarvoltaan täytettyä tekoa. Tämä ei ole linjassa Suomen rikosoikeuden perusperiaatteiden kanssa. Se ei kuitenkaan merkitse sitä, ettei valmisteluluonteisia kriminalisointeja voida erityistapauksissa säätää. Tämä edellyttää nimenomaista perustetta.

Rahanpesu täyttyy niin varhaisessa vaiheessa, että edes yrityskriminalisoinnille ei jää käytännössä soveltamisalaa (HE 53/2002 vp, s. 20). Vaikka salahanke on jossain määrin valmisteluun rinnastuva toimi, sen tunnusmerkistö on kuitenkin verraten yksiselitteinen: rikoksesta sopiminen. Koska salahankecriminalisoinnit ovat kriminalisointiperiaatteen näkökulmasta pulmallisia, eikä ole ilmennyt käytännön tarvetta laajentaa rahanpesun salahankkeen kriminalisointia, voimassa olevaan sääntelyyn ei ole perusteita esittää muutoksia.

Samassa taloudessa asuvat

Rikoslain 32 luvun 11 §:n 2 momentin mukaan rahanpesua koskevia säännöksiä ei sovelleta rikoksentekijän kanssa yhteistaloudessa asuvaan, joka ainoastaan *käyttää* tai *kuluttaa* rikoksentekijän yhteistalouden tavanomaisiin tarpeisiin hankkimaa omaisuutta.

Korkein oikeus toteaa tuoreessa ratkaisussaan KKO 2009:59, että siltä osin kuin vastaa- ja oli vain siirrelyt esirikoksen tekijältä saamiaan käteisvaroja eri tileille, ei ole ollut kysymys rajoitussäännöksessä *tarkoitettusta käyttämisestä tai kuluttamisesta*. Siltä osin kuin rikoksella saatuja käteisvaroja oli puolestaan käytetty välittömästi perheen kulumenoihin, auton ja mönkijän osamaksuissa ja kuukauden Thaimaan lomamatkassa ei voitu katsoa olleen kysymys sellaisesta omaisuudesta, joka olisi nyt puheena olevassa

säännöksessä edellytetyin tavoin hankittu yhteistalouden tavanomaisiin tarpeisiin. Näin ollen rikoslain 32 luvun 11 §:n 2 momentti ei tullut asiassa sovellettavaksi.

Hallituksen esityksessä 66/1988 vp ratkaisua perusteltiin seuraavasti: ”Kohtuusnäkökohdat vaatisivat, ettei rikoksenteikijän perheenjäsentä tai muuta rikoksenteikijän kanssa yhteistaloudessa asuvaa henkilöä tuomita rangaistukseen siitä, että hän pelkästään syö varastettuja elintarvikkeita tai muulla sen kaltaisella tavalla käyttää rikoksella hankittua omaisuutta. Niin kuin luvun perusteluissa on mainittu, ehdotetaan kohtuussyistä säännöstä, jonka mukaan luvun säännöksiä ei sovellettaisi rikoksenteikijän kanssa samassa taloudessa asuvaan henkilöön, joka ainoastaan käyttää tai kuluttaa rikoksenteikijän yhteistalouden tavanomaisiin tarpeisiin rikoksella hankkimaa omaisuutta. Tällainen henkilö on usein rikoksenteikijän perheenjäsen, mutta myös muu henkilö saattaisi tulla kysymykseen, esimerkiksi joku kaukaisempi sukulainen tai rikoksenteikijän kanssa niin sanotussa avoliitossa asuva henkilö. Edellytyksenä olisi, että rikoksenteikijällä ja säännöksessä tarkoitettulla henkilöllä on yhteinen talous. Omaisuuden tulisi olla hankittu yhteistalouden tavanomaisia tarpeita varten. Esimerkiksi ruokatavarat olisivat tällaista omaisuutta. Sitä vastoin erilaiset ylellisyystavarat, kuten korut jäisivät säännöksen soveltamispiiriin ulkopuolelle. Se, mitä voidaan pitää yhteistalouden tavanomaisiin tarpeisiin kuuluvana, voi tosin jonkin verran vaihdella talouden kulutustapojen mukaan. Arvosteltaessa sitä, milloin omaisuus on hankittu mainittua tarvetta varten, tulisi ottaa huomioon omaisuuteen ryhtyneen henkilön käsitys omaisuuden käyttötarkoituksesta ryhtymistilanteessa. Rikoksenteikijällä on alun perin ehkä ollut esimerkiksi tarkoitus myydä anastamansa elintarvikkeet, mutta hän on myöhemmin saattanut päättää niiden käyttämisestä yhteisen talouden tarpeisiin. Rangaistavuuden poistaminen ei koske kaikkia ryhtymisen tekotapoja. Ryhtymismuotoja kuvataan säännöksessä tunnusmerkeillä ”käyttää tai kuluttaa”.”

Viitattu esityölausuma on edelleen täysin pätevä. Myöskään oikeuskäytännössä lainsäädäntöratkaisu ei ole aiheuttanut sanottavia ongelmia, eikä siihen ole juurikaan puolustuksen taholta vedottu. Säännöksen soveltamisala on hyvin kapea. Rahanpesun tekotaivoissa on tyypillisesti kyse hyvin toisenlaisista ja mittaluokaltaan erilaisista toimista kuin yhteistalouden tavanomaisten tarpeiden tyydyttämisestä. Korkeimman oikeuden edellä viitatussa ratkaisussa rajoitussäännöksen sisällölle on annettu kriminaalipoliittisesti tarkoituksenmukainen sisältö. Näin ollen perusteita muuttaa voimassa olevaa lainsäädäntöratkaisua ei työryhmän mukaan ole.

Tuottamuksellinen rahanpesu ja oikeushenkilön rangaistusvastuu

Rahanpesun tuottamuksellisessa tekemuodossa (RL 32:9) on säädetty sama asteikko kuin tahallista rahanpesua koskevassa säännöksessä (RL 32:6). Tuottamuksellista tekoa koskevan tunnusmerkistön sisältö on syyksiluettavuuden yksilöinnin ohella viittaus RL 32:6:ään. Ratkaisulla on seuraavia heijastusvaikutuksia: (1) Tuottamuksellinen teko ei voi olla törkeä. (2) Tuottamukselliseen muotoon ei sovelleta oikeushenkilön rangaistusvastuuta (RL 32:14). – Säädetty asteikko vaikuttaa myös pakkokeinoihin ja rikoksen vanhentumiseen (RL 8 luku).

Vaikka tuottamuksellisen rahanpesun lainsäädäntöratkaisu ei kaikilta osin ole rikoslainopillisesti looginen, työryhmä ei katsonut perusteita puuttua sen sisältöön. Oikeuskäytännössä syytetty on tuomittu toissijaisen syytteen perusteella ja jopa ilman sitä tuottamuksellisesta rahanpesusta tilanteissa, joissa rahanpesun tahallisuutta ei pystytty näyttämään toteen. Vastaajan syyksi on näissä tilanteissa kuitenkin luettu törkeä huolimattomuus. Tähän näyttäisi olevan selityksenä ratkaisussa KKO 2009:59 vahvistettu näkemys. Rahanpesun tahallinen tekemuoto täyttyy, jos tekijä ottaa varoja vastaan tietäen ne rikoksella saaduiksi ja käyttää varoja tavalla, joka on omiaan häivyttämään tai peittämään niiden alkuperän. Tuottamuksellisessa tekemuodossa riittävää on, että tekijä menettelee RL 32 luvun 6 §:ssä säädetyllä tavalla, vaikka hänen olisi pitänyt varoa varoja rikoksella saaduiksi ja hänen olisi pitänyt käsittää varoihin ryhtymällä voivansa häivyttää tai peittää niiden alkuperän.

Työryhmän mukaan tuottamuksellisen rahanpesun rajaaminen oikeushenkilön rangaistusvastuun ulkopuolelle ei kuitenkaan ole perusteltua. Oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään rikoslain 9 luvussa. Sen 1 §:n mukaan oikeushenkilö, jonka toiminnassa rikos on tehty, on virallisen syyttäjän vaatimuksesta tuomittava rikoksen johdosta yhteisösakkoon, jos se on rikoslaissa säädetty rikoksen seuraamukseksi. Oikeushenkilön rangaistusvastuun piiriin soveltuvia rikoksia on käsitelty hallituksen esityksessä oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevaksi lainsäädännöksi (HE 95/1993 vp).

Mainitun hallituksen esityksen mukaan yhteisösakkoa olisi käytettävä vain melko harvojen ja suhteellisen vakavien rikostyyppien seuraamuksena. Tämä liittyy siihen, että yhteisösakkoprosessin käynnistäminen vähäisissä rikoksissa olisi rajallisten voimavarojen tuhlausta. Hallituksen esityksessä oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevaksi lainsäädännöksi todetaan, että yhteisösakko on erityisen perusteltua asettaa rangaistusuhaksi sellaisten rikosten osalta, joissa on kysymys suhteellisen huolellisesti suunnitellusta toiminnasta, koska seuraamuksen rikoksia ennalta estävä teho on tällöin suurimmillaan. Kriminaalipoliittiseen tarpeeseen ulottaa oikeushenkilön rangaistusvastuu johonkin rikoslajiin vaikuttavat vielä esimerkiksi muiden käytettävissä olevien seuraamusten tehokkuus ja käytettävissä olevat rikosoikeudellisen järjestelmän ulkopuoliset sääntelykeinot. Taloudellisen rikollisuuden osalta tarvetta puoltaa myös säännösten väljyys (HE 93/1993 vp).

Oikeushenkilön rangaistusvastuun säätämisen yhteydessä vastuun piiriin kuuluviksi otettiin eräitä rikoslain kokonaisuudistuksen ensimmäiseen vaiheeseen kuuluneita rikoksia, jotka hallituksen esityksessä esitettyjen suuntaviivojen mukaan oli luontevaa ottaa rangaistusvastuun piiriin. Rikoslain 46 lukuun tehtiin muutos, jonka mukaan säännöstelyrikokseen, törkeään säännöstelyrikokseen ja salakuljetukseen sovelletaan, mitä oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään. Samassa yhteydessä oikeushenkilön rangaistusvastuu säädettiin koskemaan myös eräitä lahjus-, avustus- ja elinkeinorikoksia. Vuoden 1995 jälkeen oikeushenkilön rangaistusvastuun kattamaa rikosten piiriä on laajennettu lähinnä uusien rangaistussäännösten kattaman toiminnan luonteen ja vakavuuden perusteella. Oikeushenkilön rangaistusvastuu koskee muun ohessa nykyisin rikoslain 29 luvun 10 §:n (61/2003) nojalla sellaisia veropetoksia ja törkeitä veropetoksia, jotka kohdistuvat Euroopan yhteisöjen lukuun kannettavaan maksuun, joka tilitetään Euroopan yhteisöille sisällytettäväksi Euroopan yhteisöjen yleiseen talousarvioon, Euroopan yhteisöjen hoidossa oleviin tai niiden puolesta hoidettuihin talousarvioihin.

Esimerkiksi säännöstelyrikosten saattamista oikeushenkilön rangaistusvastuun piiriin perusteltiin (HE 95/1993 vp) sillä, että ne liittyvät useimmiten yhteisömuotoisten yritysten toimintaan ja rikoksilla tavoiteltu hyöty nousee monesti erittäin suureksi. Rikokset perustuvat yleensä niin monimutkaisiin järjestelyihin, että niiden täytyy olla suunnitelmallisia. Salakuljetuksen osalta todettiin, että yhteisösakon tarve seuraamuksena ei ole yhtä suuri kuin säännöstelyrikoksissa. Laajamittaisena esiintyvä salakuljetus liittyy kuitenkin yleensä järjestäytyneeseen yritystoimintaan. Tällaisen salakuljetuksenkin täytyy olla hyvin organisoitua ja siten etukäteen huolellisesti suunniteltua. Taloudelliset intressitkin voivat olla suuret. Myös vahingot, joita salakuljetuksesta aiheutuu, voivat olla huomattavan suuret silloin, kun vienti- tai tuontikielto johtuu aineen tai tuotteen vaarallisuudesta sellaisenaan. Näillä perusteilla myös salakuljetus otettiin yhteisövastuun piiriin. Vastaavalla argumentoinnilla oikeushenkilön rangaistusvastuu ulotettiin törkeään tulliselvitysrikokseen (HE 197/2008 vp.)

Edellisessä kappaleessa viitatuilla perusteilla oikeushenkilön rangaistusvastuu on syytä ulottaa myös tuottamukselliseen rahanpesuun. Tähän suuntaan vaikuttaa myös sääntelyn loogisuus, tuottamuksellisen tekemuodon kahden vuoden rangaistusmaksimi sekä käytännön syyt. Rahanpesun selvittelykeskuksen mukaan käytännön esimerkkinä nykysääntelyn pulmista on tilanne, jossa työntekijälle annetaan esimiehen toimesta ohjeistus suorittaa liiketoimia, jolloin ilmoitus epäilyttävästä liiketoimesta saattaa jäädä tekemättä. Tällaisia tilanteita koskevia yhteydenottoja tulee rahanpesun selvittelykeskukselle vuodessa useita. Kun tilannetta arvioidaan rahanpesusäännösten näkökulmasta, voidaan todeta työnantajan edustajan laiminlyövän velvollisuutensa toimia lakien mukaisesti sekä valvoa, että työntekijät myös näin tekevät. Tällöin ei voida pitää kohtuullisena, että ainoastaan yksittäistä työntekijää voidaan rangaista, vaikka samanaikaisesti työn johto ja valvonta on hoidettu törkeän huolimattomasti. Oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevalla sääntelyllä on tällaisissa tilanteissa tarkoitus tukea vastuullisen organisaatiokulttuurin luomista ja ylläpitämistä.

3 Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

3.1 Tavoitteet

Esityksellä pyritään tehostamaan rahanpesun torjuntaa.

3.2 Toteuttamisvaihtoehdot

Yleisperustelujen jaksossa 2.3 on yksityiskohtaisesti arvioitu tarvetta muuttaa rahanpesukriminalisointeja. Tuossa yhteydessä on päädytty siihen, että rahanpesukriminalisointeja on perusteltua muuttaa siten, että rahanpesun tunnusmerkistöön lisätään tekotavaksi hallussapito ja oikeushenkilön rangaistusvastuu alaa laajennetaan tuottamukselliseen rahanpesuun.

Muiltakin osin on tullut esiin eräitä perusteita lakimuutoksille. Käytännön muutostarpeet eivät kuitenkaan ole niin suuria, että rahanpesukriminalisointeja olisi perusteltua laajentaa kriminalisointiperiaatteiden kannalta kyseenalaisella tavalla.

3.3 Keskeiset ehdotukset

Rahanpesun tunnusmerkistöön lisätään yhdeksi tekotavaksi hallussapito. Oikeushenkilön rangaistusvastuun soveltamisalaa laajennettaisiin tuottamukselliseen rahanpesuun.

Rahanpesukriminalisoinnit täyttävät vastoin FATF:n kannanottoja kansainvälisissä velvoitteissa asetut velvoitteet. Siltä osin kuin kriminalisointivelvoitteista on poikettu, se on tehty kansainvälisten velvoitteiden sallimien poikkeamismahdollisuuksien rajoissa.

4 Esityksen vaikutukset

Esitys tehostaisi rahanpesun torjuntaa. Esitysluonnokseen sisältyvillä ehdotuksilla ei ole mainittavia organisaatio- tai taloudellisia vaikutuksia.

5 Asian valmistelu

Oikeusministeriö asetti 30.6.2009 työryhmän, jonka tehtävänä oli pohtia rikoslain 32 luvun rahanpesua koskevien kriminalisointien muutostarvetta. Voimassa olevat rikoslain rahanpesusäännökset perustuvat kansainvälisiin velvoitteisiin. OECD:n yhteydessä työskentelevä rahanpesun vastainen työryhmä FATF (Financial Action Task Force on Money Laundering) on todennut, että Suomen rikoslain rahanpesua koskeva sääntely ei kaikilta osin täytä sen vuonna 2003 uudistettuja rahanpesun vastaisia suosituksia ja terrorisminvastaisia erityissuosituksia.

Työryhmän puheenjohtajana toimi professori Jussi Tapani Turun yliopistosta. Työryhmän jäseninä olivat poliisiylitarkastaja Marja Kartila (Poliisihallitus), kärjätuomari Inkeri Gummerus (Helsingin kärjäoikeus), valtiosyyttäjä Ari-Pekka Koivisto (Valtakunnansyyttäjänvirasto), asianajaja Mirjam Jääskeläinen (Suomen Asianajajaliitto) ja erityisasiantuntija (1.3 lukien lainsäädäntöneuvos) Matti Marttunen (oikeusministeriö, lainvalmisteluosasto). Marttunen toimi myös työryhmän sihteerinä.

Työryhmän toimikausi oli 3.8.2009 – 28.2.2010. Työryhmä kokoontui 8 kertaa. Työryhmä kuuli työnsä aikana professori Sakari Melanderia (Helsingin yliopisto), rikosylitarkastaja Olli Kolstelaa (Keskusrikospoliisi) ja rikostarkastaja Laura Kuitusta (Keskusrikospoliisi). Työryhmän mietintöluonnos lähetettiin kommentoitavaksi valtiosyyttäjä Ritva Sahavirrälle (Suomen kansallinen jäsen Eurojustissa).

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1 Lakiehdotuksen perustelut

1.1 Rikoslaki

32 luku. Kätkemis- ja rahanpesurikoksista

6 § *Rahanpesu*. Voimassa olevan lain 1-kohdan loppuun ehdotetaan lisättäväksi tekotapa ”pitää hallussaan”. Hyvinkin lyhytaikainen hallussapito riittäisi. Hallussapidon ei tarvitse välttämättä merkitä fyysistä hallintaa. Hallussapidosta on kysymys esimerkiksi silloin, kun rikoshyöty on jossakin tekijän noudettavissa. Tunnuksmerkistö toteutuu niin ikään, jos tekijällä on mahdollisuus määrätä rikoshyödyn siirtämisestä paikasta toiseen. Tekijällä ei myöskään tarvitse olla mitään yksinomaista oikeutta tai hallintaa rikoshyötyyn. Jos esimerkiksi useampi henkilö yhteistuumiin ja yhteisymmärryksessä pitää hallussaan rikoshyötyä, heidät voidaan tuomita jokainen tekijöinä tai ainakin rikoskumppaneina.

14 § *Oikeushenkilön rangaistusvastuu*. Oikeushenkilön rangaistusvastuun soveltamisalaa laajennettaisiin tuottamukselliseen rahanpesuun. Oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään rikoslain 9 luvussa. Kysymystä tarpeesta liittää tekomuotoon oikeushenkilön rangaistusvastuu on käsitelty yleisperustelujen alajaksossa 2.3.

2 Voimaantulo

Lain ehdotetaan tulevan voimaan mahdollisimman pian.

Edellä esitetyn perusteella annetaan Eduskunnan hyväksyttäväksi seuraava lakiehdotus:

Laki

rikoslain 32 luvun 6 ja 14 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan 19 päivänä joulukuuta 1889 annetun rikoslain (39/1889) 32 luvun 6 ja 14 §, sellaisina kuin ne ovat laissa 61/2003, seuraavasti:

32 luku

Kätkemis- ja rahanpesurikoksista

6 §

Rahanpesu

Joka

1) ottaa vastaan, käyttää, muuntaa, luovuttaa, siirtää, välittää tai pitää hallussaan rikoksella hankittua omaisuutta, rikoksen tuottamaa hyötyä tai näiden tilalle tullutta omaisuutta peittääkseen tai häivyttääkseen hyödyn tai omaisuuden laittoman alkuperän tai avustaakseen rikosten tekijää välttämään rikoksen oikeudelliset seuraamukset taikka

2) peittää tai häivyttää rikoksella hankitun omaisuuden, rikoksen tuottaman hyödyn taikka näiden tilalle tulleen omaisuuden todellisen luonteen, alkuperän, sijainnin tai siihen kohdistuvat määräämistoimet tai oikeudet taikka avustaa toista tällaisessa peittämisessä tai häivyttämisessä,

on tuomittava *rahanpesusta* sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Yritys on rangaistava.

14 §

Oikeushenkilön rangaistusvastuu

Kätkemisrikokseen, törkeään kätkemisrikokseen, ammattimaiseen kätkemisrikokseen, rahanpesuun, törkeään rahanpesuun ja tuottamukselliseen rahanpesuun sovelletaan, mitä oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 ____ .

1.

Laki**rikoslain 32 luvun 6 ja 14 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan 19 päivänä joulukuuta 1889 annetun rikoslain (39/1889) 32 luvun 6 ja 14 §, sellaisina kuin ne ovat laissa 61/2003, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

32 luku

32 luku

Kätkemis- ja rahanpesurikoksista**Kätkemis- ja rahanpesurikoksista**

6 §

6 §

*Rahanpesu**Rahanpesu*

Joka

Joka

1) ottaa vastaan, käyttää, muuntaa, luovuttaa, siirtää tai välittää rikoksella hankittua omaisuutta, rikoksen tuottamaa hyötyä tai näiden tilalle tullutta omaisuutta peittääkseen tai häivyttääkseen hyödyn tai omaisuuden laitoman alkuperän tai avustaakseen rikosentekijää välttämään rikoksen oikeudelliset seuraamukset taikka

1) ottaa vastaan, käyttää, muuntaa, luovuttaa, siirtää, välittää *tai pitää hallussaan* rikoksella hankittua omaisuutta, rikoksen tuottamaa hyötyä tai näiden tilalle tullutta omaisuutta peittääkseen tai häivyttääkseen hyödyn tai omaisuuden laitoman alkuperän tai avustaakseen rikosentekijää välttämään rikoksen oikeudelliset seuraamukset taikka

2) peittää tai häivyttää rikoksella hankitun omaisuuden, rikoksen tuottaman hyödyn taikka näiden tilalle tulleen omaisuuden todellisen luonteen, alkuperän, sijainnin tai siihen kohdistuvat määräämistoimet tai oikeudet taikka avustaa toista tällaisessa peittämisessä tai häivyttämisessä,

2) peittää tai häivyttää rikoksella hankitun omaisuuden, rikoksen tuottaman hyödyn taikka näiden tilalle tulleen omaisuuden todellisen luonteen, alkuperän, sijainnin tai siihen kohdistuvat määräämistoimet tai oikeudet taikka avustaa toista tällaisessa peittämisessä tai häivyttämisessä,

on tuomittava rahanpesusta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

on tuomittava rahanpesusta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Yritys on rangaistava.

Yritys on rangaistava.

14 §

14 §

*Oikeushenkilön rangaistusvastuu**Oikeushenkilön rangaistusvastuu*

Kätkemisrikokseen, törkeään kätkemisrikokseen, ammattimaiseen kätkemisrikokseen, rahanpesuun ja törkeään rahanpesuun sovelletaan, mitä oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään.

Kätkemisrikokseen, törkeään kätkemisrikokseen, ammattimaiseen kätkemisrikokseen, rahanpesuun, törkeään rahanpesuun *ja tuottamukselliseen rahanpesuun* sovelletaan, mitä oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään.

Lag

om ändring av 32 kap. 6 och 14 § i strafflagen

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i strafflagen av den 19 december 1889 (39/1889) 32 kap. 6 och 14 §, sådana de lyder i lag 61/2003, som följer:

32 kap

Om häleri- och penningtvättsbrott

6 §

Penningtvätt

Den som

1) tar emot, använder, omvandlar, överlåter, överför, förmedlar eller innehar egendom som förvärvats genom brott eller vinning av brott eller egendom som kommit i stället för sådan egendom eller vinning och gör det för att dölja eller maskera vinningens eller egendomens olagliga ursprung eller för att hjälpa gärningsmannen att undandra sig de rättsliga följderna av brottet, eller

2) i fråga om egendom som förvärvats genom brott eller vinning av brott eller egendom som kommit i stället för sådan egendom eller vinning döljer eller maskerar egendomens eller vinningens rätta karaktär, ursprung eller belägenhet eller förfogandet över den eller de rättigheter som är knutna till den, eller bistår någon annan vid sådant döljande eller sådan maskering,

ska för *penningtvätt* dömas till böter eller fängelse i högst två år.

Försök är straffbart.

14 §

Straffansvar för juridiska personer

I fråga om häleri, grovt häleri, yrkesmässigt häleri, penningtvätt, grov penningtvätt och penningtvätt av oaktsamhet tillämpas vad som bestäms om straffansvar för juridiska personer.

Denna lag träder i kraft den 20 _____

OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

ISSN-L 1798-7091
ISBN 978-952-466-735-7 (nid.)
ISBN 978-952-466-736-4 (PDF)

Oikeusministeriö
PL 25
00023 VALTIONEUVOSTO
www.om.fi

Justitieministeriet
PB 25
00023 STATSRÅDET
www.jm.fi